

Inc. Pius beveelt

Maurits Dekker

bron

Maurits Dekker, *Inc. Pius beveelt*. A.W. Bruna & Zn's Uitgevers Maatschappij N.V., Utrecht 1939

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/dekk007incp01_01/colofon.php

© 2011 dbnl / erven Maurits Dekker

Abel ontmoet de vrijheid

Klein is deze wereld, maar binnen haar enge grenzen is een even groote veelheid van verschijnselen, als in de oneindigheid, die haar omgeeft en waarvan zij deel uitmaakt. Abel kent deze wereld en hij is vertrouwd met haar gestalten en vormen. Er zijn hier drie boven elkander liggende gebieden: een laag duisternis, een laag licht en dan weder een laag duisternis. Aan de zijkanten zijn de afgrenzingen minder scherp, het lichte middengebied vervloeit hier en gaat onmerkbaar over in het oneindige. Het verschijnsel der vervloeiing, de overgang van bekend naar onbekend, komt overal voor, het is eigen aan ieder stelsel en men vindt het op elk gebied. Iedere beweging vertraagt tot stilstand, alle leven vervloeit tot dood. Abel's kleine wereld is naar boven en beneden afgesloten, maar zij heeft geen begrenzing in het platte vlak. Jaren lang reeds heeft hij het voornemen gehad, zich aan weerskanten te beschermen, links en rechts een afsluiting te maken. Hij is er nooit toe gekomen en nu is het te laat. Niet alleen te laat, maar zelfs overbodig, denkt hij met eenige voldoening.

Boven zijn hoofd buigt zich de gemetselde toog, die het keldergewelf steunt, onder zijn voeten is de tegelvloer, waarop een plank ligt, die hem tegen de uit de grond opstijgende vochtige dampen beschermen moet. Dieper, niet ver onder de roode vloertegels, is het moeras, het water van de zee, dat het land doordrenkt heeft en waarop dit oude huis, deze heele stad drijft. Beneden water, boven de steenmassa en rondom hem, als een samengekrompen horizont, de peripherie, de troebele zone, waar het bekende in het onbekende overgaat. Het Ik is als een ster, omgeven door een nevelring van vreemde dromen en vage vermoedens. Hij is een bacil onder het objectief van een microscoop, zijn lichaam is een preparaat, in welks centrum zich het Ik bevindt. Ook kleine werelden zijn onmetelijk groot en maken deel uit van de oneindigheid; zóó is een ster niet meer dan een bacil en is een bacil een ster.

Aan de zolder hangt de emaille beker, waaruit blinkend wit licht op zijn werkbank valt. Zoo krachtig is het schijnsel, dat het volume schijnt te hebben en hem tastbaar voorkomt. Hij kan zijn handen in het licht steken, zooals hij deze in water onderdompelen kan. Zonder dit schijnsel bestaat zijn wereld niet, is zij dood. Het licht is een pantser, dat hem beschermt tegen het onbekende. Boven de ijzeren reflector ligt een kussen van duisternis, waarop de steenen van het gewelf rusten. Maar het oude huis met zijn zware muren en dikke

balken, drukt niet op het gebied van het licht, waarin zijn handen zich vrij kunnen bewegen.

De muurstut van de toog heeft een buik, die ver in het blad van zijn werkbank naar voren dringt. De steunbeer is een marskramer, die de tafel met instrumenten en gereedschappen als een bak voor zijn buik draagt. In een voeg tusschen de steenen steekt een spijker, waaraan zacht slingerend de rechtbeenige passer hangt, welke hij zoeven gebruikt heeft. Een driehoek zonder basis, een wezen zonder grond onder zijn voeten... De blinkende beentjes van de passer maken een pendule-dans, de dans der vervloeiing, beweging die onmerkbaar in stilstand overgaat.

Vier en twintig jaar heeft de passer op deze plaats gehangen en het evenwicht waarin zich de twee metalen beenen bevonden, zou nimmer verstoord geworden zijn, als geen hand hem had aangeraakt. Hij zou roestig en het scharnier zou stroef geworden zijn, als hij hem niet zorgvuldig schoon gehouden en geolied had. Nu glanst de passer, alsof hij verchroomd is en alleen hij kan zien, dat het een oud stuk gereedschap is, omdat hij weet hoe scherp en hoekig vroeger de randen waren, die thans rond afgesleten zijn. Dat hebben zijn vingers gedaan en toch zijn zijn handen zachter dan het harde metaal.

Achter zijn rug zoemt de groote schildkever, die reeds vier en twintig jaar in een hoek van het gewelf zit. De kever hangt onwrikbaar aan den muur, kan loopen noch

vliegen en toch beweegt hij. Onder zijn zwarte schilden draait zoemend het anker, dat de kleine draaibank drijft. Millioenen kilometers heeft deze snel draaiende draadklos in den loop der jaren reeds afgelegd en toch heeft de motor zich nimmer van zijn plaats verwijderd. De schildkever heeft een wereldreis in zijn eigen binnenste gemaakt.

Deze kelder is oud, het oudste deel van het huis. Vroeger moet hij deel hebben uitgemaakt van de fundeeringen van het Clarissenklooster, dat hier eeuwen geleden gestaan heeft. Achterin, waar de zolder lager wordt, is nog een stuk steenen trap, drie of vier uitgesleten afgebrokkelde treden, die eens naar een nog dieper gelegen kelder hebben gevoerd. Thans is het trapgat gevuld met puin en vochtige aarde, waarin schimmelplantjes en grauwe paddestoelen groeien. Het is een kleurloos, onderaardsch tuintje, dat alleen bezocht wordt door slakken en kakkerlakken. De zijwand, waaraan de motor hangt, heeft een boogvormige nis, ontstaan door het dichtmetselen van een doorgang, die slechts voor de halve dikte van de muur met steenen werd gevuld. De vóór deze nis staande draaibank is als een graftombe voor een zij-altaar; het blank-metalen bovenwerk met de glimmende klauwkop en de geribde riemtrommel is het harnas van een dooden ridder. Aan de andere kant van de dichtgemetselde doorgang, ligt de kelder van den wijnhandelaar. Tusschen de twee huizen moeten ope-

ningen zijn, want eens hebben dronken ratten, die wijn uit een lekkend vat gedronken hadden, een leerjongen die bij de draaibank stond aangevallen. Onder de kelders door loopt ook een riool, dat met de gracht in verbinding staat. De vloertegels boven dit kanaal zijn verzakt en vormen een ondiepe goot. In het riool huizen waterratten.

Van de eerste dag af heeft Abel een gevoel van afschuw voor deze kelder gehad, dat hij nooit geheel heeft kunnen overwinnen. Maar juist de onaangename, onveilige sfeer van de kelder is het, die hem duidelijk doet voelen, hoe goed en beschermd zijn plaats bij de fel verlichte werkbank is. Daarom, door deze tegenstelling, is hij van de kelder gaan houden. Hij houdt ook van zijn werktuigen en gereedschap, niet alleen omdat zij voor zijn werk onontbeerlijk zijn, maar ook omdat zij een eigen leven en wil hebben en hem op moeilijke oogenblikken soms in de steek laten, weerbarstig zijn, uitglijden en het resultaat van urenlang geduldig peuteren verknoeien. Het anders zoo gewillige gereedschap kan hem op die momenten in een toestand van razernij brengen, waarin hij in staat zou zijn zoowel de werktuigen als het werkstuk te vernielen. Zoals van de kelder, van zijn werk en zijn gereedschap, houdt hij ook van zijn vrouw, die hij soms feller haten kan dan eenig ander mensch.

In den loop der jaren is een eindelooze stoet van de

fijnste en wonderlijkste instrumenten over het bultige veld van zijn werkbank heengegaan, een leger van werktuigen en apparaten, die hem, door een of andere gelijkenis of overeenkomst, vaak aan oorlogstuig hebben doen denken. Het talrijkst waren de microscopen, eenvoudige, zonder condensor en met een enkel objectief en gecompliceerde met revolvers, meettafels en dubbele tubussen. Dan spectrometers, kleine telescopen en andere optische instrumenten. Ook apparaten met teere, levende organismen, zoals cardiografen, snaargalvanometers, inductoren en gevaarlijke Röntgenkolven. Verder eenvoudige toestellen: steriliseertrommels, bloeddrukmeters, oogspiegels, scharen, messen en tangen. Het wapenpark van een miniatuurleger is door het licht van zijn lamp heengegaan. De microscopen behoorden bij het luchtafweergeschut, de lange gummende telescoopkokers waren zwaar-kaliber kanonnen, de steriliseertrommels tanks en de Röntgenkolven zonden doodende stralen uit. Met al deze wapenen kon de mensch zich verdedigen. Abel houdt er van, zich binnen een ring van geladen vuurwapens op te sluiten. Vooral 's avonds, als hij op bed ligt en niet inslapen kan, komt hij dikwijls op de gedachte, zijn huis in staat van verdediging te brengen. Dan plaatst hij machinegeweren achter de vensterramen, luchtafweergeschut op het dak en legt een stapel handgranaten op het trapportaal neer. Pas nadat hij dit alles in gedachten volbracht heeft, weet

hij zich beschermd, komt er een gevoel van rust over hem en slaapt hij in. Ieder mensch heeft behoefte aan een plekje, waar hij zich veilig weet.

Abel is een gelukkig man: hij kent verschillende van deze plekjes. Een daarvan is de lichte werkbank in de donkere kelder. Niet alleen de ruimte, ook de tijd heeft veilige plaatsen. In de tijd voelt de mensch zich beschermd, als er niets is dat hem herinnert aan toekomst en verleden, als hij niet weet, dat hij voortschrijdt naar het einde: als de tijd stil staat. Voor Abel heeft de tijd vier en twintig jaar stil gestaan. Gedurende al die jaren heeft hij geleefd in een tijdloos heden, één dag zonder einde. Toch was er iedere morgen opnieuw weer het begin, het oogenblik waarop hij de trap afging en even de met geuren van metaal en machineolie vermengde kelderlucht waarnam. Ook had iedere dag een einde, het moment waarop hij het laatste stuk gereedschap van de werkbank nam en zijn hand naar de afsluiter ging om het licht uit te draaien. Maar door de jaren heen waren de geuren in de kelder hetzelfde gebleven en was er geen verandering gekomen in de handelingen, welke hij 's ochtends en 's avonds verrichtte. Alles was gebleven zoals op de eerste dag, toen hij als jongeman de werkplaats voor de eerste maal betrad. En zoo bleef hij dezelfde Abel, levend op een plaats die tot in iedere kleinigheid aan zichzelf gelijk bleef, werkend in een door duisternis omvangen lichtplek, ademend in een

sfeer van moderne techniek, die doortrokken was van de geur der middeleeuwen en de vochtige rottingsdampen der aarde. Aan dit bestaan in het tijdlooze was pas een niet geheel onverwacht, maar daarom niet minder verrassend eind gekomen, toen men hem gezegd had dat hij ontslagen werd, omdat de zaak opgeheven zou worden. Dadelijk nadat de jonge baas hem dit in de opkamer had medegedeeld, was er iets merkwaardigs met Abel gebeurd. Hij was voorbereid geweest, hij had geweten dat dit oogenblik komen moest en daardoor had meneer Henri's mededeeling hem niet hevig geschokt. Er was alleen maar opeens een deur open geworpen, waarin hij al lang de sleutel had hooren omdraaien en waarvan hij de kruk had zien bewegen. Terwijl de patroon nog met hem sprak en hem uitlegde waarom hij, nu zijn vader overleden was, genoodzaakt was de zaak te liquideeren, had Abel zichzelf in de glazen deuren van de instrumentenkast gezien. En achter het glas, dwars door zijn spiegelbeeld, zag hij de instrumenten. In zijn schedel zat een centrifuug voor urine-onderzoek, in zijn borst een kymograaf en in zijn buik een kleine reflector voor infra-roode bestraling. Hij was een homunculus, die een Röntgenopname van zijn eigen lichaam zag. Het beeld was scherp en duidelijk en het had niets vreemds of verontrustends, omdat hij de samenstellende deelen kende en wist hoe het geheel tot stand kwam. Opeens echter waren er geen instrumenten

meer geweest, had hij alleen nog maar zichzelf gezien, maar nu zoo duidelijk, dat het hem voorgekomen was, alsof hij zijn beeld in een verzilverde spiegel zag of dat hij in de kast stond op de plaats, waar zich zoeven nog de instrumenten bevonden hadden. Doch de man die daar stond was niet Abel, de man van middelbare leeftijd die zijn ontslag kreeg, maar de jongeman, die vier en twintig jaar geleden in betrekking gekomen was. Meneer Henri's woorden hadden een toestand van rust, die jaren lang geduurd had, verbroken en de tijd weder in beweging gesteld. Opeens stond hij weer aan het begin, omdat het einde gekomen was. Het had slechts kort geduurd en heel even maar was het kamertje met de instrumenten nieuw voor hem geweest, zooals op die ochtend, toen hij het voor de eerste maal betrad. Toen de oude Abel, het schimmige spiegelbeeld, dat instrumenten in zijn binnenste droeg, terugkeerde, had hij begrepen, dat vier en twintig lange jaren in een enkele seconde voorbij gegaan waren. Het heden had zich losgemaakt van het verleden, de tijd had weder tempo gekregen, de pendule-dans der passerbeenen was ingezet, het voortgaan naar het einde begonnen.

Ik ben hier oud geworden, meneer Henri, had hij gezegd, en met deze woorden had hij getracht verschillende gevoelens en gedachten tot uitdrukking te brengen. Hij had er mee willen zeggen, dat er nu iets bekends ophield en iets onbekends begon, dat hij bang was

voor de toekomst en dat hij zich teleurgesteld gevoelde. Plotseling was het hem duidelijk geworden, dat men hem verraden had, dat men, terwijl men hem in de waan liet, dat alles blijven zou zooals het nu eenmaal was, hem opzettelijk onkundig gelaten had van het voorbijgaan van de tijd, om hem nu opeens los te laten en met een toekomst te belasten. Er was een leegte om hem heen ontstaan, hij had de aanwezigheid van onbekende gevaren gevoeld, zooals 's avonds in bed, wanneer hij niet inslapen kon en zich met denkbeeldige vuurwapenen beschermde. Meneer Henri had nog iets gezegd van de onvermijdelijke loop der gebeurtenissen, maar Abel had er niet veel van verstaan, omdat het tikken van de Friesche staartklok, die vlak achter hem hing, hem gehinderd had. Vier en twintig jaar had die klok getikt en hij had het niet gehoord. Ontelbare keeren had hij op de met sterren versierde wijzerplaat gekeken, maar nooit had hij er over nagedacht, dat die klok de tijd aanwees en dat iedere dag zijn eigen uren had.

Meneer Henri lijkt op zijn vader, hij ziet er uit als de oude patroon, toen deze nog jong was. Toch zijn er kleine verschillen, die hem tot een geheel ander mensch, die den zoon tot een nabootsing van den vader maken. Zoolang de jonge baas niets zegt, zich niet beweegt en niets doet, kan Abel zich voorstellen dat hij den vader inplaats van den zoon ziet. Doch het onderscheid valt al dadelijk op, als meneer Henri hem aankijkt. Dan ziet

hij een bekend gelaat met een onbekende uitdrukking. Het is dan ongeveer zoo, alsof hij na lange jaren iemand ontmoet, wiens veranderd uiterlijk niet meer overeenkomt met de voorstelling, welke hij daarvan in zijn herinnering bewaard heeft. Het verschil wordt nog duidelijker en het onderscheid grooter, als meneer Henri praten en bewegen gaat. Het spreken verandert het gelaat, niet alleen omdat bij het bewegen van de mond bijna geen lijnen in de wangen ontstaan, maar ook, omdat een vreemde stem deel van een bekend gelaat wordt. Het is alsof de klank, als kleurstof die in helder water oplost, zich met het gezicht vermengt, alsof het vleesch doortrokken wordt van een andere substantie. Meneer Henri is niets meer dan een nabootsing van zijn vader, een copie, die alleen maar een oppervlakkige gelijkenis met het oude beeld vertoont.

Behalve de kelder, waar alles zooals vroeger gebleven is, heeft heel het huis na de dood van den ouden patroon deze gedeeltelijke verandering ondergaan. De winkel, de opkamer, de woonvertrekken en de zolder zijn hetzelfde gebleven en toch is alles niet meer zooals het eens was. Er wordt hier anders dan vroeger gepraat, er klinken onbekende geluiden, er hangen nieuwe geuren. Zelfs het licht is vreemd, omdat meneer Henri niet dezelfde lampen laat branden, waardoor het leven naar andere hoeken verplaatst is. De zware rook van pijptabak en de lucht van langgedragen kleeren zijn verdwenen en de

zoete geur van sigarettenrook en haarpomade is er voor in de plaats gekomen. Ook bij de slaapkamer en in de keuken ruikt het anders dan vroeger. De nieuwe geuren hebben het huis lichter en kaler gemaakt, alsof alles opnieuw geschilderd is.

Ook de andere werklieden, die onder Abel's leiding staan, zijn ontslagen. Meneer Henri heeft niet afzonderlijk met hen gesproken, maar hun samen bij zich laten komen. Abel is op een bijzondere manier en met onderscheiding behandeld, omdat hij het langst in dienst is. De anderen hebben over werkloosheid en over hun zorgen voor de toekomst gesproken, maar hij heeft aan hun gesprekken geen deel genomen. Hij weet niets van werkloosheid, hij is nog nooit zonder werk geweest en daarom maakt hij zich niet bezorgd. Hij weet alleen, dat er thans spoedig een Zaterdag komen zal, waarop hij niet meer naar het kantoortje zal gaan, om zijn loon in ontvangst te nemen. En op die eerste Zaterdag zonder loon, zal een Maandag volgen, waarop hij niet meer aan het werk zal gaan. Dan komen er nieuwe dagen, die zich ongeteld verhezen in een wazig verschiet, als een beeld, dat door tegenover elkander hangende spiegels steeds bleeker weerkaatst wordt. 's Morgens zal de wekker niet rinkelen, omdat hij niet wakker hoeft te worden en in bed kan blijven liggen. Het zullen leege dagen zijn, die geen begin en geen eind hebben. Een dag zonder werk, is als een open gat in een optocht. Men

kan in het gat gaan staan, er doorheen lopen en met zijn armen om zich heen zwaaien, maar er is niets te zien en er valt niets te betasten. Ook door een leege dag loopt men met zwaaiende armen, maar de handen hebben niets om te grijpen. Een vrije dag is vermoeiender dan een werkdag, omdat men voortdurend de handen dragen moet, die anders bezig zijn en omdat men dan niet het blauwe werkpak aan heeft, maar dure kleeren, die ontzien moeten worden. Op Zondag beweegt men zich anders, minder gemakkelijk, stijver dan door de week. En nu zal er een heele reeks van Zondagen aanbreken. Hoe eindeloos lang deze vrije tijd hem zal vallen, kan hij zich eenigszins voorstellen, als hij er aan denkt, hoe langzaam altijd de twee opeenvolgende Kerstdagen voorbij gaan. Tusschen twee van dergelijke dagen ligt zijn toekomst, als tusschen twee spiegels, die een leege ruimte weerkaatsen.

Dit is de vrijheid, denkt Abel. Voor hem, op de werkbank, ligt een blinkend gepolijst vel koperblik. De oppervlakte is zóó zuiver glanzend, dat zij een gaaf beeld weerspiegelt van de lamp, die er recht boven hangt. Het door de plaat teruggekaatste licht slaat in fijne, goudgele kronkellijnen, als een sluier van brokaat, tegen het witte gewelf. Het is als zonlicht, dat door water weerspiegeld wordt. Zoo moet ook de vrijheid zijn: een wereld vol licht en bewegend water. Zooeven heeft hij zijn vingertop op het midden van de plaat gedrukt en op

deze plaats bevindt zich thans een doffe vlek. Het vel koperblik is een ruim veld, de wereld van de vrijheid, die door de zon beschenen wordt. In het midden, op de doffe plek, staat Abel. Hij kan in alle richtingen gaan, nergens is een hindernis, overal is het veld glad en door de zon beschenen. Buiten de koperen vlakke strekt zich het onbekende uit. Ook daarheen kan zich de man begeven, die niet aan plaats of door tijd gebonden is. De treinen, die elk oogenblik van de stations vertrekken, de groote donkere schepen in de haven en de vliegmachines, die ronkend over de stad heen gaan, onderhouden de verbinding met het onbekende. Er gebeurt veel in de wereld waarvan een mensch, die geen vrijheid heeft, niets weet, waarover hij zelfs nooit nadenkt. Deze morgen, nu hij nog niet eens vrij is, doch alleen maar weet dat hij het binnenkort worden zal, komen reeds allerlei nieuwe gedachten bij hem op. Buiten, achter het lage kelderraam, heeft hij zoeven de claxon van een auto gehoord en nu vraagt hij zich af, waar de passeerende automobielen heen gaan. Zij rijden in alle richtingen, blijven in verre straten staan of verlaten de stad, om het land in te gaan. Eén enkele auto kan men in gedachten volgen, maar men kan dit niet doen met meer auto's, die verschillende kanten op gaan. En zelfs van de rit, die één zoo'n wagen maakt, kan men zich geen voorstelling maken, als hij onbekende gebieden binnen rijdt. Men weet ergens een huisje, een boerderij, een bruggetje met witte leu-

ningen, een kruispunt met een molen. Doch reeds vraagt men zich af, of die brug en die molen zich werkelijk op deze plaats bevinden. Onmiddellijk vervaagt dan het beeld, wordt het troebel en chaotisch, zijn er talloze molens en boerderijen of is er geen enkele meer. Men moet op een hoog punt, ver boven de aarde staan, om al die voertuigen te kunnen volgen, al deze dingen te kunnen zien. Dan wordt het vlak overzichtelijk, verdunnen zich de wegen tot fijne strepen, krimpen de velden ineen tot stukjes van een legkaart en dan gaat de wereld er uit zien als de kaart van een spoorboekje. Zoo keert men terug tot het kleine, tot het centrum van het eigen Ik, tot het microscoop, waaronder de aarde als een preparaat ligt. Om vrij te zijn, om te voelen dat men vrij is, moet men zich niet boven maar in de wereld bevinden en alle kanten kunnen opgaan. Op deze wijze heeft hij de vrijheid nimmer gekend. Lang geleden, als schooljongen misschien? Hij kan het zich niet herinneren. Toch moeten er oogenblikken geweest zijn, waarop hij de vrijheid dicht genaderd was, zoo dicht, dat hij misschien alleen maar zijn voeten had behoeven te verzetten om er in te komen. Zoo was het wel eens geweest, als op het eind van de les de schoolbel luidde en later, toen de hoofdonderwijzer de vertrekkende leerlingen toesprak. Dat waren minuten van verwachting geweest, van verlangen naar een toekomst, die vol nieuwe onbekende mogelijkheden was. Ook gedurende de eerste

jaren van zijn omgang met Martha had hij dikwijls deze hunkering naar het onbekende ondervonden. Vrijheid was: het onbereikbare bereikbaar en het onbekende bekend maken. Eens moest hij het verlangen gehad hebben dit te doen, maar dat was lang geleden. Naarmate hij ouder geworden was, had hij zich dieper verborgen in de veilige omslotenheid van het bekende en zich steeds verder afgewend van alles wat hem vreemd was. Het was alsof de jaren zich om hem heen gelegd hadden als telkens nauwer wordende cirkels, de een binnenin de ander, waardoor niet alleen de ruimte die hem overbleef steeds kleiner, maar ook de afstand die hem van de buitenwereld scheidde, groter geworden was. In de binnenste ring vond hij alles wat hij voor zijn leven nodig had: zijn werk, zijn vrouw, zijn kind en enkele vrienden. Meer begeerde hij niet, deze gebondenheid was hem lief en voor de vrijheid was hij bang Zoo was het gebleven tot op de dag, toen meneer Henri hem gezegd had, dat hij ontslagen was. Die dag was deze dag geweest en toch scheen het reeds lang geleden. Deze laatste paar uur schenen langer geduurd te hebben, dan de vier en twintig jaar die daaraan vooraf gegaan waren. Zijn ontslag was onmiddellijk op zijn aanstelling gevolgd; de vader had hem aangenomen en even later had de zoon hem weder ontslagen. Tusschen deze twee gebeurtenissen in, had hij alleen maar even zijn spiegelbeeld in de deur van de instrumentenkast

gezien en een klok hooren tikken. En toch was hij in die tijd getrouwd, had hij een dochter gekregen die thans achttien jaar was, waren ontelbare werkstukken door zijn handen gegaan en was hij oud geworden.

Je verstaat uitstekend je vak en je bent niet dom, had meneer Henri gezegd, je zult dus wel weer spoedig werk vinden.

Dom was hij zeker niet. Een man, die de vernuftige voertuigen vervaardigde en herstelde, waarop de wetenschap de ondoervorschte gebieden van het wonder binnentrok, mocht geen domoor zijn. Maar of hij weer spoedig aan het werk zou kunnen gaan, hing niet in de eerste plaats van zijn kennis en bekwaamheid af. Op elk gebied was te veel aanbod, op de weinige plaatsen die open kwamen, stelde men jonge mensen aan. Het was twijfelachtig of hij nog behoorde bij degenen, die in aanmerking kwamen. Daarbij kwam nog, dat het instrumentmaken tot de edelbedrijven behoorde, waarin de werkgelegenheid niet groot was. Een goede instrumentmaker moest verschillende ambachten kennen, moest zoowel mechaniciën, opticiën, electriciën, als bankwerker en metaaldraaiër zijn. Hij moest zoowel praktisch als theoretisch geschoold zijn, maar van niet een dezer ambachten behoefde zijn kennis zoo groot te zijn, dat hij het tot in alle onderdeden kende en afzonderlijk kon uitoefenen. Het was een merkwaardig vak, waaraan zoowel de oudste als de modernste techniek te pas

kwam, het vereischte zoowel de fantasie en de hartstocht voor het verrassende experiment van den ouden alchemist, als de nuchtere feitenkennis en het koele inzicht van den modernen ingenieur. Men moest begrijpen voor welk doel de geneeskundigen de instrumenten noodig hadden, welke zij lieten vervaardigen of veranderen en daarom moest men zelf een klein beetje dokter zijn. Maar ook de opdrachten waarmede natuurkundigen, astronomen of chemici aankwamen, moest men kunnen uitvoeren en ook daarvoor was eenige kennis noodig van de wetenschappen, welke door deze menschen werden beoefend. Abel had dit alles geleerd, eerst van den ouden patroon, daarna van den Duitschen meestersknecht en ten slotte van de klanten en uit eigen ervaring, toen hij de leiding van de werkplaats gekregen had. Zijn praktische kennis had hij aangevuld door lezen, in boeken welke de klanten hem hadden gegeven of die hij zelf op de markt gekocht had. Zoo had hij zich een groote vaardigheid verworven en veel kennis verzameld en thans wist hij zooveel, dat hij vrijwel onbruikbaar geworden was in een wereld, waarin alle arbeid verdeeld is en waar, in het gunstigste geval, alleen maar diepgaande kennis van een klein onderdeel verlangd wordt. Hij was nog in de moleculaire structuur der materie verdiept, toen de wereld al lang aan het electron toe was en de natuurkundigen in hun laboratoria het atoom versplinterden. Diep onder de grond,

tusschen de muren van een oud klooster, had hij microscopisch fijne schroefwindingen gesneden, magneetspoeltjes met haardunne draad omwikkeld en zenuwafmattende pincetaarbeid verricht. Onderwijl werden buiten fabrieken van staal, glas en beton opgetrokken, waarin men machines plaatste, die schroefjes en spoeltjes bij miljoenen fabriceerden, zonder dat een mensch er naar omkeek. De mannen der wetenschap verlieten hun donkere werkplaatsen, verhuisden met hun middeleeuwsche tooverwinkel van retorten, kolven en reageerbuisjes naar ruime laboratoria, waar dynamo's en motoren zoemden als in elektrische centrales en waar het felle licht der quartz- en natriumlampen de onwezenlijke, opaalbleeke straling der oude met water gevulde ordinalen vervangen had. Naast de laboratoria der professoren bouwde men lichte werkplaatsen, die voorzien waren van de nieuwste gereedschappen en waarin vaklieden, die amanuences genoemd werden, hun intrek namen. Hier herstelde men thans de apparaten en instrumenten, die vroeger in Abel's kelder terecht kwamen. Geleerden, die eens bij zijn werkbank gestaan, hem in vertrouwen genomen en in de geheimen hunner wetenschap ingewijd hadden, bleven weg. De zaak ging achteruit, maar toch zou men het misschien nog hebben kunnen volhouden, als de baas was blijven leven. Toen echter de oude patroon overleden was en men het glimmend-zwarte deksel boven zijn magere handen had

vastgeschroefd, was het Abel geweest, alsof men het mooiste en allerlaatste werkstuk voor altijd in de kleine donkere kist had opgesloten. Toen was meneer Henri gekomen en had op de met afgesloten zeildoek bedekte fauteuil in het kleine kantoortje plaats genomen. Vroeger was die stoel bij de schrijftafel bijna altijd leeg geweest, omdat de vader de meeste tijd in de werkplaats of in de winkel had doorgebracht. Maar nu lagen meneer Henri's blanke, onbeschadigde handen werkeloos op de witte bladen der boeken en Abel had dadelijk begrepen, dat deze zachte heerenvingers nimmer een vijl of schroevendraaier zouden opnemen. In het oude huis was een boven en beneden ontstaan, twee gebieden, die gescheiden waren door de weg, waarlangs men de kleine doodkist had uitgedragen. Zoo was het enkele maanden gebleven en Abel was weer gaan hopen, dat de zaken voortgezet zouden worden, toen plotseling het ontslag gekomen was.

De weg van de werkplaats naar huis, heeft hij jaren lang twee maal per dag afgelegd. Hij kent de gebouwen, iedere winkel, alle opschriften van lichtbakken en reclameborden. Vandaag schijnt alles nieuw, komt het hem voor, alsof hij door een vreemde stad gaat. Gisteren nog liep hij zonder te zien, vandaag wandelt hij en kijkt. Vroeger lag zijn weg opgesloten, was het een rechte strakke lijn, de kortste afstand tusschen twee punten W.W., werkplaats en woning, thans is hij gebogen en

heeft een groot aantal uitgangen naar het onbekende. De wereld, zoals hij haar thans ziet, is niet alleen lichter en ruimer dan vroeger, zij is ook kouder en ijler. Langs de geheele weg tocht het, omdat de zijstraten open staan. In deze verruimde wereld treden nieuwe gestalten binnen, die vroeger geen toegang hadden. Herhaaldelijk wordt zijn aandacht ergens door getrokken en blijft hij staan, zonder zich er om te bekommeren, dat thuis zoals gewoonlijk de tafel gedekt is en dat Martha met eten wacht. Achter een venster raam ziet hij een berglandschap met sneeuw, waarin houten poppen op ski's staan. Ergens op de wereld is het thans winter en deze plaats is met de trein te bereiken. De uren van vertrek en aankomst staan op een kaart, die tegen het raam hangt. Hij rekent uit, hoe lang men in de trein moet zitten om in de sneeuw te komen en het verbaast hem, dat de reis zoo kort duurt.

Het is erg vlug, de wereld is toch maar klein, zegt hij tot een lachend houten mannetje op skilatten.

Het mannetje op de houten latten blijft staan, maar Abel gaat verder. Een paar stappen brengen hem van de besneeuwde bergtoppen naar de bodem der zee. In de etalage van een boekhandel is een nieuw werk over diepzee-onderzoek uitgesteld, stapels boeken, alle in hetzelfde groene omslag met witte, roode en grijze visschen, die licht uitstralen. 'Stomias' staat onder een plaat, waarop een lichtgevend gedrocht met een doods-

kop is afgebeeld. Zal wel vergiftig zijn, denkt hij, zooiets kan een mensch niet eten. Maar zijn garnalen en kreeften niet even monsterachtig? De menschen eten alles.

Dat staat hij voor een etalage met prachtig gekleede dames. Zoo vlug is hij van de Stomias bij de mannequins terecht gekomen, dat het hem voorkomt alsof hij is blijven staan en de huizen snel langs hem heen geschoven zijn. De poppen zien er uit als menschen van een vreemd ras en toch gelijken zij op sommige vrouwen, die hij op straat ziet. Hun starre oogen zijn wijd geopend en de lange wenkbrauwen liggen schuin, als de opgeklapte vleugels van een vogel, tegen het voorhoofd. Onafgebroken verwonderen zij zich over iets. Dergelijke vrouwen bestaan, denkt hij, mooi zijn ze, maar het is de vraag, of zij kinderen krijgen kunnen. Martha is dikker dan twee van deze poppen en uit haar hoofd kunnen wel drie van deze smalle, bleeke gezichtjes gemaakt worden. Martha heeft een uitgezakte onderkin, diepe rimpels in haar voorhoofd, vanaf haar neus loopen twee schuine gleuven naar haar mondhoeken en naast haar oogen zijn sterren van fijne barstjes. Vroeger was zij anders, was haar gezicht gaver, maar zoo fijn en glad als het gelaat van deze poppen is het nooit geweest. Naast haar onderlip, aan het eind van een gleuf, heeft zij een kleine wrat. Toen hij haar pas kende, heeft hij haar daarop wel eens gezoend, later ergerde de wrat hem, maar nu ziet hij haar niet meer. Tusschen de twee

middelste poppen is een diepe met een strook spiegelglas afgesloten spleet en daarin ziet Abel zichzelf. Het beeld is wazig, alsof er rook tusschen hem en de spiegel hangt. Zijn gelaat is een vlek, zonder scherpe contouren en hij is in zijn oud pak maar een grauwe verschijning. Toch kan hij niet zoo oud en verlopen zijn, als hij er in deze spiegel uitziet. Hij zou de vader of de grootvader van deze dametjes kunnen zijn, een aan lager wal geraakt verarmd familielid, die zijn verwanten tot schande is. Zoo gaat het dikwijls menschen die hun heele leven lang geploeterd hebben, maar die, als zij oud geworden zijn, hun brood niet meer kunnen verdienen. Zij komen hun kinderen tot last en deze schamen zich voor hun arme ouders. Bertha zal zooiets niet doen. En toch is het gelukkig dat hij haar niet noodig heeft, dat hij altijd zelf zijn brood heeft kunnen verdienen. Vier en twintig jaar bij één baas. Het is lang, maar toch is hij nog jong, heeft hij nog een heel leven voor zich.

Abel loopt verder, van etalage tot etalage. De winkels zijn helder verlicht, tegen de gevels en op de daken trillen de vuurstrepen der neonbuizen. Hij heeft geen haast meer en kan rustig naar alles blijven kijken. Een man die vrij is, kan zich zooiets veroorloven. En waarom zou hij bang zijn voor de toekomst? Hij is nog jong en meneer Henri heeft gezegd, dat hij niet dom is. Hij behoeft zich geen zorgen te maken. Er zal iets nieuws komen, er gaat iets gebeuren, dat zijn nadering reeds aankondigt

door een ijle, scherpe koude, die hij thans door al zijn kleeren heen voelt. Dat is de kou van de ruimte, maar Abel vreest de ruimte niet meer, omdat hij weet, dat daar zonder geen vrijheid mogelijk is. Hij stapt vlugger door, omdat de doordringende kille wind hem voortdrijft. Spoedig raken zijn voeten het asphalt bijna niet meer en soms krijgt hij het gevoel te zweven. Aan het eind van de straat is een groot plein met hooge huizen, op welker daken lichtreclames staan. Heel het plein is omgeven door een muur van licht, een ring, die uit vakken van verschillende kleur bestaat. Ofschoon hij hier duizend maal voorbij gegaan is, heeft hij nimmer opgemerkt, dat op de daken van alle huizen een reclame staat. Het is alsof een tweede, veel lichtere stad, bovenop de onderste gebouwd is. Drie gebieden zijn hier, zooals in zijn kelder, maar de indeeling is anders. Hier zijn twee banen licht, waartusschen een strook duisternis is opgesloten. Het is goed, dat de duisternis tusschen het licht gevangen zit. Eén reclame is grooter dan alle andere. Zij bestaat uit twee, een witte gloed uitstralende zuilen, waartusschen telkens groote roode letters opgloeien. Abel houdt zijn pas in en blijft staan, om het opschrift te lezen. Tusschen de zuilen is het nu donker, maar aanstonds zullen de letters terugkeeren. Dan springen zij reeds uit de zwarte hemel naar voren, stellen zich in het gelid en vormen een woord. En Abel leest: Oude arbeiders gaan voor!

Het huis van gisteren

Een zware, met ijzeren vaten volgeladen vrachtauto rolt voorbij. De grond maakt een licht-golvende beweging, de huizen trillen en ruiten rammelen in hun sponningen. Onder de zandlaag, waarop het klinkerdek van de rijweg rust, ligt een sponsachtig weke, metersdikke veenlaag, het moeras, waarop deze stad drijft. Op school heeft Abel geleerd, dat dit land uit de zee ontstaan is, dat eens de golven spoelden, waar thans mensen wonen en zware vrachtwagens rijden. Dat is lang geleden, maar nog altijd is de bodem slap en drassig, biedt hij weinig steun en is men genoodzaakt de huizen te bouwen op lange palen, die met behulp van ijzeren blokken in de modder worden ingedreven. De heele stad staat op lange houten stelten boven een met modder gevuld meer. Soms beginnen nieuwe huizen, kort nadat zij gereed gekomen zijn, plotseling te verzakken en over te hellen. Dan ontstaan in het metselwerk diepe, kronkelige scheuren, die vanaf de fundeeringen tot aan de

daken lopen, dan kraken de binten, worden raamkozijnen ontzet en dan komt het soms voor, dat de nieuwe huizen weder afgebroken moeten worden. De stad drijft op een moeras, dat op zijn beurt weer op de oceaan drijft. Lang geleden, toen hij nog schooljongen was, voelde hij dikwijls dit drijven, deze bijna onmerkbaar zachte golfbeweging, als hij 's avonds wakker in bed lag. Later sloeg hij er geen acht meer op. Maar zoeven, toen de auto met vaten voorbij ging, heeft hij de grond weer voelen schommelen en werd hij, zooals vroeger, weer even bang, dat de huizen zouden instorten. Dat gebeurde op de hoek, bij de winkel van den slager, welke nog niet lang geleden verbouwd is. Het zware hoekhuis staat wankel, omdat het geen onderpui meer heeft en de vier verdiepingen hooge gevel thans steunt op een paar dunne stalen balken, die achter marmeren platen zijn verborgen. Het huis schijnt solide, maar Abel weet, dat de marmeren pilaren hol zijn en dat het steenen gebouw een reus is, die op dunne ijzeren beentjes staat.

De slager smelt vet en uit de keldergaten onder de etalage, stijgt een nauwelijks zichtbare blauwe walm. Deze geur is zoo oud als de buurt, misschien nog ouder, omdat ook de koks, aan boord van de schepen die hier lang geleden voorbij voeren, vet zullen hebben uitgebraden. In de etalage ligt een blanke, schoongekrabde varkenskop met even geopende spleetjes, waarin de

doffe oogbollen nog juist zichtbaar zijn. Beneden wordt het vet van het varken gesmolten en de opstijgende walm komt ook in de rose neusgaten van de blanke kop. Maar die neus ruikt niet meer. Het varken drijft nu in zijn eigen walm, zoals de stad in het moeras drijft. Het lichaam van het varken is zoo groot geworden als de geheele buurt, het wordt in stukjes verdeeld en komt in alle huizen. Het varken lost in de menschen op, het wordt deel van andere levende wezens. Zoo vreet de wereld zichzelf op. Maar waar blijft de geur van het vet, waar blijven alle geuren? Geur is trilling, zoals muziek, zoals de onzichtbare infra-roode of ultraviolette stralen, zoals het bewegen van de bodem, zoals misschien alle leven. Beweging, die tot stilstand vervloeit. Waar blijft alle trilling? Gaat alles voorbij, of is alles blijvend? Het varken gaat voorbij. Zijn kop ligt nog in de etalage, maar de walm van zijn vet vult de straat en zijn lichaam is in alle huizen, in pannen, op boterhammen en in de magen der menschen. Morgen wordt er een ander varken geslacht en de menschen zullen niet kunnen proeven van welk dier het vleesch, dat zij eten, afkomstig is. De slager zal worst maken en daarin misschien het vleesch van twee of meer varkens verwerken. Zoo samengesteld is dus een eenvoudige worst; de dingen hebben geen vast, geen eigen onveranderlijk wezen.

Twee maal per week braadt zijn moeder vet uit. Als

hij uit school thuis komt, krijgt hij een boterham met warme kanen. Abel loopt als jongen over de golvende oppervlakte van de zee en krijgt, als hij thuis komt, van zijn moeder een boterham met kanen.

Inplaats van naar huis te gaan, waar Martha met het eten wacht, loopt hij naar de straat, waar hij als jongen heeft gewoond. Zoals in het huis van zijn baas, is alles hier nog zoals vroeger en toch is er veel veranderd. Het meest opvallende is wel, dat de heele buurt gekrompen schijnt te zijn. De straten zijn nauwer, de huizen smaller en kleiner geworden. Ook is het hier minder druk dan hij gedacht heeft. De winkeltjes zijn er nog, maar zij hebben vreemde bewoners en er zijn andere zaken in gevestigd. Achter de toonbank in de winkel van den kruidenier, staat een jonge, onbekende man. Boven de deur hangt nog een door roest ingevreten emaille schild, met de naam er op van een schoenpoetsmiddel, dat al lang niet meer in de handel is. Het bord ziet er vermoeid uit. In dit winkeltje verkoopt men roode suikerballen, die naar wijn smaken. Als je lang op deze wijnballen zuigt, gaat je gehemelte stuk en dan komen er barstjes in je tong, die vuurrood wordt, alsof je roode inkt gedronken hebt. Hij weet nog precies hoe de wijnballen smaken en toch is zijn mond droog en proeft hij niets. Eigenlijk is het niet in de haak, dat die onbekende jongeman achter de toonbank staat en hier heer en meester is, terwijl hij, die alles van dit

winkeltje weet, als een vreemde buiten moet blijven. Maar het is het recht van dezen man, zooals het het recht van meneer Henri is... Als hij naar binnen wil gaan om roode wijnballen te koopen, glijdt zijn hand, zonder de kruk te vinden, langs de winkeldeur. Hij herinnert zich de oude gegoten kruk met de paddestoel en voelt weder hoe koud en massief het ijzer in zijn hand lag. Nooit meer heeft hij aan deze knop gedacht en nu weet hij opeens weer hoe hij er uit zag. Thans is er een glimmende, koperen buis, over de geheele breedte van de deur. Het is wonderlijk, dat de geur, het minst werkelijke van deze winkel, het best bewaard gebleven is. Misschien hebben aUe kleine kruidenierswinkeltjes deze vreemde samengestelde geur, die tegelijk bitter en zoet is, die het eetbare van koek, krenten, wijnballen en andere zoetigheid en het oneetbare van petroolie en bleekpoeder heeft. Maar eenig onderscheid, waardoor deze geur van alle andere verschilt, moet er zeker zijn. Hier ruikt het alleen naar dit oude bekende winkeltje, hier ruikt het naar gisteren.

De toonbank is verplaatst, de leeuwenplaat van de maizena is verdwenen en er hangt een nieuwe lamp, maar het blijft het oude winkeltje. Zijn buik is hoog en het toonbankblad is laag, zijn hoofd raakt de stang aan, waaraan zakken en vetkaarsjes hangen en hij is zoo groot als in een droom, waarin hij naast zichzelf staat

en tegen zijn eigen lichaam opkijkt. Hij is tegelijk vader en zoon en zij gaan zure wijnballen voor elkander koopen. Van binnen, zonder dat de kruidenier het zien kan, kijken de jonge en de oude Abel elkaar met een buk van verstandhouding aan, als de man vraagt, welke wijnballen bedoeld worden. Van twee voor een cent, zegt de jonge Abel en de oude herhaalt het, met iets onzeker in zijn stem. Hij wijst ook de plaats aan, waar de dikbuikige stopflesch moet staan, ofschoon hij al lang gezien heeft, dat de flesch er niet meer is. Als de man antwoordt, dat hij geen roode wijnballen verkoopt, houdt Abel vol, dat zijn zoontje deze gisteren nog gehaald heeft. Met iets vijandigs in zijn stem herhaalt hij, dat hij zich niet vergist. De winkelier wordt verlegen, laat hem andere drups zien en de kleine toonbank staat spoedig vol met flesschen balletjes van verschillende kleuren. Ten slotte koopt Abel maar wat bruine ulevellen, vierkante strooperige blokjes, de eenige soort die hier vroeger ook werd verkocht.

Ontevreden, met een gevoel van bedrogen te zijn, blijft hij op straat staan. Aan de overkant is het oude huis. Recht boven het portiek is het raam van het zijkamertje, waarin hij vroeger sliep. De lantaarn, welker schijnsel een scheef getrokken vierkant met een kruis er in op het plafond wierp, staat nog op dezelfde plaats. Het portiek is smal en biedt nauwelijks ruimte voor de twee deuren. Voor de stoep, in het licht van de lantaarn,

staat een oud, gebogen mannetje, dat zijn pijp aansteekt. Abel blijft in het midden van de straat wachten, totdat de man weg gaat. Het portiek wil hij rustig bekijken en het zou hem hinderen, als iemand in zijn nabijheid stond. Hij schrikt even, als hij opeens iemand naast zich ziet, die hem een bedrukt stuk papier voor houdt. Het hoofd van den man komt boven de krant uit, het staat op de dunne rand van het papier als een los voorwerp, als de stopflesschen op de plank bij den kruidenier. De Joden zijn ons ongeluk, zegt het hoofd en tegelijk leest Abel dezelfde zin, die in roode letters op de krant gedrukt is. Waarom, wil hij vragen, doch hij zegt niets en schudt alleen ontkennend het hoofd. Zijn moeder was een Jodin, zijn vader was Katholiek. Waarom zou zijn moeder, die haar heele leven voor hem gewerkt heeft, zijn ongeluk zijn? Hij kijkt den man met de krant na, ziet zijn in hooge lederen laarzen gestoken beenen, zwart tegen het felle licht van autolampen. Er is iets met de Joden, denkt hij. Dan staat hij in het portiek voor de groene deur, die twee smalle, geribd matglazen venstertjes heeft, achter hekjes van gekrulde ijzeren stangen. Het smeedwerk is versierd met een paar ijzeren bloemen, met platte dikke bladeren. Zij lijken op Margarieten, maar bloemen van deze vorm groeien nergens. Naast de raampjes zijn vier halve pilaartjes, waarop een zadeldakje met twee koepeltjes rust. Het is een van de mooiste en rijkst versierde

deuren uit de buurt, het zou de voorgevel van een kostbare duiventil kunnen zijn. De deur lijkt op afbeeldingen van Grieksche tempels, die Abel gezien heeft en nimmer heeft hij zich een voorstelling van een paleis kunnen maken, zonder daarbij aan een gevel met een op pilaren rustend schuin dak met koepeltjes te denken. Thans, nu hij na jaren weer voor de deur staat, moet hij aan een grafmonument denken. Op het graf van zijn moeder, die men langs deze trap weggedragen heeft, groeien ijzeren portiekbloemen. Nadenkend laat hij zijn vingers langs de halve pilaartjes glijden. Het is lang geleden, maar toch voelt hij weer iets van de vroegere beklemming, als hij er aan denkt hoe de mannen de kist, waarin zijn moeder lag, op de trap bijna recht overeind hielden. Toen is zij verschoven, is haar hoofd voor eeuwig afgegleden van het met houtwol gevulde kussentje. Dat hebben vreemden gedaan en hij stond er machteloos bij.

Hij heeft op de bel gedrukt en de deur is reeds open getrokken, als hij nog niet weet, waarom hij dit gedaan heeft en wat hij zeggen moet. Iemand, die bovenaan de trap staat, vraagt wat hij wenscht, maar hij antwoordt niet dadelijk. Achter de rechthoekige deuropening, waarvoor een vrouw staat, is een flauw lichtschijnsel. Het beetje licht, dat de trap bereikt, moet uit de achterkamer komen. Hij ziet het vertrek met het bloemenbehang en de kast met koperen leeuwenkoppen. Maar

nu moet hij iets zeggen, vertellen waarom hij aangebeld heeft. Boven de tafel, in het midden van de kamer, hing een gaslamp, aan een viool-vormige buis; Waarom belde hij eigenlijk aan? Hij hoort de ademhaling van de vrouw, hij ziet haar bewegen. Zij wordt ongeduldig, misschien wantrouwig.

Of hier een zekere Abel woont, vraagt hij.

Zijn moeder noemde de viool-vormige gaslamp een harp, maar een harp is een muziekinstrument. Dikwijls zijn hoofd tegen de harp gestooten, gebroken gloeikousje, schuin, slap en armzalig: een stervende vlinder in een lampegas.

De juffrouw roept naar binnen, vraagt of men een zekeren Abel kent.

Als hij tegen de harp stootte, wierp de kralenfranje bewegende schaduwlijnen tegen de wand, dan verdonkerde het licht en alles in het vertrek werd bleekgroen, alsof je het door water heen zag. Groen was de kamer, gevuld met water en daarin zwom een diepzeevisch, een zekere Abel.

- Abel? vraagt iemand in de gang.

- Harpman, verduidelijkt hij.

Men schijnt het niet te vertrouwen, denkt misschien dat hij een insluiper is, die de gasmeter wil lichten. De gasmeter staat in het kleine kastje onder de trap, vlak bij de keuken.

- Hier woont geen Harpman!

Moeder noemde die lamp zoo; hij was de naam al lang vergeten. De stem uit de achterkamer klinkt beslist en afwerend, bijna vijandig. De vijand, die hem afsnauwt en die hier nu de baas is, weet niet eens wat er vroeger in zijn eigen huis gebeurd is. De juffrouw gaat naar binnen, het vierkant van de deur wordt donker, een sleutel wordt omgedraaid. Abel licht geen gasmeters en dat ongelukkige slot zou hij met een kromme spijker kunnen open krijgen. Onherbergzaam is deze trap en toch heeft hij hier zijn eerste meisje gezoend. Als je jong bent, zoen je overal. Hier heeft hij zijn angst en afkeer overwonnen en toegegeven aan zijn verlangen om het onbekende te leren kennen. Hanna heette zij. In de gang staat nu de juffrouw te luisteren, of hij de trapdeur nog niet dichttrekt. Op de avond van de moord, was er een vreemde man bij ons aan de deur, die lang in het trapportaal bleef staan. Er zijn wel meer onschuldigen in de gevangenis terecht gekomen.

Met een slag trekt hij de deur dicht.

Hanna heette zij. Martha werd oud, maar Hanna is jong gebleven. Toen mocht hij hier in de trap staan, mocht hij zelfs een meisje zoenen. Nu wantrouwt men hem. Het is verdacht, als hij zoo lang in het portiek blijft staan. Maar niemand kan hem hier zien. Toch haalt hij zijn notitieboekje uit zijn zak en doet alsof hij daarin een adres opzoekt. Gasman, zegt hij, maar dat is niet de naam, die hij bedoelt. Zijn moeder noemde

de lamp anders: een harp. Maar Harpman woont hier niet, Harpman is onvindbaar; de mensen gebruiken nu elektrisch licht. Triest waren de avonden, als het kousje stuk was en moeder geen geld had om een nieuw te kopen. Groen licht boven een tafel met een blokjeszeiltje, een onveilige, verlaten wereld, waarin twee eenzame verlaten vingers over een blokkenveld lopen. Als zij op een lijn stappen, dan gebeurt er een ongeluk, dan zal hij doodgaan of dan zal moeder ziek worden. Op tegeltrottoirs kan men met zichzelf hetzelfde spel doen. Maar het is vermoeiend, het gaat niet meer zoo gemakkelijk als vroeger.

Als hij het portiek verlaten wil, stoot zijn voet tegen een verhooging, een drempel, die hier vroeger niet geweest is. De straat lag altijd gelijk met het tegelvloertje van het portiek, maar thans ligt het plaveisel hoger. De straat is omhoog gekomen, of het portiek is naar beneden gegaan. Het huis moet gezakt zijn. Het zinkt, denkt hij met schrik. Langzaam, heel langzaam verdwijnt het oude huis in het moeras. Eerst de portiekvloer, dan de deur, de trap, de kamer met de harp. Het huis stroomt vol water, de zee vreet het land op. De palen, waarop de stad gebouwd is, dragen haar niet langer, zij zinken langzaam en alles wat er bovenop staat, zakt mee. Eens zullen hier de golven weer spoelen, zal er niets meer zijn. Hoe lang nog? Niets blijft, niets is bestendig. Zijn betrekking niet,

het varken niet, het oude huis niet, de heele aarde niet.

De weg naar zijn woning, waar Martha nog altijd wacht, is maar kort. Merkwaardig, dat hij in al die jaren nooit in de straat geweest is, waar hij geboren werd en als jongen speelde. Er zijn van die nabijgelegen plaatsen, waar men nooit komt, die even ver verwijderd zijn, alsof zij aan de andere kant van de wereld lagen. Zoo gaat het ook met de menschen, die men dagelijks ontmoet en die toch vreemden blijven. Soms kan het gebeuren, dat men dergelijke menschen opeens anders gaat zien en men hen beter leert kennen. Zij lachen en men is verbaasd dat zij het doen, omdat men niet verwacht had dat zij konden lachen. Of zij lachen op een bijzondere manier, die niet bij hen past. Het karakter, het geheele wezen van den mensch, openbaart zich in zijn lach. Iemand die volop en uitbundig lacht, is weerloos, hij verschuilt zich niet meer achter een uitdrukking, maar stelt alles open en laat zien hoe hij is. Men kijkt opeens bij hem naar binnen, als in een kamer, waarvan de ramen altijd met zware gordijnen gesloten zijn geweest. Menschen, die hun mond bij het lachen dicht houden en gesloten blijven, lachen niet, maar grijnzen.

Voor de tweede keer staat hij op de hoek, bij de slagerij. De winkel is nu gesloten, de vetwalm verdwenen en de straat verlaten. Het moet al laat zijn. De menschen zitten in hun kamers, rondom tafels, waarboven harpen

hangen, die groen licht geven. Och neen, er zijn geen harpen meer, er hangen nu draden met wit-gloeiende elektrische lampen er aan. Alles verandert langzaam, ongemerkt, het oude brokkelt af en het nieuwe groeit aan. De tijd verglijdt, van de eene dag in de andere, het is alsof hij voortsliipt, eerst voorzichtig langs het kleine seconderondje, dan langs de grootere urencirkel. De tijd graaft zich door de eeuwigheid heen, als een hond die in zand wroet. Wat voor hem ligt, brengt hij naar achteren, het verleden groeit, de toekomst krimpt. Niet voor de tijd, maar voor den mensch, die sterven moet. Ieder uur heeft zestig minuten, maar voor den grijsaard duurt het uur korter dan voor het kind. Hoe ouder de mensch wordt, hoe zuiniger hij met zijn tijd moet zijn; de hond graaft door.

Het trapportaal van zijn woning is even donker, als dat van zijn vroeger huis. Het stinkt naar het grondwater, dat onder het luik staat, het ruikt naar schimmel uit de vuilnisbakken, naar vuil waschwasser en naar de bedden der twintig bewoners. De trapleuning is vettig en kleeft. Een korst verbruikt leven bedekt de wanden. De vier families, die in dit huis leven, zijn alleen maar door een paar planken van elkander gescheiden. Elk gezin zit in een doos met dunne wanden, waardoor het alleen maar aan de blikken der anderen onttrokken is. Tegen elkanders geuren en geluiden is men niet beschermd. Men weet wat de burens eten, men ruikt het

als de vrouwen de wasch doen, men ruikt het als iemand ziek is. Men hoort hun radio-toestellen en gramophoons, hun hoesten en praten, lachen en twisten, men hoort het kraken van hun bedden. Men hindert elkander zonder het te willen, men tracht, meestal tevergeefs, zijn geheimen verborgen, zijn vertrouwelijkheden binnen zijn door planken begrensde enge ruimte te houden. Men leeft gedrukt, onder de voortdurende spanning van het besef, dat men om de burenen denken moet.

Voordat Abel zijn op de derde verdieping gelegen woning bereikt heeft, is hij op verschillende manieren in aanraking gekomen met het bestaan van zijn burenen. Een fiets waaraan hij zich stoot, een kinderwagen die hem de weg verspert, scherpe, branderige stank van uitgebakken spek, een marsch uit een radio-toestel, ruzie op de tweede verdieping. Er gebeurt veel in een enkel huis.

De lamp in de keuken brandt, ofschoon er niemand aanwezig is. Stroom kost geld, denkt Abel en draait het licht uit. De tafel is nog gedekt; men heeft op hem gewacht. Onder de lamp, op het tafellaken, staan de witte borden, blinkend alsof zij tot aan de rand met licht gevuld zijn. Bertha leest het avondblad, Martha zit met haar handen in haar schoot op de divan en kijkt hem aan.

- Zoo laat, zegt zij.

Abel glimlacht om haar opmerking. Zij heeft gewacht, een uur, nog langer misschien, daarom mag zij zeggen dat hij laat is. Maar voor hem is het niet laat, voor hem is de tijd in versneld tempo terug gegaan. Hij komt gisteren, vier en twintig jaar geleden thuis. Bertha is zijn dochter niet, omdat zij nog geboren moet worden. Zij is een vreemde, die op bezoek is of een jongere zuster van Martha.

Boven de lamp is het gipsrelief met rozen en vlinders. Dergelijke plafonds maakt men tegenwoordig niet meer. De schoorsteenmantel is van zwart gelakt hout en heeft houten kapiteelen met krullen. Thans maakt men schoorsteenmantels van beton of tegels. Ook dit huis is van gisteren. Alleen de gasharp ontbreekt.

In de dagen der gipsen plafondbloemen en houten kapiteelen, ging men er op uit om werk te zoeken en werd dadelijk aangenomen. Toen zochten de patroons werklieden. Het zal nu zoo gemakkelijk niet zijn, maar misschien gaan oudere, ervaren arbeiders toch voor. Bovendien is hij niet dom. Meneer Henri heeft gelijk.

Glimlachend gaat hij aan tafel zitten. Hij neemt een mes in zijn hand en houdt het rechtop, als een sabel, die hij presenteert. Hij zit overeind in zijn stoel, drukt zijn rug tegen de rechte leuning en kijkt voor zich heen, naar het sterretjesglas in de alcoofdeur. Hij is een rechter, die een vonnis uitspreekt.

- Ik ben ontslagen, zegt hij, ik moet werk zoeken.

Dan kijkt hij Martha aan, ziet haar ontsteld, verwonderd gezicht en glimlacht opnieuw.

- Ja, ik ook, herhaalt hij.

Hij was opgesloten in een kelder onder de grond, waar niemand naar hem omkeek. Het liep alles als op rolletjes, hij ging en hij kwam en alle dagen waren aan elkander gelijk. Hij was de hond van een blinde, die werd geleid terwijl hij leidde. Niemand dacht er meer aan dat hij werkte, dat hij het geld voor het gezin verdiende, niemand had er erg op, dat het leven veranderen zou, als hij met werken ophield. Hij betaalde huur en belasting en hij behoorde niet tot de mensen, voor wie anderen zorgen moeten. Het totaal getal der werklozen was altijd één minder geweest, omdat hij er niet bij was. Maar dat had niemand gemerkt. Thans zal hij ook spoedig zoo'n werkloze zijn, iemand met wien de wereld rekening zal moeten houden. De hondenketting is losgemaakt.

Martha is bleek geworden en kijkt hem zwijgend aan. Denkt zij aan zichzelf, aan de toekomst van hun gezin of tracht zij te begrijpen, wat deze slag voor hem te beteekenen heeft? Misschien is hij te luchthartig geweest en heeft zijn mededeeling daardoor te weinig indruk op haar gemaakt. Hij legt het mes neer en zet zijn handen onder zijn hoofd.

- Het is een slag, zegt hij met een zucht.

Is het nu tot haar doorgedrongen, begrijpt zij wat

hun boven het hoofd hangt, wat het zeggen wil, de vrouw van een werklooze te zijn? Haar gezicht verraadt geen bijzondere ontroering; zij is alleen maar bleek. Scherp komt de bruine wrat tegen de witte huid uit. Leelijk is zij, zoo onder het felle lamplicht Een leven met weinig zorgen heeft zij gehad en toch is zij vroeg oud geworden Hoe zou zij er thans uitzien, als zij vier en twintig jaar onder de grond had moeten werken?

- Wij gaan een slechte tijd tegemoet, herneemt hij. Van nu af moeten wij zuinig zijn en niet meer voor niets het licht in de keuken laten branden.

Nu pas schrikt zij, is het hem gelukt haar geheel wakker te maken Eindelijk schijnt zij dan toch in te zien, dat aan dit onbezorgde leventje een eind gekomen is. Zij is nooit zuinig geweest en nu krijgt zij de straf, voor de roekeloze manier, waarop zij jaren lang met zijn geld heeft omgesprongen. Van nu af zal zij ieder dubbeltje tien maal moeten omkeeren, voordat zij het uitgeeft.

- Ja, ja, men is nooit te oud om te leren!

Hij buigt zich diep over zijn dampende soep, om zijn gezicht niet te laten zien en zijn leedvermaak te verbergen. Het is nu stil en alleen de lepels tikken op de borden, alsof zij levende wezens zijn, die deelnemen aan zijn vreugde. Lepels zijn werktuigen, zooals schroevendraaiers of hamers, zij zijn den mensch behulpzaam bij zijn arbeid, al bestaat deze arbeid op het oogenblik

dan alleen maar uit het opscheppen van soep. Lepels zijn eetmachines en omdat vrouwen en machines niet met elkander kunnen omgaan, omdat zij vijanden zijn, die elkander vernielen, zijn de lepels zijn vrienden. Vrouwelijke ingenieurs zijn erbarmelijke, tweeslachtige wezens. Onlangs heeft hij zoo'n juffrouw in zijn werkplaats gehad. Er moest iets hersteld worden en zij bleef wachten totdat het werkje gereed was. Nooit heeft hij zoo onrustig en slecht gewerkt als gedurende dat bezoek. Hij gevoelde zich beleedigd als zij aanmerkingen maakte of aanwijzingen gaf en voortdurend moest hij haar in het oog houden, omdat zij instrumenten in haar handen nam en machines aanraakte. Zij had getracht een mannelijke indruk te maken, door wijdbeensch met de handen in de zakken van haar kort manteltje te staan, door sigaretten te rooken en met een opgevouwen duimstok aanwijzingen te geven. Haar optreden had hem er echter niet van kunnen overtuigen, dat zij een echte ingenieur was. Voor hem en de anderen was zij een aanstelster gebleven, een manwif, een paardrijdster uit een circus of een vrouwelijke politieagent.

De lepels tikken van leedvermaak. Van nu af zal Bertha het geld, dat zij als modiste verdient, niet meer geheel voor zichzelf kunnen houden. De werkezel kan de wagen alleen niet meer trekken en de twee dames, die altijd op de bok gezeten hebben, zullen er af moeten komen, om te helpen duwen. Hij kan het dus alleen

niet meer. Zoo gaat het: als een arme vader oud wordt, komt hij zijn kinderen tot last. Hij is nog niet oud, maar niettemin is het goed, dat Bertha nu eens voor hem zal moeten gaan zorgen. Wantrouwig bekijkt hij haar handen, die nu naast het bord op het witte tafellaken liggen. Moeten deze kleine, zachte handjes voor hem werken? Die dunne arme vingertjes weten nog niet wat hun te wachten staat.

Hij bekijkt zijn eigen grove handen, die vol kerven, zwarte naden en eelplekken zitten. Werkhanden, onderdeelen van een machine zijn het geworden. Dit is het eenige in dit huis, op de heele wereld, dat volkomen van hemzelf is: zijn handen. Wat hem ook vreemd of vijandig mag zijn, op zijn handen kan hij vertrouwen; zij hebben hem nog nooit in de steek gelaten. Van niemand hebben zij hulp noodig, zij slaan er zich alleen door. Onverdragelijk is de gedachte, dat anderen voor hem zouden moeten zorgen, dat hij werkeloos zou moeten toekijken, terwijl anderen voor hem werken.

Martha heeft dit altijd begrepen, zich aan hem toevertrouwd met de zekerheid, dat zij zich op zijn handen kon verlaten. Hoe zou zij zich er zonder hem doorheen geslagen hebben? Zij kent haar plaats, is niet zoals die ingenieur, die aanstellerig met haar duimstok tikt op een draaibank, die zij niet eens bedienen kan. Het is goed, dat zij altijd op hem vertrouwd heeft. Hij zou

het niet anders gewild hebben. En daarom houdt hij van haar.

- Kom moeder, zegt hij, wij zullen het wel klaarspelen. En hij lacht, terwijl hij haar zijn groote hand over de tafel heen toesteekt.

De uittocht

Onmerkbaar, als een kwaadaardige sluipende ziekte, is het begonnen. De verwoesting moest reeds lang in het verborgene om zich heen gegrepen hebben, toen de ontredde zichtbaar werd en Abel begreep wat er gebeurde. Hij was op alles voorbereid geweest, had reeds weken van tevoren geweten wat er te wachten stond, maar desondanks trof hem de opheffing van de zaak als een overrompelende catastrofe. De datum van zijn ontslag stond vast, hij wist wanneer hij heengaan moest, maar zolang het oogenblik van vertrek nog niet aangebroken was, bleef het verborgen in een toekomst, die nog verrassingen brengen kon. Hij bleef wachten, als een passagier op de aanlegsteiger van een boot, die op een bepaald tijdstip afvaren moet, maar die nog niet aangekomen is. Er kon met het schip, voordat het aankwam, nog van alles gebeuren, er bleef een kleine kans, dat het nimmer zou vertrekken.

Ofschoon het werk van dag tot dag minder werd, was in de werkplaats alles bij het oude gebleven. Nauwgezetter nog dan vroeger, zorgde Abel er voor, dat de

gewone gang van zaken door niets verbroken werd. De knechten gunde hij geen oogenblik rust en als er geen opdrachten waren, bedacht hij werkjes om hen bezig te houden. Machines en gereedschappen glansden nog meer dan vroeger en in de kelder heerschte de orde van een operatiezaal, waar ieder voorwerp zijn vaste plaats heeft. Men moest gereed blijven, om ieder oogenblik een patiënt te kunnen helpen. Abel dulde geen onverschilligheid of nalatigheid, hij zag niets door de vingers, omdat hij niet wilde dat er iets gebeuren zou, waardoor de ineensstorting van de zaak bevorderd zou kunnen worden. Omdat men niet wist wat er nog komen kon, moest het tot op het allerlaatste oogenblik mogelijk blijven, de geheele machinerie, zonder dat er een enkel onderdeel haperde, weder op volle kracht in beweging te zetten. Als een van de knechten een paar uur vrij hebben moest om werk te zoeken, opperde hij bezwaren en trachtte de zaak uit te stellen. Zijn collega's vond hij lafaards, ratten die het schip, dat voorbestemd was om te zinken, maar dat nog altijd dreef, te vroeg verlaten wilden. De oude zaak moest tegen deze vijanden, wier aanvoerder meneer Henri was, beschermd worden en hij was de eenige die dit doen kon. In deze tijd moest hij dikwijls denken aan de kale, gele zandvlakte op het kerkhof, waar de oude baas, op de hoek van een nieuw grintpad, begraven lag. Hoe goed zou het geweest zijn, als hij hierheen had kunnen gaan,

om met den ouden baas te beraadslagen. Weliswaar zou hij op de begraafplaats alleen blijven, zooals in de kelder, zou hij geen antwoord krijgen op zijn vragen, maar toch meende hij soms, dat hij er goed aan zou doen om naar het graf te gaan, al was het alleen maar omdat hij zich daar in de nabijheid van iets vertrouwds wist. Hij gaf aan dit verlangen echter geen gevolg, niet alleen omdat hij er bang voor was dat het op het kerkhof anders, vreemder en leeger zou zijn dan hij veronderstelde, maar ook omdat hij het noodig vond op Zondag, als hij vrij was, naar de winkel en de werkplaats te gaan kijken. Hij vertrouwde meneer Henri niet en achtte hem er toe in staat het heele huis leeg te halen, als het personeel er niet was. Er was een lijst gemaakt van alle voorwerpen, machines, meubelen en goederen, die aanwezig waren. Hierbij had hij meneer Henri moeten helpen en zonder het vooruit overlegd te hebben, had hij er voor gezorgd, dat verschillende artikelen niet op de lijsten genoteerd werden. In het begin waren dit slechts kleinigheden geweest, maar toen hij zag dat het gelukte, was hij er al spoedig toe gekomen, om ook grotere en meer waardevolle voorwerpen buiten de inventarisatie te houden. Wat er met deze dingen gebeuren moest, wist hij nog niet, maar het stelde hem gerust, dat zij voorloopig in veiligheid waren. Van nu af had hij een nieuwe taak: hij moest de oude zaak redden. Het was een moeilijk en opwindend werk, dat

hem daarmee in beslag nam, dat hij er al het andere door vergat. De omstandigheid, dat alles op zijn schouders neerkwam, dat hij alles alleen en in het geheim doen moest en niemand in vertrouwen nemen kon, gaf hem een gevoel van nieuwe kracht en zekerheid. Thans was hij niet meer de man, die werkeloos stond te wachten op het schip, dat hem wegbrengen moest, maar was hij ook de redder, die drenkelingen aan land bracht. 's Avonds in bed verdedigde hij niet meer zijn woning, maar maakte hij van het oude huis een vesting, waarin hij alleen tegen een groot aantal belegeraars vocht. Hij bedacht vernuftige inrichtingen van over katrollen loopende staaldraden, waardoor het mogelijk was eenige op verschillende punten opgestelde geweren, gelijktijdig te bedienen. Zijn commandopost was de lichte plaats bij de werkbank, waar alle draden samenkwamen en van waar hij het gehele gevechtsterrein met behulp van periscopen overzien kon. In zijn kelder zou in geen geval een vijand binnen dringen. Het riool onder de tegels en de gaten in de muren waren gevuld met dynamiet, dat tot ontploffing gebracht zou worden, op het oogenblik dat de eerste vijand zijn voet op de trap zetten zou. Soms, als Abel aan die zware gemetselde gewelven dacht, kreeg hij het benauwd van de ontzettende last, waaronder hij eens bedolven zou worden. Het zou goed zijn als hij zich oefende, zich hardde, door steeds grootere en zwaardere stukken ijzer op zijn borst

te leggen en te leeren het zoo lang mogelijk uit te houden. Als hij wakker werd, moest hij zich bewust maken, dat het overbodig was om dergelijke dingen te doen, omdat hij niet door vijanden bedreigd werd en er geen kans bestond, dat hij onder het instortende huis bedolven zou worden. Niettemin keerde hij steeds weer tot dezelfde voorstelling terug. Hielden ook vredelievende menschen, die er niet aan dachten oorlog te maken, geen oefeningen met gasmaskers en afweergeschut en bleven zij niet rekening houden met de mogelijkheid, dat er boven hun vreedzame dorpen en steden opeens vliegmachines konden verschijnen, die bommen en bacillen op de menschen wierpen?

Abel had zijn eigen lijsten aangelegd, een nauwkeurige opgaaf gemaakt van alle voorwerpen, welke hij voorloopig had gered. Als er niemand was die hem bespieden kon, ging hij al deze dingen stuk voor stuk bekijken en veel vond hij, dat hem nieuw voorkwam, alsof hij het voor de eerste maal zag. Hij werd met de dingen op een andere manier dan vroeger vertrouwd, hij raakte ze anders, voorzichtiger, aan dan hij het altijd gedaan had. Het geredde werd zijn eigendom. Hij ging met deze reddingen al spoedig verder, dan hij het aanvankelijk gewild had en zoo ging hij er toe over, voorwerpen op zijn lijsten te noteeren, die reeds door meneer Henri waren geïntariseerd. Voorloopig voorzag hij deze bizondere aantekeningen van een kruisje. De

kleine draaibank, waarop hij een ontelbaar aantal werkstukken had gemaakt en die hem bijzonder lief was, gaf hij twee kruisjes.

Toen de andere knechten, een paar weken eerder dan hij, vertrokken waren, bleef hij alleen in de werkplaats achter. Een gevoel van verlatenheid overviel hem, maar spoedig ging dit voorbij en zuchtte hij bevrijd. Thans was hij volkomen heer en meester in de kelder. Alleen meneer Henri...

Twee dagen bleef hij alleen in de werkplaats, Het hij, ofschoon er geen werk meer was, de motoren draaien en de lampen branden. Om het beeld van een in bedrijf zijnde werkplaats volledig te maken, klemde hij een nieuwe, met ragfijne draad omwonden inductieklos tussen de bekken van zijn bankschroef en sloeg er zoo lang met zijn hamer op, dat het een vormlooze klomp van ijzer en koperdraad geworden was. Daarna maakte hij kortsluiting in de elektrische lasmachine, trok een felle vlamboog tussen de elektroden en staarde, zijn oogen beschermd door een bril met zwart glas, in de verblindende violette gloed, die knetterend de ijzeren staven opvrat. Toen de jonge baas kwam kijken wat hij uitvoerde, omdat de vitrioolscherpe walm door het trapgat trok en de winkel vulde, schoof hij de bril langs zijn zweetnat voorhoofd omhoog en staarde meneer Henri aan met oogen, die alleen maar een vlek in een vlek zagen. Kuchend en hoestend legde hij hem uit,

dat hij de laschmachine gerepareerd had en het ding nu aan het probeeren was.

Op de derde dag, 's morgens vroeg, als hij nog maar nauwelijks zijn overall aangetrokken heeft, betreden twee kooplieden, voorafgegaan door meneer Henri, de kelder. Het zijn een paar kleine mannetjes, die, ofschoon zij geen werkkleeren dragen, er toch niet als heeren uitzien. Dergelijke menschen hebben nog nooit een voet in de kelder gezet; er kwamen hier alleen maar geleerden en arbeiders. Een van de kooplieden heeft een mond met dikke, tuitende lippen en spleetoogen, waarin de pupillen maar nauwelijks zichtbaar zijn. Zijn gezicht lijkt op de kop van een varken, die Abel ergens in een etalage heeft zien liggen. Dit zijn de ware vijanden, de plundersaars, die met machinegeweren buiten de deur moesten worden gehouden.

Als er nu werkelijk dynamiet in het riool lag...

- Deze draaibank, zegt meneer Henri.

Abel schrikt. Het is zijn draaibank, die met de twee kruisjes. De mannen knikken en een hunner gooit de drijfriem van de trommel; de touwen zijn losgemaakt en het schip vertrekt, om nooit weer terug te keeren. Er wordt verder over de bank niets meer gezegd. Hij moet een Engelsche sleutel nemen en de moeren losschroeven, waarmede het frame op de betonnen fundeering bevestigd is. De groote moersleutel, die handen machtig maakt als hefboomen, als machines, schijnt

zwaarder geworden te zijn. Hij heeft de sleutel in jaren niet gebruikt, maar toch kan hij voelen, dat hij zwaarder geworden is. De boormachine wordt aangewezen, de polijstkop en dan de slijpmachine. Alles gebeurt zwijgend en meneer Henri staat er onverschillig bij, als een hardvochtig rechter, die onaangedaan de veroordeelden aan hun beulen overlevert. Vier machines zijn verkocht, de beste van de werkplaats. Alles is buiten hem om beslist, zonder dat men het noodig geacht heeft hem zelfs ook maar even om raad te vragen. Diefstal is het, hij wordt geplunderd. De zware sleutel ligt in zijn hand als een hamer, een moker, waarmee hij verpletterende slagen zou kunnen geven.

‘American Steel Works Inc.’ staat op de sleutel Terwijl hij de bekken om de eerste moer vastzet, kan hij de fijne, ingeslagen lettertjes duidelijk onderscheiden. Wat betekent Inc.? Hij weet het niet en de inspecteur van politie, die de bloedvlekken op de sleutel bekijkt, weet het ook niet. Hij zegt, dat er nog haren van meneer Henri op het metaal kleven. De zware moer is een kies in de bek van een reuzendier, een vervloekt gedrocht, en Abel moet met alle macht aan zijn tang trekken, om beweging in de kies te krijgen. 's Avonds, toen het donker was, heeft de moordenaar aangebeld en naar iemand gevraagd, die in het oude huis niet woonde. Inc., dat is Engelsch, incompleet is de draaibank, nu de eerste moer er af is.

's Middags komen sjouwerlieden de verkochte machines halen. Het luik, dat altijd dicht zat, wordt geopend en er ontstaat een gat in de wand, alsof de keldermuur is ingestort. Het daglicht maakt alles vaal en grijs, het vreet gaten en groeven in muren en balken, alsof er bijtend zuur overheen gestroomd is. Abel moet helpen bij het wegdragen van de draaibank. Het lijk is zwaar. Het bezoek van de sjouwerlieden duurt maar kort en als zij weder vertrokken zijn en het luik gesloten is, is de werkplaats geen werkplaats meer. Abel zit in de holle verlaten kelder, als een zieke vogel op een nest, waaruit de jongen gestolen zijn. Waar zoeven de machines nog stonden, zijn nu gaten, blanke litteekens in het beton, grijze plekken, die de vorm hebben van de voetstukken der verdwenen werktuigen. Dwaas en doelloos hangen de armzalige lampjes boven de gaten. Hij schakelt de motor in, die niet meer zoemt, nu hij onbelast is, maar geluidloos draait. De werkplaats is dood. Wat moet hij hier nu nog langer doen? Hij legt zijn lijsten op de werkbank en streept de machines door, welke zoeven zijn weggehaald. Zijn boekje zal nu spoedig vol strepen staan. Alles is tevergeefs geweest: de drenkelingen, die hij op het laatste nippertje uit het water gehaald heeft, moet hij er zelf weer ingooien.

's Middags houdt een vrachtauto voor het huis stil. Thans is de winkel aan de beurt. De instrumenten uit de kasten worden in dozen gepakt en op de auto ge-

laden. De eene plank na de andere wordt kaal. Iemand die hij nooit gezien heeft, geeft aanwijzingen en commandeert, alsof hij hier de baas is. De oude Teslamachine, die hij jaren geleden met meneer Henri's vader gemaakt heeft en die, met een dikke stoflaag bedekt, in een donkere hoek bovenop een kast gestaan heeft, wordt niet meegenomen.

- Neem het ding er toch maar bij, zegt meneer Henri. Ik heb het niet berekend.

De man bekijkt de machine, trekt met zijn vingertop een streep in het stof dat de grondplank bedekt en laat de gesegmenteerde schijven draaien. Tusschen de dof geworden koperen ballen, springt knetterend een vonk over. De machine werkt nog perfect, nadat zij jaren lang verwaarloosd is. Wat zij samen gemaakt hebben is goed. Met ingehouden adem blijft Abel afwachten wat er verder gebeuren zal. Het is zijn machine, hij heeft er met den ouden baas aan gewerkt. En nu moet hij er zonder een woord te zeggen bij staan en kan hij het zelfs niet beletten, dat zij aan een vreemde, die er geen prijs op stelt, ten geschenke gegeven wordt. Hij kijkt meneer Henri aan, vraagt hem met zijn oogen, omdat hij niet spreken kan, of hij zijn machine hebben mag, maar meneer Henri begrijpt hem niet.

- Aardig speelgoed voor mijn zoon, zegt de man.

Abel zet de quartzlamp, die hij aan het inpakken was weer neer en kijkt den kruier na, die zijn machine mee-

neemt. Pronken met geleende veeren, leugenaars; de zoon laat de Tesla-machine voor zijn vriendjes draaien, scheidt op voor de H.B.S.-jongetjes, liegt dat hij het toestel zelf gemaakt heeft. Het bedrog begint al jong. Later worden dit menschen, die de eigendommen van anderen voor een appel en een ei koopen.

De uittocht gaat door, de mannen loopen af en aan en de winkel wordt voortdurend kaler. Als alle kasten ontruimd zijn, is de groote auto nog niet eens vol. Hij heeft niets kunnen redden. Thans blijven alleen de gereedschappen, een paar onbelangrijke machines en de magazijnvoorraad over. De dagen, die hem hier thans nog resten, zou hij even goed in een stal of op straat kunnen doorbrengen. Er valt hier niets meer voor hem te doen, hij is overbodig geworden.

's Middags moet meneer Henri een boodschap. Hij geeft Abel de sleutel en zegt, dat hij naar huis kan gaan, zoodra hij het glaswerk, dat in de opkamer staat, ingepakt heeft. Als hij alleen is, vraagt hij zich af, wat hij met de zaak doen zal, als meneer Henri niet meer terug komt. Nauwelijks is hij met het inpakken begonnen, als de bel van de winkel deur rinkelt. Voor de toonbank staat een koopman, die vraagt, of er nog iets op te ruimen valt. Abel neemt den man zwijgend op. Hij lijkt op een van de kerels, die de machines hebben weggehaald, alleen is hij nog armoediger gekleed.

- U bent te laat, zegt hij, ik heb bijna alles al verkocht.

- Ook de winkelopstand en de meubelen?

Abel knikt. Hij denkt na. Misschien kan hij op deze manier nog iets redden, de voorwerpen verkopen, die niet op de lijsten van meneer Henri voorkomen. Maar wat heeft hij aan geld? Als hij iets uit dit huis verkoopt en het geld in zijn zak steekt, dan is hij een dief. Alleen anderen mogen dit doen. Het is treurig, maar hij heeft het recht niet.

- Er is misschien nog wel iets, zegt hij eindelijk, maar ik weet het niet zoo goed. Komt u nog maar eens terug, als mijn compagnon er is.

Als de koopman vertrokken is, blijft hij met zijn handen onder zijn hoofd op de toonbank zitten. Zijn compagnon is afwezig en hij is alleen thuis. Eigenlijk is hij meer dan een compagnon, meer ook dan meneer Henri, die niets van het bedrijf weet. Hij is de opvolger van den ouden patroon. Hij zou de zaak hebben kunnen voortzetten, als hij de voorraden en de machines had kunnen koopen. Meneer Henri bezit de zaak op een stuk papier, maar hij bezit haar in zichzelf, binnenin zijn hoofd. Hij kon de machines bedienen, die meneer Henri verkocht heeft en hij weet nu nog precies aan te wijzen, wat er in iedere kast en op alle planken gestaan heeft. Hij weet ook, wat er nog aan gereedschap in de werkplaats aanwezig is. Er zijn vijlen en boren, tangen en schroevendraaiers, beitels en passers. Al deze dingen kan hij gebruiken voor het uitvoeren van repara-

ties of het bouwen van apparaten. Op zijn zolder zou hij een kleine werkplaats kunnen maken, een werkbank voor het raam en tegen de muur een rek voor het gereedschap. Tegen de andere wand een kast, met kleine vakjes voor moeren, schroeven en bouten.

In een lade vindt hij een pakje kleine koperen schroefjes. Het komt niet op de lijsten voor en hij heeft het ook nooit eerder gezien. Misschien wist zelfs de oude baas niet eens, dat deze schroeven hier nog lagen. Het pakje is vierkant en stevig en zoo klein, dat hij het geheel in zijn groote hand verbergen kan. Het zijn mooie schroefjes, die voor verschillende doeleinden gebruikt kunnen worden. Het pakje hangt zwaar in zijn zak, het is goed opgeborgen en niemand zal het daar zoeken. Alleen hij kent het bestaan van deze schroeven, die thans gered en volkomen veilig zijn. Meneer Henri zal het nooit te weten komen. Heeft men ook de machines niet verkocht, zonder hem er iets van te zeggen?

Een groote stevige doos is spoedig gevonden. Zij staat op de werkbank, onder het licht van de lamp: een aardig huisje, dat een veilige schuilplaats biedt aan verschillende kleine voorwerpen. Abel gaat feest vieren in het kleine, cartonnen huis, een bruiloft. De bruid is een mooi slank meisje, met smalle wenkbrauwen, die zij schuin tegen het voorhoofd draagt. Alle gasten krijgen varkensvleesch en brood met warme kanen. Zij hebben lang op Abel gewacht en dachten reeds, dat hij hen in de steek zou

laten. Maar Abel vergeet zijn trouwe vrienden niet. De schuifpasser, een kostbaar stuk gereedschap, komt als eerste gast binnen. Hij kruipt gezellig in een hoekje van het cartonnen huis en neemt bijna geen plaats in. Er volgen kromme en rechtbeenige passers. Orde moet er zijn, denkt de gastheer, passers bij passers. De vijlen zijn te groot, zij moeten van de handvatsels ontdaan worden, voordat zij in de doos kunnen. De gaten worden gevuld met spiraalboortjes, tappen en andere kleine voorwerpen. Het is een bont, maar nuttig gezelschap. De groote Engelsche sleutel kan er niet meer bij, daarom steekt Abel hem maar in zijn zak. Hij moet oppassen, dat de oude voering niet uitscheurt. Wat zal de compagnon zeggen. De compagnon weet het niet, de compagnon kan stikken. Er wordt een nieuwe zaak geopend, voorloopig nog klein en bescheiden, in een cartonnen doos.

Nu ben ik een dief, denkt hij, terwijl hij met de zware doos op zijn schouder, de sleutel in het slot van de winkel deur omdraait. In het glas, tegen de achtergrond van de donkere winkel, ziet hij zichzelf. Het is goed, dat je een dief bent, zegt Abel. Straks moet je nog een doos vol halen. Als meneer Henri er dan maar niet is, denkt hij.

Bij de tramhalte zet hij zijn last op het trottoir neer. Hij is nu met z'n tweeën; de doos met gereedschap is van hem, zij is zijn eigendom en toch staat zij afzonderlijk naast hem, als een zelfstandig wezen met een

eigen wil. De mensen gaan voorbij, zij praten en lachen, maar zij weten niet dat hier een doos staat, die geheel gevuld is met verleden en toekomst. Een stuk werkplaats en een stuk personeel staan naast elkander op straat. De doos heeft reeds een gelaat, een bekend gezicht, als een familielid of goede vriend. Zij hebben samen heel wat meegemaakt, maar nu gaan zij eindelijk naar huis. In zijn zak hangt de groote moersleutel, die bijna door de voering heen zakt. Het metaal is koud tegen zijn been. Wat moet hij eigenlijk met die onhandelbaar zware sleutel beginnen?

Als de tram rijden gaat, stapt op het laatste oogenblik nog een politieagent op het balcon. Abel schrikt, maar hij beheerscht zich, vertrekt geen spier en houdt zijn blik onafgebroken gevestigd op een reclame-transparant van scheerzeep. In de gevangenis worden de mensen niet geschoren, maar met een tondeuse geknipt. Voor de veiligheid. De agent staat vlak bij hem - voor de veiligheid -, hij kan zijn jas en zijn sabel aanraken. Een sabel is een wapen, een Engelsche sleutel is ook een wapen. Scheerzeep is weeker dan gewone zeep en ruikt een beetje naar machineolie. Als de agent hem mocht vragen wat hij in zijn doos heeft, zal hij zeggen dat er scheerzeep in zit. Zware zeep! Wie zich met zijn zeep wast, sterft er aan. En als het carton dan bij het optillen scheurt en het gereedschap valt op de grond? Dan zullen de mensen zeggen, dat hij vier en twintig

jaar lang zijn baas bestolen heeft. De mensen zeggen zoo veel, maar zij weten het niet. De schoenen van den agent staan naast de doos. De schoenen lachen bij de vetergaatjes. Zij lachen hun baas uit. Abel lacht ook zijn baas uit. Maar eigenlijk is meneer Henri zijn baas niet. Als de agent afstapt, groet Apel hem vriendelijk. Zijn gelaat ziet hij niet, alleen het glimmende, koperen nummertje op de donkere kraag: 413. Nu alles zoo goed gegaan is en de agent geen blijk van argwaan gegeven heeft, spijt het hem dat hij niet verder meegereden is.

- Politieagent is een mooi vak, zegt hij tot den wagenbestuurder.

Deze antwoordt niet dadelijk, maar draait de rem los en kijkt hem daarna aan.

- Waarom een mooi vak?

Ja, waarom eigenlijk, denkt hij. Als je juist net niet gesnapt bent, kun je het gemakkelijk een prachtig beroep vinden. Maar dat mag de wagenbestuurder niet begrijpen.

- Een politieagent wordt nooit werkloos, zegt hij dan, en een wagenbestuurder ook niet.

De man knikt zwijgend. Abel staat achter hem en in zijn hals, boven het roode tresje van zijn uniformkraag, ziet hij het litteken van een steenpuist. Hij spreekt nu tot de nek van den wagenbestuurder en heeft het over zijn zaak, een koperslagerij, die vier en twintig jaar bestaan heeft. Millioenen koperen nummertjes gemaakt

voor politieagenten en wagenbestuurders. In de laatste tijd ging het slecht. De nek knikt: het zijn beroerde tijden. Vroeger een best bestaan gehad, maar nu valt er geen droog brood meer te verdienen, omdat de nummertjes machinaal gemaakt worden. Nog een heele doos vol nummers 413 heeft hij overgehouden. De nek begrijpt het. En dan hebben zijn vrienden hem de das omgedaan, bloedzuigers, die hem gedwongen hebben alles te verkopen. Het litteken kijkt hem vriendelijk en begrijpend aan en dan zegt de wagenbestuurder, dat het mooi weer is en dat het lente wordt.

Thuis staan hem moeilijkheden te wachten. Martha, die overal haar neus in steekt, zal hem vragen wat in zijn doos zit. Hij is de eenige, die iedereen verantwoording van alles geven moet. Het ergert hem, dat zij hem ook nu weer dwarsboomen zal. Maar vandaag neemt hij niets, zal hij haar toonen wie hij is en haar ronduit zeggen waarop het staat. Als hij vrijgezel was, alleen voor zichzelf zou moeten zorgen, zou hij dit niet behoeven te doen. Het is alles voor haar en voor Bertha.

Hij zet de doos op het portaal neer, maakt de keukendeur open en vraagt haar de sleutel van de zolder. Onmiddellijk begint zij met het verzet, vraagt zij wat hij middenop de dag thuis komt doen en waarom hij de sleutel hebben moet. Klets niet, wil hij zeggen, dat zijn zaken die je niet aangaan, geef mij alleen maar de sleutel. Maar hij zegt niets, omdat hij meent, dat het

verkeerd is haar wantrouwen voedsel te geven. Het moet alles gewoon gaan, zoo vanzelfsprekend, alsof hij werkelijk een doos vol oud gereedschap van meneer Henri gekregen heeft.

- Een heele doos vol, zegt hij dan, en misschien krijg ik nog meer.

Opeens is hij rustig, ziet hij aan Martha's houding, dat hij niet bijzonder voorzichtig behoeft te zijn en haar zonder gevaar nog veel meer wijsmaken kan. Hij gaat naast het keukentafeltje zitten en laat zich een kop thee inschenken. Het gaat alles veel gemakkelijker dan hij verwacht heeft. Zijn prikkelbaarheid is verdwenen en hij voelt zich dankbaar gestemd. Martha meent het goed met hem. Zooeven nog, toen hij dacht dat zij vijandig zou zijn, had hij haar kunnen vernielen, zag hij er tegenop de keukendeur te openen, alsof hij een politiebureau moest binnen gaan, om zich aan te geven. Nu is alles voorbij, voelt hij zich een ander mensch, die in een vroolijke wereld leeft. Gezellig is het in het keukentje dat gevuld is met de lauwe vochtige damp van waschwater. Als Martha voorbij gaat, slaat hij zijn arm om haar middel, trekt haar op zijn schoot en zoent haar op het wratje. Zij lacht, worstelt om los te komen, maar hij laat haar niet gaan en drukt haar zwaar en zacht lichaam tegen zich aan. De aanraking is als een bad, na een lange vermoeiende dag.

- Malle vent, zegt zij, ik moet de wasch doen!

Voordat hij de doos naar de zolder brengt, laat hij haar eerst nog even de inhoud zien. Hij spreidt alles uit op de keukentafel, neemt elk stuk in zijn handen en toont haar hoe het gebruikt moet worden. Zij begrijpt er niets van, ziet alleen maar stukken ijzer en koper en gelooft wel dat het duur is, als men alles moet kopen.

- Mooi, zegt zij. Wat aardig van meneer Henri.

Abel glimlacht. Zij denkt hem te kunnen bedriegen, meent dat hij gelooft, dat zij het werkelijk mooi vindt. Maar hij houdt haar juist voor de mal, laat haar alles zien, om zelf gelegenheid te hebben het rustig te bekijken. Grappig, dat al dit gereedschap nu bij hem in de keuken ligt. Er zijn vrienden op visite, die hij al ontelbare keeren ontmoet heeft, maar die nu voor het eerst bij hem thuis komen. Het gereedschap en Martha maken kennis met elkaar. Dit is de passer en dit de tang, die mij jarenlang geholpen heeft en dit is mijn vrouw, over wie ik dikwijls gesproken heb. Hier is Inc., de grootste Engelsche sleutel, die in de werkplaats te vinden was. Zal ik de heeren even de weg naar de zolder wijzen?

Boven, onder de dakpannen, ruikt het zoet-branderig, naar oud ongeschilderd hout. Achter het traliewerk van latten staan voorwerpen, welke niet meer gebruikt worden. In Bertha's poppenwagen ligt een faun van gips en kijkt in een stuk stoffig spiegelglas, dat dooraderd is met bruine barsten. De faun, wiens naam in het voetstuk

staat, heet Selecta, naar de margarine, waarbij Martha hem cadeau gekregen heeft. Vroeger stond hij op een glimmende, zwartgepolitoerde pilaar in de huiskamer, maar sedert hij een arm brak, ligt hij in de poppenwagen. Als hij niets te doen heeft, zal hij de faun Selecta repareren. Het begint trouwens tijd te worden! Naast de wagen ligt een stapel vergeelde bladen en oude boeken. Als hij een weekblad opneemt, om er de groote moersleutel in te pakken, ziet hij op de eerste pagina van een boek zonder kaft, een groot portret van Paus Pius den tiende, gekleed in een ruime witte toga. Paus Pius kijkt ernstig, maar niet onvriendelijk: iemand die weet, wat er in de wereld te koop is. Het boek is geheel met afbeeldingen uit de omgeving van den paus gevuld: kerken, torens, altaren en vreemde, ouderwetsche soldaten met pieken en hellebaarden. Er staat ook een plaatje in van den heiligen Petrus, die in een scheepje met een net aan het visschen is. Dit scheepje vaart op de ring, die Paus Pius aan zijn vinger draagt. Abel leest, dat er heel veel pausen geweest zijn. Een lange lijst met alle namen, vanaf den eerste tot den laatste. Er zijn er maar een paar bij, die het vier en twintig jaar of langer hebben uitgehouden. Er waren Piussen, Benedictussen, Sixtussen en Urbanussen. Namen uit vreemde oude verhalen, namen van koningen, die regeerden over thans verzonken werelddeelen. Pius is de laatste, maar vóór hem zijn er negen andere Piussen geweest.

Abel legt het boek terzijde. Later zal hij het nog wel eens beter inkijken. Pius ligt nu bovenop de doos met gereedschap en kijkt hem aan. Pius past op het gereedschap, dat nu goed opgeborgen en volkomen veilig is.

De leege dagen

Abel ligt en er gebeurt niets. Hij behoort bij het bed, dat zijn lichaam omsluit als een etui, dat voor hem gemaakt is. Nog is hij ziek van de nacht, doet de vergiftigde lucht in het alcoof haar bedwelmende invloed gelden. Hij wankelt nog tusschen droomen en waken, de dag is als een kille onbewoonde kamer, welker drempel hij niet kan overschrijden. Zijn lichaam ligt uitgestrekt tusschen de uiteinden van het bed, als de pees tusschen de punten van een boog: een schuine streep, die een vierkant in twee driehoeken verdeelt. Zijn lichaam is een grens, die zelf geen begrenzing heeft. Naar buiten zijn de dag, de dekens, het bed, het alcoof, van binnen is het geraamte, als een visch in een stuk ijs. Binnenin zijn geraamte hangen zijn ingewanden. Abel voelt zijn eigen zwaarte, alsof hij het bed is, dat zijn lichaam draagt.

Hij gaat wakker worden. Hij weet, dat hij nu wakker moet worden, omdat het slapen geëindigd is. De dag

begint alleen maar, omdat er iets geëindigd is. Hij begint de dag met zichzelf.

Zijn handen, die onder de dekens liggen, betasten het lichaam en het lichaam voelt de handen. Hij voelt het en hij laat het voelen.

Er gebeurt niets.

Er zal de heele dag niets gebeuren.

De heele lange dag zal er heelemaal niets gebeuren.

Hij bevindt zich in een leege kamer vol cementen litteekens, hij woont in een verlaten onbewoonde buurt met holle huizen, waarvan de deuren open staan, een straat met stilstaande voertuigen en machines die verroest zijn, met regen die roerloos in de lucht blijft hangen, met geluiden waaraan geen eind komt en die niet van toon veranderen. Hij leeft in een wereld, die de afdruk van een andere wereld is, hij is een foto van zichzelf, die lang geleden gemaakt is, een vergeelde foto in een leege kamer, die nooit door iemand betreden wordt.

Thans gaat hij beginnen. Aan niets. Eerst gooit hij de dekens van zich af. Benauwde warmte slaat hem tegemoet, alsof hij de deur van een met mensen gevulde zaal open getrokken heeft. Het lichaam ligt nog, zoals het altijd gelegen heeft. De massa van de romp heeft twee uitloopers, twee masten, twee geschutlopen. Aan het einde daarvan staan twee witte voeten overeind. Zij staan omdat zij liggen. De teenen zijn krom, als oude, door jicht gebogen mannetjes.

Achter de smalle ruitjes van de alcoofdeur, de woonkamer met zonlicht. Het wordt lente, de zon schijnt in een leege dag. Hij kan zijn portret zien, dat met een koperen hartjesspeldje aan het behang tusschen de ramen hangt. Hij kent dien vent, heeft vier en twintig jaar bij één baas gewerkt. Wat zeg je van zooiets? Hoe flik je zooiets, hoe lik je zooiets, hoe likwideer je zooiets? Goeiemorgen Abel. Dag baas. Vandaag kruipen we niet in het hol, de kelder is dicht. Het klooster is gesloten, want de abdis is naar een verkooping en de nonnen hebben vakantie.

Nu staat hij rechtop en steekt zijn beenen een voor een in de pijpen van zijn onderbroek. De kanonnen gaan in een foudraal. Hoe flik je zooiets? Op straat schreeuwt een venter; het moet al laat zijn. Het geschreeuw klinkt hol, als onder het glazen dak van een galerij of onder een stationskoepel. Vandaag vertrekken er geen treinen; de wisselwachters staan stil bij hun glimmende hefboomen, als poppen in een museum.

Martha is in de keuken. Hij hoort het rammelen van de pannen. Koffie! Eau de Cologne in een sterfhuis, een onverwachte ontmoeting met een vriend in een vijandige omgeving, een geur onder stanken. De wereld wordt drinkbaar; misschien is het leven tòch de moeite waard. Eerst koffie, dan zal hij verder zien.

Hij is nu helder wakker. Zoeven heeft hij de nachtplooien uit zijn gezicht gewassen, de slaapkorst uit

zijn mond gespoeld, het pluksel op zijn hoofd met water glad gestreken. Hij ziet er nu anders uit: een oud huis, waarvan de gevel geschilderd en opgeknapt is. Het water en de zeep hebben een ander mensch van hem gemaakt, een wakker mensch, dat in de holten van zijn hand, tegelijk met de frissche prikkelende zeepgeur, de ochtend ingeademd heeft. Hij voelt zich nu tegen de dag opgewassen.

Zoo zit hij thans in zijn keuken, als iemand die ergens op visite is. Op dit uur van de dag was hij hier nooit, leidde Martha haar eigen leven, waarmede hij niets te maken had. Hoe weinig weten zelfs de menschen uit hetzelfde gezin van elkanders leven. Het gemeenschappelijke is van geringe beteekenis tegenover het afzonderlijke. De samenleving is niet meer dan een klein stukje gemeenschappelijkheid in een oneindigheid van afzonderlijke, gesloten eenheden. Ieder mensch is een woning, waarvan de voorbijganger alleen maar de buitenkant te zien krijgt. Bij sommigen kun je even naar binnen gluren, maar de meesten houden deuren en gordijnen goed gesloten. Je woont samen in één stad, in één straat, je bent lid van hetzelfde ziekenfonds of dezelfde begrafenisvereniging. Dat is alles.

Martha schenkt koffie in. Zij is een juffrouw, ergens in een verre herberg, die een bezoeker koffie geeft. Vroeger is deze reiziger al eens hier geweest, maar dat is lang geleden en toen waren het andere tijden. Hij is

de bezoeker die altijd haast had, die zich geen rust gunde om even zijn koffie te drinken, omdat hij ergens naar toe moest. Nu is het anders, kan hij zoo lang blijven zitten als hij wil. Of de reis nog ver gaat, vraagt de waardin. Dat hangt er van af. Hij heeft zaken te doen met verschillende menschen, hij zal wellicht de heele dag onderweg zijn, omdat hij niet weet waar en wanneer hij slagen zal. Dat weet een mensch nooit, zegt de juffrouw. Natuurlijk, er moet een beetje geluk bij komen. Met dat geluk is het anders een gekke geschiedenis. Als een mensch met iets slaagt, denkt hij dat hij gelukkig is. Maar zoo eenvoudig is het toch niet, want men kan juist ongelukkig worden door in iets te slagen. Geluk is iets van later, iets dat er niet zijn mag, maar dat komen moet, het behoort tot de dingen, die pas volledig worden, als zij reeds voorbij zijn. Men kan het geluk niet overzien, het niet omvatten, als men er middenin staat. Om Martha heen is een vierkante plek zon. Haar heele leven heeft zij met haar voeten middenin het geluk gestaan, maar zij heeft het niet geweten. Die zon gaat voorbij juffrouw, de aarde draait en straks, als het donker geworden is, zult u pas weten hoe licht het in uw koffiehuis geweest is.

- Nog een kop koffie, zegt hij, en dan gaan we werk zoeken.

Ook de fabriek ligt in de zon. Er is een poort met breede deuren, die aan de onderkant vergaan en afge-

brokkeld zijn, alsof ratten aan het hout geknaagd hebben. Boven de lange rij vuile vensterramen, ligt de goot van het lage dak, als een langs een liniaal getrokken streep. Er is wat rumoer van hameren en schrapen, geluiden van metaal op metaal en alleen dichterbij, waar de tuimelramen open staan, is het kleverige knetteren der drijfriemen hoorbaar. De poort is als de ingang van een oude, vervallen, niet meer in gebruik zijnde gevangenis. In een der groote deuren bevindt zich een klein deurtje en daarin staat een man met een oliekleurig gezicht, in een pak van vette poetslappen. Hij staat in de warme zon te smelten en als hij spuwt, maakt het een vetvlek op de steenen. Naast de ingang hangt een wit bord met het opschrift 'Gevraagd' en daaronder zijn sleuven, waarin strooken met andere opschriften gestoken kunnen worden. Het witte bord is beduimeld met de afdrukken van olievingers en de sleuven zijn leeg. Er is niemand nodig. Men zou Abels kunnen vragen, of instrumentmakers of gemeubileerde kamers, maar men vraagt niets. De zon vult de leege sleuven met niets, het mannetje maakt vlekken op de steenen en de drijfriemen smakkeren. De lage fabriek ligt tusschen de witte streep van de dakgoot en de grijze streep van de trottoirband. De fabriekswand is stijl als een kademuur boven diep water. Abel kan er niet in. Gevraagd: niemand.

Het perspectief met de rechte strepen is een goot,

waarin de bal Abel voortrolt. De kogel is gebonden aan zijn baan, de arbeider is gebonden aan de fabriek. Het tocht hier naar binnen, maar de luchtstroom heeft geen vat op de rollende bal. Abel is een stuk drijf hout, dat met de stroom meegaat, maar dat, als voor het rooster van een riool, voor de leege schuiven van het bord blijft hangen. Hij kan er niet in.

In een zijstraat gaat de fabriek schuil achter woonhuizen, maar als hij een volgende hoek omgaat, wordt de achterkant der werkplaatsen weder zichtbaar. De fabriek is hier van de weg gescheiden door een hek en daarachter ligt een grasveld, dat als opslagplaats van oud metaal gebruikt wordt. De stapels roestig ijzer zijn als kale bruine rotsen, waartusschen kleine groene dalen liggen. Aan weerszijden is het roestlandschap, afgesloten door de achtergevels der huizen, waaraan vervelooze houten warande's hangen, als bouwstellingen, die men vergat af te breken. Op de wrarande's wordt gevlagd met witte lakens en hemden en blauwe werpakken. Een groote zwarte schoorsteen staat in het midden van de rotstun als een obelisk, een zuil, die geen standbeeld, maar alleen een rookkolom draagt. De schoorsteen is oud en krom, een stapel verweerde baksteentjes met verdroogde mortel in de voegen. Als hij omvalt, moet hij in de woonkamers der huizen terecht komen. De metalen tuin met de oude schoorsteen en de verwaarloosde fabrieksgebouwen, leveren gevaar op

voor de omringende huizen. De grond is te week, om deze zware ijzer-massa's te dragen. Zij drijven in de modder, zooals ijsbergen in zee drijven en misschien zit er meer ijzer onder de grond, dan er bovenuit komt. De kromme schoorsteen is een vuurtoren in een onveilig gebied, vol drijvende ijsbergen. Schipbreukelingen op onbewoonde eilanden vlaggen met hun ondergoed. Eén zware vrachtauto, die de grond in trilling brengt en het kan gedaan zijn met dit vochtige moeras. Nu hij de achterkant van de huizen gezien heeft, is Abel blij dat men hier geen instrumentmakers nodig heeft en dat hij dit onveilige oord verlaten kan.

Ziekenkloosterversting. Het gebouw is zindelijk als een ziekenhuis en het is zwaar en somber als een vesting. De ramen zijn van tralies voorzien en hun geslotenheid wordt er niet door verminderd, dat de ijzeren stangen op twee derde van de hoogte in krullen naar buiten buigen en een gedeelte van het glas vrij laten. Geen mensch zou het gelukken, door de kleine bovenraampjes en over de krulstangen heen naar buiten te komen. Op de stoep een politieagent en recht boven zijn hoofd, rondom de boog van de ingang, staat in smeedijzeren letters, die vrij buiten de muur steken, het woord Arbeidsbeurs. Het is alsof de letters deelen zijn van een beweegbaar systeem, een mechanisch leesrek, waarvan de opschriften door een enkele handgreep veranderd kunnen worden. De agent behoeft alleen maar op een

knop te drukken of een handle over te halen, om een nieuw woord te voorschijn te brengen. Voor scheerzeep en vacantiereizen maakt men reclame met transparantjes of gloeiende neonletters, maar voor ziekenhuizen en gevangenissen wordt ijzeren licht gebruikt. Eén druk op de onzichtbare knop en Arbeidsbeurs verandert in: Abel zoekt werk. Daarna heeft hij de gehele gevelbreedte nodig, om voluit een zin uit een kinderliedje te kunnen opstellen: Al wie er in komt, die komt er nooit weer uit.

In de betegelde vestibule ruikt het naar lysol; er moeten veel patiënten in het ziekenhuis liggen. Aan het einde van de gang, in de achtergevel, bevindt zich een raam met gekleurde, in lood gevatte stukjes glas. Het licht valt op de glimmende tegels in gekleurde strepen en figuren, die bij iedere stap veranderen. Hij is een zwarte stip in een bontgekleurde koker, een vlieg in een caleidoscoop, hij zit opgesloten tussen den politieagent en het gekleurde raam. In de kamers moeten nu dokters staan in witte jassen, die het oogenblik dat hij voorbij gaat afwachten, om gelijktijdig de deuren open te trekken en hem te vragen wat hem mankeert. Een beetje verveling en wat angst, zal hij zeggen. Angst? Waarvoor zou een gezonde kerel van vier en veertig jaar bang zijn? Hij weet het niet en misschien is hij ook niet eens bang. Maar iets moet iemand toch mankeeren, die hier middenop de dag komt? Drie

mannen dalen de trap aan het einde van de gang af. Zij praten luid en als zij voorbij gaan, ruikt hij de geur van werkplaatsen, die zij met zich meedragen. Blijkbaar komen hier toch ook nog gezonde mensen.

Het vertrek, waar hij wachten moet, is vol arbeiders. Zij staan tusschen een buizenhek, een gecompliceerd verwarmingstoestel of een vriesmachine, dat bij de deur begint en dat, na vele kronkelingen, bij twee loketten eindigt. Het is een machine, waar men werkloos in gaat en waar men aan de andere kant weer uit komt met werk. Het ruikt hier naar mensen, naar vuil ondergoed, naar ijzerroest. De pijphekken glimmen, als een stuk gereedschap, dat veel en lang gebruikt werd. Boven de hoofden der wachtenden drijven blauwe rookslierten, als verfstrepen, die in de lucht zijn blijven hangen en die niet goed zijn uitgestreken. Onder de rookhemel wordt gepraat, staan op donkere rompen grauwe hoofden zonder hals, schouderlooze gelijkvormige gestalten, een menschenklit, bijeengehouden door de glimmende leuning, als een bos gerookte sprout door een draad garen. Boven de rooksluier hangt een gele lamp, die troebel licht uitstraalt; een dooier van een bedorven ei. Alles doet hier denken aan bederf en slijtage. Een pakhuis van tweedehandsch mensen.

Men schuift op, voetje na voetje. De man, die voor Abel staat, is grooter dan hij. Hij kijkt juist op de vetkorst van de jaskraag, waarboven een ruim, blaasachtig

nekvel staat met zwarte pitjes, als vliegenpoep. Boven het poepmuurtje hangen haarsprietten, als bladerlooze klimoptakken over een oude verzakte tuinmuur. En nog weer hoger, het vuile ruitjeszakje van de pet, waarmee de man eindigt. Aan weerszijden van het haar een uitstaande oorlap, twee uithangborden, twee flapperlappen, twee vleermuizen die op ruitenburg overwinteren. De man stinkt. Hoeveel vet zou het opleveren, als al deze jaskragen en petten werden uitgebraden? De mensen zweten vet.

Er komen diepere plooiën in de vliegenstrondmuur, het hoofd draait en dan volgt het lichaam. Abel ziet een gele snor met harde dikke haren, als de sik van een cocosnoot. Als de man drinkt, doopt hij de snor in en later zuigt hij de druppels met zijn onderlip op. Het is een snor, die bij een politieagent behoort.

- Het duurt lang, zegt de man, en het wordt toch weer niks.

Er hangt een witte speekseldrop aan de cocosharen en het wordt toch weer niks. De ooren staan ver naar buiten, als vleugels aan een vliegende kop. De man heeft uien gegeten. Hij is iemand om rauwe uien en dikke stukken spek te eten, waarschijnlijk een grofsmid, een klinker of een ketelmaker. Tot bankwerker brengt hij het niet.

- Ik verbouw dit jaar uien, wortelen en aardappelen, zegt de snor over Abel's schouder heen tot iemand die achter hem staat.

- Het is geen tijd meer voor bloemen, antwoordt de ander.

Wel voor ijzeren bloemen, denkt Abel. Maar iedereen die uien eet, heeft ze zelf niet te verbouwen. En wat heeft men hier met bloemen te maken? Hij moet op de verkeerde afdeeling terecht gekomen zijn. Het is niets voor metaalbewerkers om aardappelen te pooten of bloemen te kweken. Hij moet naar een andere afdeeling, maar hij kan er niet meer uit, omdat de doolhof vol mensen staat. Als men hem hier niet helpen kan, zal hij in een andere kamer opnieuw de lange weg tussen de hekken moeten afleggen. Staat hij hier tussen vreemden, tussen mensen bij wie hij niet behoort? Hij kan toch niet als tuinier aan het werk gaan?

- Zeker voor het eerst hier, zegt de buurman, als hij gevraagd heeft waar de afdeeling voor metaalbewerkers is. Wacht maar op je beurt, dan krijg je wel een kaart en verder wordt het niks.

Ook de achterbuurman mengt zich thans in het gesprek. Hij blijkt koperslager te zijn en de snor is ketelmaker. Abel glimlacht: hij heeft zijn buurman juist getaxeerd.

- Al lang zonder? vraagt de lange.

- Zonder wat?

- Nog groen, lacht de ketelmaker, een beginneling.

Abel begrijpt het en bloost van schaamte. Alles moet

je leeren; hij is nog maar een nieuweling. Vier en twintig jaar bij één baas en dan ben je na al die tijd een beginneling.

- Zet je gereedschap maar in het vet, zegt de koperslager. Op onze leeftijd kom je niet meer aan het werk. Alles de schuld van de Joden.

Wat hebben de Joden toch gedaan?

Als hij klaar is, blijft hij samen met den ketelmaker op den koperslager wachten. Zij hebben alle drie een rose kaart, als bewijs dat zij op de arbeidsbeurs zijn ingeschreven. Abel's kaart is glad en nieuw, die van de anderen zijn gekreukeld en beduimeld. Als je kaart eenmaal zoo vies geworden is, kom je niet gemakkelijk meer aan de slag. Hij zal er voor zorgen, dat die van hem netjes blijft. Daarom vouwt hij de kaart in een stukje papier en bergt haar op in zijn notitieboekje.

- Heb ik vroeger ook gedaan, zegt de snor met een medelijdend glimlachje, maar het helpt je niks.

Het hindert Abel dat deze man, wien het niet gelukt is weer aan het werk te gaan, zijn kaart vroeger ook zorgvuldig bewaard heeft. Hij had verondersteld, dat het nog wel eenig verschil zou maken, hoe men zich als werklooze gedraagt. Daarom heeft hij zoeven ook met zijn hoed in zijn hand voor het loket gestaan en alle vragen van den ambtenaar beantwoord met twee woorden, zooals zijn moeder het hem geleerd heeft. Beleefdheid kost niets en zindelijkheid en orde ook niet. Hij heeft

geen vette rand aan zijn jaskraag en zijn kaart is ook niet vies. Maar als het nu toch niets helpt? Op onze leeftijd kom je niet meer aan het werk. Wat verbeeldt die vent zich? Afwachten; in ieder geval staat hij thans ingeschreven, weet men, dat er althans één goed geschoold, welopgevoed en ordelijk instrumentmaker te krijgen is, als er een aanvraag mocht binnen komen. Men kan hem vinden bij de letter D, Donk Abel, zoals op zijn kaart staat. Een prima instrumentmaker? Zeker, zegt de ambtenaar in de telefoon, ik heb hier iemand die uitstekend geschikt is, Donk Abel, vier en twintig jaar bij één patroon, maakt een keurige indruk, is beleefd en nog jong, betrekkelijk dan. 't Is een beginneling. Hij heeft zijn kaart netjes opgeborgen in een briefje, tusschen zijn notitieboekje. Over een maand, over een jaar, zal er nòg geen vlekje of spatje op zijn kaart zijn. Zoo lang? De ambtenaar lacht in de telefoon. Dergelijke menschen loopen nooit lang zonder; over een maand is Donk Abel al lang weer aan het werk.

Zij loopen nu luid pratend de trap af, zoals de arbeiders, die Abel toen hij binnen kwam ontmoet heeft. Het licht uit het groote venster heeft hij nu in zijn rug en voor het gat van de ingang staat zwart en scherp omlijnd de politieagent, als een figuur uit een schimmenspel. Zooeven kwam hij hier alleen binnen, maar thans heeft hij twee vrienden, menschen met vieze oude kaarten, die hier bekend zijn. De nieuwe kennissen

praten over kropsla en uien, over teelaarde en over een sloot, die uitgebaggerd moet worden. Er is iets met een stuk grond, een tuin. Waarom hebben deze mensen, die fabrieksarbeiders zijn en werk zoeken, belangstelling voor tuinen? Hij is zelden in een tuin geweest en de grond heeft hij nooit bewerkt. De eenige tuin, welke hij eenigszins kende, was het met puin en aarde gevulde trapgat in de kelder, waarin grauwe paddestoelen groeiden en waarin slakken zilverige strepen op de vochtige aarde trokken. Hij heeft een afkeer van alles, dat uit de grond komt. Hij houdt van een stuk staal of koper, dat hard en glad is en dat geen gaten of groeven heeft, waarin zich insecten kunnen verbergen. De aarde is de broedplaats van alles wat kruipt en sluipt, van wormen, kevers en torren. Hij eet weinig groente en moet altijd opnieuw weer zijn tegenzin overwinnen, als Martha hem rauwe sla voorzet. Voorzichtig vouwt hij dan de stukjes groen op zijn bord open, om te zien of er een worm of luisje in de bladplooien achtergebleven is. Planten heeft hij nooit in zijn kamer willen hebben; aarde brengt een kerkhoflucht in huis.

- Ik hou niet van bloemen en planten, zegt hij tot den koperslager.

De anderen lachen. Het gaat niet alleen om de bloemen en planten, maar ook om het werk. En dan, zegt de ketelmaker, zoo'n volkstuintje is nog heel wat meer dan een stukje grond, waarop men alleen maar bloemen

en planten kweekt. Men is daar buiten en toch thuis, je bent daar heer en meester en kunt er doen wat je wilt, je legt paden aan, graaft greppels, maakt heggen en bouwt zelfs heele huizen.

- Ja, heele huizen, herhaalt de koperslager en hij steekt zijn hand zoover hij reiken kan omhoog. Eerst had hij niet meer dan een hutje, een schuur, maar nu heeft hij een echt huis met stroomend water en elektrisch licht op een batterij. Men kan in het huis wonen, zit er goed. Wat moeten mannen, die geen werk hebben, de heele dag bij hun vrouwen thuis doen? Zij lopen maar in de weg en krijgen ruzie om iedere kleinigheid, of er komt geen ruzie en dan komen er nog maar meer opvreterers bij.

- Je wordt een lastpost in je eigen huis, een vijfde wiel aan de wagen, zegt de ketelmaker.

Zoo is het. Maar in de volkstuinten zijn de mannen de baas. Zij zijn het geweest, die van een kaal stuk grasland een prachtige tuin gemaakt hebben, die huizen bouwden, waarin de andere familieleden 's Zondags thee kunnen komen drinken.

- In mijn tuin heeft niemand iets in te brengen, zegt de koperslager en spuwt, scherp en verachtelijk. Hij blijft staan en zuigt met gespitste lippen even nadenkend op zijn tabakspruim. Ik zou mijn tuintje niet meer kwijt willen, vervolgt hij dan, dat wordt een stuk van je leven.

Het volkstuintencomplex ligt aan de rand van de stad, van de laatste huizen der nieuwe buurten gescheiden door een spoordijk. De hooge met gras begroeide aarden wal, waarover glanzende elektrische treinen voorbij glijden, vormt de grens tusschen stad en land. Vanaf de weg leidt een breed grintpad, dat eindigt bij twee met lantaarns gekroonde steenen zuilen, naar de tuinen. Achter het monumentale hek verwacht men een kasteel of een groot buiten, maar bij de ingang bevindt zich alleen maar een bruingeteerde houten loods, waarachter twee smallere paden tusschen heggen en laag geboomte wegkruipen. Een teleurstellend vervolg, na een begin dat veel beloofde. Abel loopt tusschen zijn nieuwe vrienden over een sintelpad, dat de naam Rozenlaan draagt. Er zijn hier echter geen rozen, doch alleen heggen en met klimop begroeide hekjes van grijs, verweerd hout. Achter de heiningen, waarin lage toegangsdeurtjes zijn aangebracht, liggen de tuintjes, die door hekjes van elkander gescheiden zijn. In ieder tuintje staat een schuurtje of huisje. Sommige gebouwtjes zijn ruw getimmerd van uit gesloopte huizen afkomstig hout, dat nog met de oude verf bedekt is. Er zijn gele deuren in blauwe kozijnen, groene ramen in witte omlijstingen en paaltjes met fel-roode koppen, waarbij men een alarmschel verwacht. De geveltjes zijn bont als lappendekens of als het deksel van een kinderverfdoos, waarop verschillende kleuren zijn uit-

gestreken. Op andere huisjes is geen spoor van verf meer te zien en kreeg het hout, door regen en wind ingevreten, de egale, zwart-grijze tint van geoxydeerd lood. De deurtjes in de hekken zijn gemaakt van kistenhout en op enkele is nog de naam zichtbaar van het artikel, dat vroeger in de kisten verpakt was. De meeste tuinen hebben namen, die op naast de ingang staande bordjes of op de hekken geschilderd zijn. Abel leest: Cassa Bianca Maizena, Swift's Rustenburg Comedbeef en Landlust 100 cartouches 12 mm 42 me regiment. Het verschil tusschen rijk en arm, tusschen den man die het doen kan en den man die het laten moet, treedt ook hier duidelijk aan de dag, want naast de uit afbraak en kisten geknutselde huisjes, staan er geheel uit nieuw materiaal opgetrokken gebouwtjes, met twee of meer breede vensters aan de voorkant en met warande's, waar de bewoners achter een hekwerk van begroeide latten of kippegaas kunnen zitten. Er staan witte tempeltjes met houten zuiltjes en gipsen beeldjes er in, nabootsingen van gebouwen, waaraan alles, tot de baksteen toe, is nageemaakt en zelfs een burcht met een poortje, een gracht, een ophaalbrug en torens, waar steenen kabouters achter de vensters en op de transen zitten. Deze houten vesting staat Abel meer aan dan de andere gebouwtjes, alleen zou hij, als hij de eigenaar van deze nagemaakte burcht geweest was, kleine kanonnetjes inplaats van beeldjes op de torens geplaatst heb-

ben. Naast het houten kasteel, ligt een tuin met een overbrugd slootje. De sloot is niet veel meer dan een greppel en men kan er gemakkelijk overheen stappen. Niemand zal dit echter doen, omdat het duidelijk is, dat de sloot terwille van de brug gemaakt werd. Het is hier een wereld in het klein, geen groote tuin vol uien en wortels, zooals hij gedacht had, maar een verzameling van kleine terreintjes, waarop iedere eigenaar zijn eigen spel speelt. Als hij zoo'n stuk grond had, zou hij er een kleine fabriek op kunnen zetten met miniatuur-drijfwerk, kleine draaibankjes en rookende schoorsteenen. Aan de kant van de weg zou hij een muur bouwen met een uitkijktorentje en een signaalinrichting bij de deur, zoodat hij het in de fabriek zou kunnen hooren, als iemand zijn terrein betrad. De koperslager heeft gelijk: hier zou Martha niets te zeggen hebben, hier zou hij heer en meester zijn, zooals vroeger in de werkplaats.

Alle huurders kennen elkaar, zij groeten de voorbijgangers of blijven, als echte boeren, met de voet op de spade rusten, om een paar woorden te wisselen. Men krijgt het gevoel, dat deze menschen hun stuk grond nooit meer zullen verlaten, dat zij, begonnen met een maizenakist of een paar gestolen planken, hier langzamerhand een buiten de gemeenschap staande houten wereld opbouwen, die geheel hun eigendom is en waarmede anderen niets te maken hebben.

Men vertelt hem, dat sommige tuintjes hun eigenaars

zooveel groente opleveren, dat zij er het halve jaar van kunnen eten. Dat is veel, denkt Abel, en het andere halve jaar kunnen zij in hun huisjes wonen, wat nog veel beter is. Of de grond niet erg week is, vraagt hij, zijn voet drukkend op een vermolmde plank, die op een drassig paadje ligt.

- Erg week en nat, antwoordt de ketelmaker. 't Is hier overal veen en als er een paar mensen voorbij gaan, voel je de grond schudden.

Daarom is het goed, dat die huisjes niet van echte steen, maar van beschilderde planken gemaakt zijn. Zware gebouwen zouden hier in de grond wegzinken.

De koperslager noemt zijn huisje een paviljoen. Het is een van de mooiste gebouwtjes uit de omtrek. In het midden van de tuin ligt een klein betonnen basin met een steenen vogel er in, die water uit zijn ten hemel gerichte snavel spuiten kan. De fontein werkt alleen maar even als er bezoekers komen, want er ligt geen waterleiding en de koperslager moet het water voor zijn spuitende vogel heelemaal van de ingang halen. Op het dak, aan de achterkant van zijn groen en wit geschilderd paviljoen, staat een reservoir, waaruit de fontein en de kraan boven de gootsteen in het kleine keukentje, gevoed worden.

Binnen ruikt het tegelijk naar kelder en zolder, er hangt hier een vochtige aardelucht en de geur van uitgedroogd hout. De kamer met de met matten belegde

vloer, behangen wanden, houten schoorsteenmantel en hanglamp, maakt een huiselijke, maar geen betrouwbare indruk. Zij mist het massieve van een vertrek in een steenen huis, het bleef een kermistent, een bouwsel zonder vastheid, een groote papieren doos in het ruime veld.

De ketelmaker is weg gegaan en de gastheer heeft water voor thee op een klein petroolie-comfoor opgezet. Het is stil en in het vertrek klinkt alleen het zachte sjiipen van het theewater. Abel kijkt tusschen zijn vingers door naar den koperslager, die bij het aanrechtje bezig is. Hij is moe, veel vermoeider dan na een heele dag van hard werken. Zijn voeten zijn pijnlijk, staan zwaar op de grond en laten zich moeilijk bewegen, alsof zij zich aan de planken vastzuigen. Duidelijk ruikt hij thans de vochtige grondlucht, die door de naden van de vloer heen omhoog stijgt. Een zware geur, die loom en slaperig maakt. In zijn kelder, diep onder de grond, had hij nimmer last van deze dampen, daar werd hij beschermd door zware steenen muren en dikke vloeren. Als hij hier moest wonen, zou hij ziek worden, moeraskoorts krijgen. De koperslager doet thee in een potje en giet er kokend water op. Hij verricht zijn huishoudelijk werk voorzichtig en handig, als een vrouw, die het gewend is te doen. Eerst laten de mannen zich uit hun huizen verjagen, dan komen zij hier en worden zelf vrouwelijk. Bovenop een moeras bouwen

zij een stad van schuren en loodsen en als hun bouwwerk gereed is, kruipen zij weg in hun kamertjes en worden huishoudsters. Zij leven hier als in een strafkolonie, een verbanningsoord. Het zijn overloopers, verraders, die het niet alleen goed vinden dat zij niet meer mogen werken, maar die zelfs niet meer naar hun werkplaatsen en fabrieken terug willen keeren. Bij deze leegloopers behoort hij niet. Hij is nog niet oud genoeg, om hier in een prieeltje op zijn dood te gaan zitten wachten. Hij zal zich niet laten inlijven bij dit verbond van modderwroeters en theezetters. Dit drijvende doodkistendorp, waarboven moeraskoorts zweeft, moet hij zoo vlug mogelijk verlaten.

- Even nog, een oogenblik, zegt hij, als de koperslager een kom thee voor hem neerzet.

Hij staat op en tracht een uitvlucht te verzinnen, een reden te vinden om zich te verwijderen. Het blijft echter leeg in zijn hoofd. Hij kan niet meer denken, krijgt het alleen maar warm en voelt het bloed naar zijn wangen stijgen. Zoover hebben de kerels hem al gebracht, dat hij geen uitweg meer weet, dat hij bang is om weg te gaan en bedremmeld blijft staan, als een schooljongen voor zijn meester. Was het opzet, hebben de modderwroeters dit gewild, toen zij hem hierheen brachten? Wat willen zij van hem? Hem werkloos maken voor altijd, hem indeelen bij de bloemenplantende leegloopers? Hij moet zich verdedigen, voorzichtig blijven

en zich niet laten inpalmen. Thans weet hij wat hem te doen staat: hij moet de oude Abel blijven, de man die zijn eigen weg gaat en zich van niemand iets aantrekt. Uitvluchten, leugens behoeft hij niet te verzinnen, omdat het hem onverschillig laat wat deze man van hem denkt.

- Ik ga weg, zegt hij, het is hier te benauwd en te stil en ik heb veel te veel te doen. Jonge mensen moeten niet in doodkisten, maar in steenen huizen wonen.

Zijn beenen zijn stijf, zijn kniegewrichten buigen bijna niet, als hij naar de deur loopt. Zoodra hij het tuintje verlaten heeft, versnelt hij zijn pas en naarmate hij zich verder van het paviljoen verwijderd, gaat het lopen gemakkelijker. Hij verlaat het tuinencomplex door een achteruitgang en beklimt snel het smalle trapje, dat tegen de spoordijk ligt. Boven blijft hij even staan en werpt een blik op het oord, dat hij zoeven verlaten heeft. Op een afstand gezien, blijft er niet veel over van deze paviljoens, nagemaakte burchten en houten villa's. Een groote vuilnisbak, grauwe kleurlooze afbraak met wat groen er omheen, een houten salade, een armenkerkhof.

Tusschen twee gebieden

Er is niet veel ruimte in de hoek bij het raam, maar hij zit hier beschermd en veilig. Tusschen de divan en de vensterbank is juist plaats voor zijn stoel, boven zijn hoofd hangt, als een luifel, het kleine boekenkastje van Bertha en vóór hem, als een borstwering die zijn schuilplaats afsluit, staat het speeltafeltje met het opklapbare groen bekleede blad. Hierop liggen het potlood en het boekje, waarin hij alles opschrijft. Hij zit hier als de oude baas in zijn kantoortje of als een rechter, die op den beschuldigde wacht. De tafel in het midden van de kamer, is afwisselend een toonbank in een winkel zonder klanten of een beklagdenbank, waarin niemand verschijnt. Toch zijn er voldoende klanten, die met een opdracht zouden kunnen komen en er zijn ook schuldigen, die hier terecht zouden moeten staan. De heele wereld is min of meer schuldig, alle menschen hebben iets misdreven, maar de rechter weet niet, wat ieder hunner afzonderlijk op zijn geweten heeft. Slechts van enkelen, zooals van den ouden baas, meneer Henri en

Martha, weet hij met zekerheid dat zij straf verdiend hebben; de overigen zijn onbereikbaar, onpersoonlijk, maar door hun aantal even dreigend en machtig als een onweer of een storm. Samen vormen zij de samenleving, de eindelooze omgeving van zijn stoel, het leven rondom een plek stilte, het groote werk, waaraan hij niet mag deelnemen. Buiten deze woning, buiten deze kamer, zelfs buiten het hoekje, waarin hij zich verschanst heeft, is voor hem geen plaats. Geen andere toevluchtsoorden biedt deze wereld hem, dan de stoel onder de boekenkast en het bed in het alcoof. Van hier uit gaan zijn gedachten naar de omgeving, tracht hij over de muur heen te zien, waarachter men hem heeft opgesloten. Wie? De oude baas, die dood ging, meneer Henri, die de zaak verkocht of Martha, die geld nodig heeft om het huishouden te doen? Zij allen zijn schuldig, zij en de anderen. In zijn boekje staan hun namen opgeteekend en ofschoon hij thans nog onmachtig is om zijn vijanden ter verantwoording te roepen, is het geruststellend de zekerheid te hebben, dat hij zich eens zal kunnen wreken. Er zullen andere tijden aanbreken, dagen dat hij niet meer in de rij zal behoeven te staan, om een stempel in ontvangst te nemen, maar dat hij boven op zolder het gereedschap uit de dozen zal kunnen halen, om weer aan het werk te gaan. Dan zal hij het bewijs leveren, dat hij nog altijd de oude Abel is. Iets grootsch wil hij doen, een geweldige bijzondere machine bouwen

of een vernuftig apparaat construeeren. Hij denkt aan een muntpers, waar kwartjes en dubbeltjes in stroomen uitkomen of aan een marteltoestel, dat muziek maakt, terwijl zijn vijanden worden gekweld. Ook aan een perpetuum mobiel, een eeuwig werkende machine, heeft hij gedacht en in zijn boekje heeft hij reeds een paar schetsen van dit allermerkwaardigste toestel gemaakt. De toekomst heeft nog ruimte, biedt nog mogelijkheden, de dagen die komen zijn voor hem, omdat hij nog jong is en nog energie heeft. Vandaag niet, zeggen de portiers der fabrieken, waar hij werk komt vragen en dan antwoordt hij niets en glimlacht alleen maar even. Want deze kerels bij de poorten, die zelf geen stuk gereedschap kunnen vasthouden, weten niet hoeveel waarheid steekt in de woorden, waarmee zij hem afschepen. Vandaag niet, maar morgen.

De inventarislijst van zijn voorraad werktuigen heeft hij zorgvuldig bijgehouden, geen boortje, geen tap, geen schroevendraaier ontbreekt. De lijst begint met het grootste stuk, de zware Engelsche sleutel, die hij, toen hij de draaibanken moest losschroeven, voor de eerste maal gebruikt heeft. Het ding is zwaar als een moker en de stroef bewegende bekken, kan hij bijna niet van elkaar verwijderen, alsof het een bankschroef is. Het is een prachtig stuk gereedschap voor bruggenbouwers of voor monteurs, die zware machines moeten plaatsen, maar een instrumentmaker heeft het eigenlijk nooit

noodig. Het is een vreemd voorwerp tusschen het fijne teere gereedschap, even vreemd als het woord Inc., dat in de steel geperst is. De rechter zou het op zijn rechterstafel kunnen leggen, een zware stalen presidentshamer, waarmee de veroordeelden een slag op hun hoofd krijgen. Maar er zijn geen beschuldigen en voorloopig treedt hij nog niet als rechter op. Daarom blijft de sleutel op zolder bij het andere gereedschap, verborgen onder kranten en boeken met afbeeldingen van vreemde heerschers, die in gebeeldhouwde stoelen zitten en de heele wereld regeeren.

Voorloopig wacht Abel af en noteert. Niets ontgaat hem en niets vergeet hij op te schrijven. De belangrijkste feiten staan dag voor dag, met het uur er bij, opgeteekend. Namen noemt hij niet, omdat zijn boekje in handen van een nieuwsgierige of onbevoegde zou kunnen geraken. Hij moet voorkomen, dat zijn vijanden gewaarschuwd worden. Martha kreeg nummer een, Bertha twee en de beampte van het stempellokaal nummer drie. Nummer een heeft gisteren het gascomfoor noodeloos tien minuten laten branden, een stoel in de regen op de warande laten staan en laat de groente thuis bezorgen, terwijl zij deze goedkoopster op de markt kan kopen. Dat zijn ergerlijke staaltjes van geldverkwisting, voor iemand die klaagt en die er telkens opnieuw weer op aandringt, dat hij probeeren moet iets te verdienen. Nummer twee heeft van haar loon een nieuwe jurk

gekocht, inplaats van het geld voor het huishouden te geven. Nummer twee gedraagt zich als een egoïste, een ondankbaar kind, dat er blijkbaar liever niet aan denken wil, dat haar vader zijn leven lang voor haar gewerkt heeft. Nummer drie is een vlegel, een kantoorklerk, die van het belastinggeld der burgers leeft, maar die de stempelaars, die altijd belasting betaald hebben, behandelt alsof zij bedelaars zijn. Deze nummer drie komt eigenlijk nu reeds voor straf in aanmerking. Nummer drie is een gluiperige kantoorslaaf, een Inktkoelie. Wat beteekent Inc.? Misschien zal hij het nooit te weten komen.

Als Martha binnen komt, sluit hij zijn aanteeckenboekje, legt zijn handen over elkaar op het tafeltje en kijkt haar aan. Zij is achter de tafel, aan de kant van de alcoofdeur gaan zitten, een plaats die zelden gebruikt wordt. De eerste beschuldigde, die in het beklagdenbankje heeft plaatsgenomen. Abel drukt zijn handen vergenoegd op elkaar; hij heeft verlangd en hij heeft ook geweten, dat zij de eerste beklagde zou zijn. Het licht, dat de spiegel weerkaatst, ligt aluminiumwit op de rechterhelft van haar gelaat en maakt plooiën en rimpeltjes duidelijk zichtbaar, de andere helft, in de schaduw, is donkerder en minder goed te zien. Deze beklagde is van metaal, een metalen vischmensch met een halve kop. In dit licht heeft hij haar nog nooit gezien, deze Martha is nieuw en toch herinnert hij zich

door dit uiterlijk oogenblikken uit het verleden, dat zij als doodsvijanden tegenover elkander hebben gestaan. Dit is de hyena, de uitzuigster, de geldopmaakster, die onverschillig en ongevoelig is voor zijn zorgen. Dit is de vrouw, die haar hand ophoudt en niet vraagt waar het geld vandaan komt. Zij zou moeten terechtstaan wegens bedrog. Hoe vaak heeft hij haar er van verdacht, dat zij van het door hem verdiende geld in het geheim haar arme familieleden hielp. Zij is schuldig wegens diefstal. Bertha heeft zij altijd meer zakgeld gegeven, dan hij heeft toegestaan. Voor anderen was zij de gulle, vriendelijke vrouw, goedgeefsich ten koste van hem en hij werd, door hen die haar gunsten genoten, een onhebbelijke gierige kerel genoemd. Zij had hem bedrogen, niet alleen met geld, maar ook in de liefde. Derde punt van beschuldiging: overspel. Twaalf of nog meer jaren zijn sedert haar avontuur met den slagersknecht voorbij gegaan, maar thans herinnert hij zich alles weer, alsof hij haar zoeven gezegd heeft, dat zij hem bedriegt. Toen zij ontkende, hem verzekerde dat hij zich vergiste, had zij ook zoo'n koud metalen gezicht gehad, zoo'n gladde visschenkop zonder uitdrukking. De waarheid is hij nooit te weten gekomen, maar thans, evenals vroeger toen hij haar rechter was, weet hij dat hij zich niet heeft vergist. In twaalf jaar is zij oud en leelijk geworden, zij zal nu geen slagersknecht meer vinden die met haar vrijen, laat staan een die haar onderhouden

wil. Daarvoor is de man nog goed genoeg, die thans haar rechter moet zijn.

- Ga er wat uit, zegt zij, je bent de heele dag thuis.

- Zit ik je soms in de weg? Zijn handen trillen, zijn stem klinkt scherp, gespannen, de woorden maken zijn droge keel heet.

De manier waarop hij antwoordt, doet haar begrijpen, dat zij hem op het oogenblik niet lastig vallen moet en zwijgend haalt zij de schouders op. Voor hem is deze beweging een gebaar van minachting. Wat verlangt deze vrouw van hem, deze egoïste, die alleen om zichzelf, om haar eigen belangen denkt? Heeft hij zelfs nog geen recht op dit hoekje bij het raam?

Hij komt overeind uit zijn stoel, gaat met zijn handen op de tafel steunend voor haar staan.

- Zet het uit je hoofd, dat je mij zoudt kunnen commandeeren. Ik laat mij door niemand hier vandaan jagen en zeker door jou niet.

Zijn lichaam onderschept het door de spiegel teruggekaatste licht en haar gelaat is thans geheel in de schaduw. Nu haar hoofd dichterbij is, schijnt haar gezicht anders van uitdrukking. Hij ziet weer haar oogen, de oogen van Martha, die hem bekend zijn. Zoo, met dezelfde verwondering in haar blik, keek zij hem aan, toen hij haar voor het eerst gezoend had, zoo, met dezelfde vrees, toen hij haar na de ruzie om den slager, weder in zijn armen nam. Dit is de andere, de goede

vrouw, die hij niet haten kan, die hij een leven lang heeft liefgehad en die hem tot slaaf van de slechte vrouw kon maken. De andere, de slechte, maakt misbruik van zijn liefde voor de goede. De andere verspilt zijn geld en is verraderlijk, maar deze houdt van hem. Tusschen deze twee uitersten staan tien, honderd Martha's, telkens weer een andere, met andere wenschen en grillen, andere fouten en gebreken, maar ook met andere goede eigenschappen. Het is begrijpelijk, dat die slager destijds op een van deze vele vrouwen verliefd geworden is. En hij heeft ze alle, alle honderd, met hun kwade en goede kanten. Al die jaren door hebben zij hem bewonderd, zagen zij in hem een kerel die handen aan zijn lijf had en die zijn brood kon verdienen. Nu minachten zij hem. Ook de allerbeste, oudste en meest vertrouwde Martha, moet hem thans een nietsnut en een lastpost vinden. En is hij dat dan niet, een vent die geen werk meer kan krijgen, die de heele dag in een hoek bij het raam zit?

Hij heeft iets gezegd, iets losgelaten van zijn gedachten, een vraag gedaan, waarop zij niet geantwoord, doch alleen maar even ontkennend het hoofd geschud heeft. Haar hoofd ging heen en weer, alsof het op een spil stond, het draaide twee halve slagen, als de mechanisch bewogen kop van een pop op een straatorgel. Twee maal heeft hij de bruine wrat op haar wang gezien, zij draaide voorbij als het ijkpunt op de schijf van een

wattmeter. Een wrat en een watt, een bruine wratlamp. Een houten kop van een kermistent, een vrouw, die een tapsche pilaar tot onderlichaam heeft en op wier houten pruik een boog met gekleurde lichtjes steunt. Het is lang geleden, dat zij samen op de kermis waren en dat hij haar, achter het gordijn van een poffertjeskraam, op haar wrat gezoend heeft. Dit is de goede Martha, de geliefde met vanieljegeur en kermismuziek. Als zij nu niets zegt, haar mond niet opent en haar gezicht niet vertrekt, zal zijn boosheid niet terugkeeren. Het rad van avontuur heeft maar weinig goede mogelijkheden, niet meer dan een kleine geluksvlek in een cirkel van kwade kansen. Een beetje te veel vaart en de geluksvlek schiet voorbij, het nummer waarop men gezet heeft, passeert de naald, die den winnaar aanwijst. Het leven is een draaischijf, een schiettent, waar houten poppen met groote starende oogen en geschilderde haren op een bewegende band voorbij trekken. Alle figuren hebben hetzelfde gelaat, allen staren zij en toch zien zij er verschillend uit. Iedere pop is Martha, maar Martha op een ander levensmoment, met telkens andere gedachten en andere verlangens. Eén goede is er slechts tusschen die vele verschillende gestalten, of misschien zijn er meer, maar men weet het niet. Je schiet te vroeg of te laat, je raakt de verkeerde of schiet mis, juist als je zeker meent te zijn van het schot. Hoe flik je het? Het zijn maar kleinigheden, die het

leven richting geven, waardoor alles goed gaat of alles vernield wordt.

- Luister nu toch eens naar raad en ga wat afleiding zoeken, zegt zij zacht. Je piekert te veel.

Ja moeder. Abel denkt het woord, maar hij spreekt het niet uit. Op het tafelkleed liggen haar breede werkhanden, de huid van de vingers is slap en gedeukt, als het vel van gekookte worstjes, de nagelriemen zijn wit uitgebeten door zeepwater. Ook zij heeft haar deel, nog altijd moet zij hard werken. Alleen Bertha heeft hier een leven als een prinses, gaat naar bioscoop en dancing en koopt nieuwe jurken. Zij offeren zich op voor hun kind, dat straks het huis uitgaat, om bij een vreemden kerel in te trekken. Zoo gaat het: de ouders offeren zich voor hun kinderen op. Lang geleden hebben hun ouders hetzelfde gedaan. Nu zijn er dancings en bioscopen, toen waren er kermissen.

- Als we nog eens naar een kermis konden gaan, zegt hij.

Zij kijkt hem aan en glimlacht.

Gekke vent; hoe komt iemand er bij!

Hij neemt haar hoofd tusschen zijn handen, strijkt de pieken weg en drukt het haar omhoog, zoodat het bol komt te staan, als een kluwenhouder van dun ijzerdraad, als de houten pruik van de caryatiden der kermistenten. Haar gezicht is nu lang en smal, een masker vol fijne rimpeltjes, het gelaat van een oude

vrouw. Zoo vlug gaat het leven; gisteren was het nog kermis, morgen is de begrafenis.

Hij laat haar hoofd los en begint in zijn binnenzakken naar zijn stempelboekje te zoeken. Het is nog lang geen tijd om te stempelen, maar opeens heeft hij haast, verlangt hij er naar buiten te komen.

Als hij de straatdeur achter zich in het slot getrokken heeft, draait hij zich om en blijft met een onbevredigd gevoel naar de deurknop staren. Hij zou iets verloren kunnen hebben. Misschien is hij te vlug weg gegaan, heeft hij haar te plotseling alleen gelaten met haar sombere gedachten. Hij liet haar achter in het verleden: een verlaten, eenzame vrouw, zonder toekomst. Maar wat had hij nog kunnen zeggen? Hij is machteloos en kan zichzelf niet eens helpen. Ook hij dwaalt verlaten rond op een kermis die voorbij is, een eenzame feestganger is een rechterstoga, een man die in zijn zak een boek vol beschuldigingen heeft, welke hij niet durft uitspreken. Hij moet zwijgen en mag alleen maar afwachten. Hij zou haar iets prettigs hebben kunnen beloven, iets goeds in het vooruitzicht hebben kunnen stellen, maar hij weet niets te bedenken. En als het hem gelukken zou iets goeds te verzinnen, dan is hij er toch van overtuigd, dat het niet gebeuren zal. Geen toekomst hebben zij meer, alleen nog het verleden, dat voorbij is.

Het is betaaldag en daarom duurt het wachten bij

het stempellokaal langer dan op andere dagen. De rij stempelaars, die bij het loket in het midden van de gang begint en die op straat voorbij het gebouw eindigt, schuift maar langzaam op. In het begin heeft het Abel gehinderd, dat hij buiten wachten moest en voor de voorbijgangers als steuntrekker te kijk stond, maar thans let hij niet meer op de mensen en ondergaat hij alleen nog een gevoel van schaamte, als een kennis hem in de rij ziet staan. Maar ook deze schaamte is anders, minder wrang dan in het begin. Vroeger ondervond hij een gevoel van schuld, moest hij denken aan een misdadiger, die in het openbaar boete deed, thans gaat alles meer buiten hem om, voelt hij zich slachtoffer, een patiënt, die toevallig een ziekte kreeg, waarvan anderen verschoond bleven.

Dichtbij het stempellokaal is de werkplaats van Clemens, een houtdraaier, die vroeger voor den ouden baas gewerkt heeft. In het kleine donkere winkeltje, waar het naar hars ruikt en waar alles met een dikke laag bruine houtstof bedekt is, staan drie trapdraaibanken, voor Clemens en zijn twee zoons. Ofschoon hier ander werk verricht wordt en ook de omgeving verschilt van de instrumentmakerij, voelt Abel zich thuis in deze werkplaats. Het is een stuk verleden, dat met zijn vroeger bestaan verbonden is, het eenige overblijfsel van iets dat verder geheel verloren ging. Hij houdt van deze stoffige draaierij, zooals hij van de

trieste straat houdt, waar hij als kind speelde. Clemens is oud, hij lijkt een klein beetje op zijn gestorven patroon en hij is een van de weinigen, die Abel als meestersknecht gekend hebben. Als de draaier, na zijn bank geremd te hebben, hem de hand toesteeft, keert voor Abel het verleden terug en vergeet hij het stempellokaal aan de overkant van de straat, dat hij pas verlaten heeft. Hij komt thans zaken doen, heeft zoals vroeger een opdracht van zijn patroon, welke hij met den draaier bespreken moet. Er moeten een aantal klossen gedraaid worden van hard hout, zooals zij ze vroeger al eens gehad hebben.

Clemens' grijze oogen glinsteren even boven de omlaag geschoven bril, als hij vraagt, of Abel weer werk heeft. Abel knipoogt en glimlacht, maar weet niet wat hij antwoorden moet. Opeens heeft hij iets met deze kleine, bedrijvige werkplaats te maken gekregen, er zal hier iets gaan gebeuren, waarbij hij betrokken is. De vorige keeren was hij alleen maar een bezoeker, die toekeek, thans echter heeft hij deel aan het werk. Hij neemt een gedraaid stuk hout op, bekijkt het kritisch en legt het weer neer. Vandaag heeft hij het recht de dingen in zijn hand te nemen en er zijn meening over te zeggen. Hij blijft achter den jongsten zoon staan, kijkt even naar zijn werk en geeft hem dan een bemoedigend tikje op de schouder. Hij is weer de voorman, die zijn ondergeschikten controleert. Dan legt hij Clemens

uit waarom het gaat. Hij heeft een aanvraag gekregen van een van de vroegere klanten en zal voor zichzelf gaan werken. Er is werkgelegenheid genoeg in fabrieken, waar men hem graag hebben wil, maar hij is instrumentmaker en geen grofsmid en denkt er niet aan, dat domme mechanische werk te gaan doen.

- Ik wil het zelf probeeren, zegt hij, voorzichtig aan. Ik heb wat gereedschap gekocht en zoek nu een werkplaats.

Clemens knikt. Beter een klein baasje dan een groote knecht. Hij werkt al dertig jaar voor zichzelf, is nog altijd geen kapitalist, maar te klagen heeft hij ook niet.

De oude draaier heeft een goede kijk op het leven en zegt woorden, die Abel welkom zijn. Hij wordt opgewekter, krijgt weer vertrouwen in de toekomst. Zooveel inzicht, vriendelijkheid en geestdrift moet hij beloonen, door een bestelling te doen. Een paar draadklossen komen altijd wel te pas.

- 't Is maar voor proef, zegt hij. De order is klein, maar er kan een grootere bestelling volgen.

Hij neemt een duimstok, geeft nauwkeurig de afmetingen der klosjes aan en teekent een model op een plankje. Hij heeft bijzondere wenschen, stelt hooge eischen en verlangt bewerkingen, die moeilijk uit te voeren zijn, maar zijn klant, professor Harpman, is een veeleischend en nauwgezet man, tot wiens volle tevredenheid hij deze eerste bestelling wil uitvoeren.

Clemens begrijpt het, hij houdt van mensen die hun werk goed verstaan en het zich niet gemakkelijk maken. Abel voelt zich gestreeld door deze waardeerding, hij wil het in hem gestelde vertrouwen niet beschamen en maakt zijn opdracht steeds gecompliceerder. Als de draaier ten slotte niet meer begrijpt wat hij verlangt, omdat hij het telkens anders gemaakt wil hebben, kijkt Abel hem met een medelijdend glimlachje aan.

- Ja, het is erg moeilijk, zegt hij, maar dergelijke klanten heb ik nu eenmaal. Professoren zijn lastige mensen.

Hij laat zijn schets achter en belooft, dat hij over enkele dagen zal terugkomen, om te zien of de klossen goed gemaakt zijn. Clemens is een brave kerel, maar een oude man, een eenvoudige houtdraaier, wiens bekwaamheden beperkt zijn en dien men het daarom niet te moeilijk moet maken. Wat een perpetuum mobiel is, weet hij niet, hij heeft er waarschijnlijk nog nooit van gehoord. Wat zou het dus voor nut gehad hebben, als hij hem verteld had, dat de draadklossen voor een dergelijke machine bestemd zijn?

Als hij naar huis wil gaan, ontmoet hij Andree, die hem vertelt, dat hij de vorige week weer aan het werk gegaan is. Als Abel hoort waar Andree in betrekking is, schrikt hij: hij heeft bij dezelfde firma gesolliciteerd, maar is niet aangenomen. Hij vraagt zich af, waarom men Andree wel en hem niet aan het werk gezet heeft

en hij luistert maar half, als de ander zegt, dat het loon goed is, beter dan bij den ouden baas. Hij kijkt Andree van terzijde aan, ziet zichzelf naast hem loopen, in de spiegelruit van een etalage: een jonge veerkrachtige kerel en een oudere man, wiens rug gebogen is.

- En jij? vraagt Andree.

- Mij krijgen ze niet meer in een baantje, antwoordt hij. Ik ga voor mezelf beginnen; een klein baasje is beter dan een groote knecht.

De ander blijft staan en vraagt hem waar hij het geld vandaan haalt, om in deze tijd een werkplaats te kunnen inrichten. Abel zwijgt en knipoogt alleen maar geheimzinnig.

- Als ik het niet altijd al gedacht heb, zegt de bankwerker. Zoo zijn nou al die kerels, die zich zoo uitsloven. Maar ik heb er ook voor gezorgd, dat ik goed in mijn gereedschap zat, toen ik wegging.

Abel fronst zijn voorhoofd en vraagt wat hij bedoelt, maar Andree antwoordt niet en geeft hem lachend een slag op zijn schouder.

- Je bent een ouwe geslepen rot, zegt hij bewonderend.

Abel's verontwaardiging is voorbij, hij is niet boos meer op Andree, omdat deze gestolen heeft. Veel kan het overigens niet zijn, wat de jongen weggehaald heeft, want alles stond op zijn lijsten. Tegen hem kan hij toch niet op.

- Ik heb ook de draaibank en de slijpkop, zegt hij.

- Onmogelijk!

Dan vertelt hij, hoe het hem gelukt is, een gedeelte van de machines te laten overladen, toen de kooplieden alles kwamen halen. Het mooiste van alles was, dat er een politieagent bij stond te kijken en dat die zelfs nog een handje geholpen heeft.

- Kom mee, zegt hij, en hij laat zijn steungeld in zijn broekzak rammelen, ik geef een borrel weg.

- Hoe is het dan gegaan, vraagt Andree, als zij later op hoge barkrukken tegenover elkander zitten.

- Alles was afgeleverd, antwoordt Abel. Als de ander hem vragend blijft aankijken, herhaalt hij, dat alles afgeleverd was, dat hij er dus verder niets mee te maken had en bestelt een nieuwe borrel.

De bankwerker vraagt niets meer en nipt stil aan zijn glas. In de spiegel, achter gekleurde flesschen, ziet Abel zichzelf tegen een achtergrond van rook en gele lampen. Zijn gezicht is ouder, bleeker vooral dan dat van Andree. Bij hem vergeleken, is de ander eigenlijk nog maar een jongen. Hij is nu de patroon, die met zijn jongsten knecht een borrel drinkt.

- Misschien kun je later bij mij in dienst komen, zegt hij, ik betaal goed.

Het is lang geleden, dat hij zijn laatste borrel dronk, maar ofschoon de drank hem een weinig naar het hoofd stijgt, blijkt hij er toch geen hinder van te onder-

vinden. Zijn denken wordt juist helderder, hij voelt zich opgewekter, dan in de laatste maanden het geval geweest is en hij praat vlotter en gemakkelijker. Dicht bij hem staat de buffetjuffrouw, zij draagt een witte jas, als een dokter en zij staat zoo hoog achter de toonbank, dat het blad, als zij bier inschenkt, in de ronding van haar buik drukt. Haar borsten steken ver naar voren, als een uitbouw, een balcon aan een witte toren. Zoo'n vrouw, denkt hij en hij knipoogt tegen Andree.

Dan vertelt hij van zijn samenwerking met professor Harpman. Als hij professor zegt, spreekt hij wat luider en gluurt even omhoog langs de witte jas. In een oud boek heeft hij een schets ontdekt van een eeuwig werkende machine, dag en nacht heeft hij het schema bestudeerd en eindelijk is hij tot de slotsom gekomen, dat het ontwerp, met enkele wijzigingen, uitvoerbaar is. Professor Harpman heeft zich voor de zaak geïnteresseerd, hem geld voor de proefnemingen en voor het maken van een klein model verschaft. Hij heeft nu een werkplaatsje, een paviljoen, even buiten de stad op een boerderij, maar binnenkort gaat hij een grootere ruimte huren.

Andree noemt hem een geluksvogel en geeft een borrel op de toekomst. Ook de buffetjuffrouw wordt getraceerd en zij drinken knus met z'n drieën, alsof zij thuis zijn en een feestje hebben.

- Op de toekomst, zegt zij en zij lacht met breede

witte tanden, boven een glas waarin het rood gloeit. Een rood lichtje boven witte borsten, een zachte buik, waarin het toonbankblad wegzinkt. Zij is als een groot zacht en warm bed, waarin Abel zou willen slapen, zij is een groote vreemde blanke stad in het verre zuiden, waarin hij zou willen wonen. Van nu af is het leven goed, kan hem niets meer overkomen, want zij heeft tegen hem gelachen en op zijn toekomst gedronken. Als een non is zij in haar smetteloos wit kleed, een levend heiligenbeeld op een altaar van spiegelglas, lampen en gekleurde flesschen.

Als Andree zegt dat het tijd is om weg te gaan, blijft hij nog zitten. Hij wil nu niet meer praten, heeft er behoefte aan na te denken. Buiten is het donker geworden en in het spiegelglas van het buffet, ziet hij de verlichte trams voorbij gaan. Martha zit nu thuis bij de gedekte tafel op hem te wachten, maar hij heeft geen haast. Voor de eerste maal, sedert hij werkloos werd, voelt hij zich thans vrij. Hij is aan niets gebonden, aan niemand verantwoording schuldig en kan gaan waarheen hij wil. Hij zou met deze buffetjuffrouw op reis kunnen gaan of een instrumentenhandel kunnen openen en haar in een witte jas achter de toonbank kunnen laten staan, om de klanten te helpen. Zij heeft een net gezicht, netter dan Martha en zelfs professoren zouden zich zeker graag door haar laten bedienen. Eigenlijk een betere werkring voor zoo'n meisje, dan in een kroeg

in het buffet te staan. Hij zal haar naam noteeren, misschien dat hij haar later in betrekking kan nemen. Als Martha dan maar niet jaloersch is. Juist iets voor haar, om een goede kracht, die voor zijn zaak onmisbaar is, door haar jaloerschheid de deur uit te jagen. Hij neemt het boekje uit zijn zak, om haar naam te noteeren, maar als zij naar hem kijkt, durft hij niets te vragen en maakt maar een andere aantekening. Perpetuum mobiel, schrijft hij en daarna zijn naam: Abel Donk.

Het is al laat als hij opstaat. Bij het weggaan geeft hij haar een hand. Ik kom gauw weer terug, wil hij zeggen, doch hij glimlacht alleen maar onbeholpen.

De stad is vol lichtjes, als een feesttuin vol lampions. Hoog op de daken verstarren bliksemschichten tot trillende letters: Abel Donk, instrumentmaker, uitvinder van het perpetuum mobiel. Boven de gloeiende letters is de nacht, een zwart mededeelingenbord van een groote fabriek. Gevraagd: niemand! Maar Abel heeft geen betrekking meer nodig. Reeds zijn er ergens tusschen gekleurde flesschen, groote witte meisjes, die in zijn winkel zullen staan, reeds wachten blanke zachte vrouwen met uitgestrekte armen op den beroemden uitvinder, reeds draaien de machines, waarop de onderdeelen van zijn model vervaardigd worden. Eén ding heeft hij nog maar te doen, één handeling, die hem vrij zal maken van het verleden. Hij blijft staan, tast in zijn zakken en haalt het grauwe kartonnen omslag te voor-

schijn, waarin een paar blaadjes papier met gekleurde stempeltjes zijn geplakt. Met een ruk scheurt hij het boekje doormidden en werpt de stukken weg. Dan veegt hij zijn handen aan zijn zakdoek af, alsof hij iets smerigs heeft aangeraakt. Met het verleden heeft hij thans afgerekend, maar nu mag hij ook geen minuut meer verliezen en moet hij voor de toekomst gaan zorgen.

Als hij thuis komt, gaat hij zijn woning niet binnen, maar loopt vlug en zoo zacht mogelijk door naar de zolder. Het trapgat is duister en het ruikt daar naar stof en ongeschilderd hout. Tastend vindt hij het latwerk, waarachter zijn gereedschap is opgeborgen. Als hij staan blijft om het sleuteltje van het hangslot te zoeken, voelt hij zijn hart in zijn borst kloppen. Zoo stond hij als kind, 's avonds als het donker geworden was voor de schoorsteen, om een liedje voor Sint Nicolaas te zingen, zoo stond hij voor de deur van de kamer, waarin het lijk van zijn moeder lag, zoo stond hij voor zijn bed, als hij bang was zich aan slaap en droom over te geven. Deze vreemde spanning, die het ademen bijna onmogelijk maakte, had hij altijd ondervonden, als er iets ernstigs gebeurde of als hij veranderingen verwachtte.

Hij weet dat dit zijn zolder is, hij kent elk voorwerp dat achter het latwerk ligt en toch bevindt hij zich hier op een merkwaardige, volkomen onbekende plaats, waar

hem iets bijzonders wacht. Hier is de sleutel, een kleine ordinaire sleutel, waarmee echter de sloten van merkwaardige, zeer bijzondere ruimten geopend kunnen worden. Misschien past hij op deuren van geheime onderaardsche gangen of op sloten van bergplaatsen waarin schatten verborgen zijn, misschien op grafkelders, waarin vergeelde geraamten liggen, of op gevangenissen, waarin witte vrouwen zijn opgesloten. En toch is het maar een gewoon sleuteltje van een goedkoop slot, dat hij op de markt gekocht heeft. De slotbeugel springt in zijn hand omhoog, als een diertje dat vluchten wil. Maar hij grijpt het slot vast, houdt het stevig omklemd en knijpt er in, om goed te voelen dat het van ijzer is. Een stukje kaars vindt hij in Bertha's poppenwagen, bij het springtouw en de zandemmertjes. Als hij licht gemaakt heeft wordt hij gevolgd door zijn schaduw, die groot op de witte muur valt. Thans, nu hij aan het begin van een nieuw leven staat, voelt hij zich hechter dan ooit met het verleden verbonden. Hij wil voorwaarts, maar het oude, het leven dat voorbij is houdt hem vast, alsof hij daar een nog niet geheel geëindigde taak te volbrengen heeft. Hij bevindt zich op een grens, staat tegelijk in twee gebieden en terwijl alles in hem naar het nieuwe hunkert, naar de toekomst verlangt, kan hij het verleden nog niet loslaten. Dat verleden is ouder dan hij zelf is en hij leeft in tijden, die vóór zijn geboorte voorbij gegaan zijn. Eens zocht een

monnik de oplossing van het raadsel der eeuwig durende beweging, hij construeerde een machine en de ontwerpen daarvan teekende hij in een boek, waarvan het pergament al lang vergaan is en waarvan de resten ergens op de stoffige plank van een bibliotheek of op een eenzame kloosterzolder moeten liggen. Ontelbare nachten zat de monnik bij kaarslicht over zijn werk gebogen, bevond zijn grijs hoofd zich in een gebied van licht, dat omgeven was door duisternis. Zijn schaduw viel groot op de witte muren van zijn cel en bewoog mee, als hij het hoofd ophief. Die monnik heette Abel en zijn naam staat nog in half verweerde letters op een verzonken met mos begroeide grafsteen, op een vergeten kerkhof. De machine veroverde de wereld en de aarde werd omspannen door een net van met hoogspanning geladen zenuwstrengen, maar het geheim, dat Abel aan zijn pergamenten boek had toevertrouwd, werd door hen die na hem kwamen niet ontdekt. Niemand dacht meer aan het merkwaardige boek, totdat een nieuwe Abel het vermoeden van zijn bestaan kreeg. Vreemde opschriften in een onbekende taal en gecompliceerde formules las hij op de daken der huizen, waar de tijd zijn spreuken van komen en gaan, van wording en verwording tegen een zwarte hemel had geschreven, de lijnen van het oude ontwerp ontdekte hij in het gewirwar van chroomnikkelen stangen, glasplaten, lampen en flesschen van een buffet, rondom het hoofd van een

vrouw, die voor non op de wereld gekomen was, doch die haar leven in een bar moest slijten. Deze zolder is geen kloostercel, ofschoon hij even stil en eenzaam moet zijn, maar Abel weet, dat hij hier de aanvang van het nieuwe, dat reeds zoo oud is, zal vinden.

Het stukje kaars zet hij naast zich op een kist, zoodat het licht op de doozen met gereedschap valt. Bovenop het pak, waarin zich de groote Engelsche sleutel bevindt, ligt een oud beschadigd boek, waarvan een gedeelte ontbreekt. De linnen rug is doormidden gescheurd en op het bovenste gehavende en beduimelde blad, staat een afbeelding van Paus Pius den Tienden. Sedert Pius het gereedschap bewaakt, is hij geen vreemde meer van Abel, maar vanavond, nu hij te weten gekomen is wat de monnik Abel in het verleden gedaan heeft, voelt hij zich zelfs vertrouwd met den plechtigen en indrukwekkenden Paus. Voorzichtig legt hij het boek terzijde, om de sleutel uit de doos te halen, maar als hij deze grijpen wil, trekt hij zijn hand opeens weer terug. Bovenop het gereedschap ligt een brief, welke hij daar vroeger niet gezien heeft. Hij weet zeker, dat deze gesloten envelop nooit in de doos gelegen heeft. Zonder de brief aan te raken, buigt hij zich voorover en leest het adres: Aan den Heer Abel Donk, uitvinder van het perpetuum mobiel. Met ingehouden adem blijft hij naar het opschrift kijken, schuift dan de kaars dichterbij en leest het opnieuw. Het adres is geschreven in groote,

sierlijke letters, zoals deze eeuwen geleden werden gebruikt. Hoe komt deze brief in de doos, die hij onlangs nog geheel leeg gehaald heeft? Niemand bezit een sleutel van deze zolder, zelfs Martha niet. Als hij zich nog dieper voorover buigt, ontdekt hij de naam van den afzender, die met fijne lettertjes in de linkeronderhoek geschreven is: Professor Harpman. Dat klopt: niemand anders dan professor Harpman zou hem op deze manier een brief hebben kunnen doen toekomen. Abel glimlacht; het is niet moeilijk te raden, wat de professor te zeggen heeft. Hij behoeft echter geen aanwijzingen meer te hebben, want vandaag is de zaak reeds geregeld, heeft hij alles in orde gemaakt.

Als hij zich opnieuw voorover buigt, om nogmaals het opschrift van de envelop te lezen, ligt deze er niet meer. De brief is verdwenen en moet tusschen het gereedschap gezakt zijn. Hij zal de doos leeg moeten maken. Haastig begint hij te zoeken, legt vlug het gereedschap naast zich op de grond: de sleutel, de tangen, schroevendraaiers, passers. De helft is er al uit en nog altijd ziet hij de brief niet en als de doos eindelijk geheel leeg is, blijkt hij er niet in te liggen. Hij vraagt zich af, of de envelop werkelijk tusschen het gereedschap gevallen is, kijkt onder de doos en belicht met de kaars de omgeving. Onbegrijpelijk, de brief is niet meer te vinden. En toch lag hij zoeven in de doos, hij weet zich zelfs nog duidelijk de vorm der letters en de rang-

schikking der woorden te herinneren. De pooten van de H van Harpman, waren als torentjes van een kathedraal. Opnieuw neemt hij elk stuk gereedschap in zijn handen en legt dan alles stuk voor stuk in de doos terug. De brief blijft weg. Een vergissing, heeft hij zich alleen voorgesteld, ingebeeld, dat er een brief lag? Onmogelijk! Hij staat voor een raadsel, een ontstellend beangstigend raadsel. Een koude rilling trekt langs zijn rug, zijn handen beginnen te beven en zijn voorhoofd is nat van zweet. Als hij zijn schaduw op de muur ziet bewegen, schrikt hij en slaakt een gil.

Het verhoor

Twee maal heeft Martha hem aspirine gegeven, maar het gevoel van afmatting en de hoofdpijn zijn niet over gegaan. Pas toen hij, na voor de derde maal in slaap gevallen te zijn, laat in de ochtend ontwaakte, bleek de pijn wat verminderd te zijn. Thans ligt hij op de divan in de achterkamer en probeert zijn spieren minder stram te maken, door armen en beenen voorzichtig te bewegen. Hij heeft een gevoel, alsof hij een lange vermoeiende tocht achter de rug heeft en vooral zijn voeten zijn pijnlijk, alsof zij door het lange gaan gekneusd zijn. In zijn beenderen is een nieuw gevoelsgebied ontstaan, een afzonderlijke gevoeligheid, die hem in staat stelt, een beenderenlichaam binnenin zijn vleeschlichaam te onderscheiden. Hij voelt het geraamte, dat door zijn vleesch omsloten is; een doos die nauwkeurig in een andere doos past, een figuurtje binnenin een glazen bol. De mensch is een onvolmaakt wezen, dat zichzelf alleen maar aan de buitenkant kan bekijken

en dat dan nog maar ten deele. Zonder een spiegel kan men zijn eigen rug niet eens zien.

Nu hij ligt, ziet het bloemenornament van het plafond er anders uit, dan wanneer hij staat en het relief zou weer heel anders zijn, als hij op een ladder zou klimmen en zijn oogen er vlak bij bracht. Een guirlande, die om twee takjes met bloemen geslingerd is, vormt een groote letter H. De versierde initiaal van een hoofdstuk uit een oud, geschreven boek. Minder kantig en hoekig is deze letter, maar toch lijkt zij op een H, die er uit ziet als een Gothische kathedraal met twee torens, de H van Inc. Hoc, in het hok op zolder, bovenop Inc., het gereedschap, Harpman... De brief!

Hij gaat overeind zitten en drukt zijn hand tegen zijn voorhoofd. Zijn geraamte zit nu rechtop onder het bloemenornament en boven het plafond staan de doozen met gereedschap, de doos waarin de brief verdween. Hij roept Martha, die in de voorkamer aan het werk is en begint zich aan te kleeden. Zijn vraag, of er gisteren iemand geweest is om hem te spreken, beantwoordt zij ontkennend. En er is ook geen brief voor hem gebracht. Hij denkt even na, vraagt dan of zij de heele dag thuis geweest is, maar zonder haar antwoord te hebben afgewacht, legt hij zijn handen op haar schouders, kijkt haar strak aan en zegt:

- Vertel mij eens eerlijk. Kom je wel eens op de zolder?

- Nooit verder dan de overloop om de wasch op te hangen. Ik kan er niet eens in. Jij hebt toch het sleuteltje?

- In orde, antwoordt hij, maar denk er om, dat er nooit brieven of iets dergelijks tusschen de latten door naar binnen mogen worden gegooid.

Zijn hoofdpijn is nu verdwenen, maar hij heeft geen lust in eten en schuift het brood weg, dat zij voor hem neergezet heeft. Vlug drinkt hij zijn kop thee leeg en gaat naar boven. De deur van de zolder blijkt open te staan en het slot, waar het sleuteltje nog in steekt, ligt in de poppenwagen. Heeft hij zelf vergeten te sluiten of is er iemand anders hier geweest? Beroerd, dat de deur de heele nacht open gestaan heeft en dat iedereen hier binnen kon komen. Hij gaat opnieuw de brief zoeken, haalt weer de dozen leeg, neemt alles van zijn plaats, maar vindt niets. Vermoeid en teleurgesteld gaat hij op een oude keukenstoel zitten en gaat na, of hij nog ergens vergeten heeft te kijken. De gele couranten vouwt hij stuk voor stuk open en daarna kijkt hij de boeken zorgvuldig na. De brief blijft weg. Het laatst onderzoekt hij het boek met de doorgescheurde rug, dat op de eerste bladzijde een afbeelding van den Paus heeft. Onder deze plaat staan oude Gothische letters, dezelfde letters die op de verdwenen envelop voorkomen. Hoe komt het dat Harpman zich juist van dit, zoo moeilijk te teekenen lettertype bediend heeft?

Eindelijk geeft hij het zoeken op. Hij is afgemat en heeft weer last van hoofdpijn. Hij had geen jenever moeten drinken. Alles de schuld van Andree, die het eerst sterke drank bestelde. De zoldertrap kraakt, er komt iemand boven. De meubelmaker van beneden, die al langer dan een jaar zonder werk is. Hij groet Abel en blijft in de deuropening staan.

- Warm, zegt hij.

Arm, denkt Abel. Hij kijkt naar het stukje timmerwerk, dat de buurman in zijn hand heeft: een klein kastje van sigarenkistjeshout. Het is een model van een dressoir, dat tot in de kleinste onderdelen nauwkeurig afgewerkt is.

- Wat moet je anders doen? vraagt de meubelmaker, het model op zijn vlak gehouden hand zettend. Echt werk krijgt ik niet meer en daarom maak ik maar een poppenhuis, tien kamers met keuken en zolder, alle kamers in een andere stijl. Een mensch moet toch iets doen, om zich niet te vervelen?

- Ik wil ook iets gaan doen, antwoordt Abel, machines of apparaten maken, maar geen speelgoed. Welk nut heeft het dergelijke dingen te maken?

- Tijdverdrijf en je verleert het werk niet.

- Ik ben bezig met een perpetuum mobiel.

- Daar hebben al duizenden naar gezocht, zegt de buurman, die het vreemde woord blijkt te kennen. Een hopelooze geschiedenis. Maar wat hindert het

eigenlijk, onze tijd is toch goedkoop genoeg. Wij behoeven niet op een jaartje te kijken.

- Een jaar? Iedere minuut is kostbaar.

De meubelmaker lacht.

- Zoo dacht ik er vroeger ook over, maar na een jaar werkloosheid verander je wel een beetje. Wij zijn er uit Donk en wij komen er nooit weer in. Een kerel boven de veertig heeft geen kans meer.

- Veertig is nog jong, dan ben je eigenlijk nog maar een beginneling.

- Ja, in het maken van poppenhuizen en het bouwen van eeuwigwerkende machines, maar werk, echt behoorlijk werk, krijgen wij niet meer. Zet dat maar voorgoed uit je hoofd, Donk, jij blijft rentenier, zoals ik.

Abel kijkt zijn buurman hoofdschuddend aan. Als je er zóó over denkt, dan moet het je wel slecht gaan. Die man heeft geen vertrouwen en bovendien is hij eigenwijs, meent hij overal verstand van te hebben. Wat weet zoo'n houtbewerker van machines? En toch praat hij maar over het perpetuum mobiel, alsof hij zijn heele leven in de techniek gezeten heeft.

- Laat ik je dan zeggen, buurman, dat ik al een heel eind op weg ben met de oplossing van het vraagstuk van de eeuwigdurende beweging.

- Ik wensch je van harte succes, antwoordt de meubelmaker, een paar plankjes uit een met stukken hout gevulde kist zoekend. Wat ik zeggen wil, vervolgt hij,

zijn zolder sluitend, gistermiddag, toen je vrouw een boodschap was, is er iemand aan de deur geweest, om je te spreken. Hij heeft niet gezegd waarvoor hij kwam, maar hij zou nog wel terug komen.

De man van de brief, denkt Abel. Hij vraagt of de bezoeker zijn naam genoemd heeft en of hij boven geweest is.

- Ik kwam hem op de trap tegen en hij heeft niet gezegd wie hij was.

Het kan niet anders, of deze onbekende bezoeker moet het geweest zijn, die de brief gebracht heeft. Maar zelfs als dit juist mocht zijn, dan blijven toch nog verschillende vragen onbeantwoord. Waarom werd de brief niet aan zijn woning afgegeven en hoe gelukte het den bezoeker op de gesloten zolder te komen? Misschien is de verklaring van dit alles heel eenvoudig, zoo simpel dat hij om zijn wantrouwen en vrees zou lachen, als hij de toedracht kende. Maar anders is het met de verdwijning van de brief. Hiervoor immers is geen redelijke verklaring te vinden, tenzij... hij aanneemt dat hij, onder invloed van de alcohol, een brief gezien heeft, die in werkelijkheid niet bestond. Uitgesloten! De envelop lag bovenop het gereedschap en zij was even stoffelijk en werkelijk als de tangen en bijtels, waarmee de doos gevuld is. Maar als hij aanneemt dat hij zich niet vergist heeft, dat hij niet het slachtoffer van gezichtsbedrog geweest is, dan moet de brief nog aanwezig zijn, of dan

zal hij althans toch moeten kunnen nagaan, op welke wijze deze verdwenen is. De meest voor de hand liggende verklaring is, dat hij, ondanks alle nauwkeurigheid, toch niet goed gezocht heeft en dat de brief nog ergens tusschen ligt. Hij heeft zich door ongeduld en nieuws-gierigheid laten opjagen en niet kalm genoeg gekeken. Hij zal het vervelende werkje nog eens moeten doen, het onderzoek moeten herhalen, maar nu rustig en systematisch. Eerst de helft van de zolder leegmaken, zoodat er geen touwtje, geen papiertje achter blijft. Dan nagaan of er op het schoongemaakte gedeelte nergens gleuven of naden zijn, waarin een brief zou kunnen verdwijnen. Nu niets overslaan, ieder voorwerp nauwkeurig bekijken, alsof hij niet een envelop, maar iets ter grootte van een speldeknop zoekt. Het is een werkje, dat zijn volle aandacht eischt, maar hij kan althans de voldoening smaken van zeker, beslist, ontwijfelbaar zeker te weten, dat de brief zich niet tusschen voorwerpen bevindt, welke hij nagekeken heeft. Nu de hoeveelheid goederen, welke nog nagekeken moeten worden, begint te verminderen, krijgt het onderzoek iets opwindends. In het begin, toen hij pas aan deze moeilijke arbeid begonnen was, betwijfelde hij de noodzakelijkheid van dit nieuwe onderzoek, meende hij ondanks alles toch, de boel goed nagekeken te hebben en te mogen aannemen, dat de brief verdwenen was. Onder het werk echter is hem meer en meer duidelijk

geworden, dat hij de eerste keer niet nauwkeurig genoeg gezocht heeft en is hij langzamerhand tot de overtuiging gekomen, dat de brief hier nog aanwezig moet zijn. Hij is een detective, die jacht op een misdadiger maakt en die den achtervolgde steeds nauwer insluit. De omsingeling is voltrokken, ontvluchten is niet meer mogelijk en het overgebleven deel van het terrein zal spoedig zijn doorzocht. Professor Harpman, in naam der wet, geef u over, ontvluchten is niet meer mogelijk. Nog een klein stapeltje boeken; de laatste wijkplaats. Zijn vingers slaan de bladzijden steeds sneller om en herhaaldelijk scheurt het broze droge papier. Papyrus van de oude Egyptenaren, heeft een paar duizend jaar in een sarcophaag gelegen. Pappie rust, rust zacht pappie. Hoe flik je het? Ieder oogenblik kan hij thans de witte envelop met de Gothische letters tegen de gele achtergrond van een blad zien. Eén boek nog maar, het groote gehavende plaatwerk van Pius. De Paus kijkt hem aan als een levend mensch, heelemaal niet als een mummie, maar als iemand die weet, dat hij thans op het punt staat zijn doel te bereiken, doch die zich niet bemoeien wil met zaken, die hem niet aangaan. Of kijkt de Paus onverschillig omdat Abel een halve Jood is, om hem te misleiden en het te doen voorkomen, alsof in zijn boek toch geen brief aanwezig is? Maar Abel laat zich niet bedriegen, zelfs niet door Pius, hij gaat recht op zijn doel af, weet precies wat hij doen moet

en keert de bladzijden, zonder ook maar één te vergeten, met een energieke zwaai om. Professor Harpman en Abel Donk, uitvinders van het perpetuum mobiel, de machine die voortgestuwd wordt door de verschuiving der aardlagen en de druk van het diepzeewater. Welk aandeel heeft overigens de professor in het groote werk gehad? Abel is de man, die de oude plannen ontdekte en uitwerkte en Harpman verschaftte alleen maar het geld voor de proefnemingen. Maar zoo gaat het: de rijken eigenen zich de verdiensten der armen toe. Merkwaardig, dat hij de brief pas in het laatste boek en misschien pas op de allerlaatste bladzijde zal mogen vinden. Hij had het onderzoek met het Piusboek moeten aanvangen. Nog enkele bladen - Heilige moeder God's bidt voor ons - als de brief eens niet - dit is de grootste misleiding, een geraffineerd bedrog, om hem op het laatste oogenblik te laten denken, dat de brief niet in het boek ligt en de overblijvende bladzijden niet meer na te kijken. Een optocht van kerkvorsten en torens, van altaren en heiligen en aan het eind van de processie loopt professor Harpman met de brief. Nog twee - Abel blijft werkloos voor altijd - zoo laat, op die leeftijd kom je bijna niet meer aan het werk, want je bent bijna aan de bladzijde toe - zoo laat zul je de brief niet meer vinden... de laatste... NU...

Al wie er in is, die komt er nooit weer uit, al wie er

uit is, die komt er nooit weer in. Een leeg vertrek met gele wanden, een huis in een onbewoonde wereld, een sterfkamer, waaruit het lijk werd weggedragen... Abel komt te laat... de doode is zoeven begraven... Abel komt altijd te laat. Heeft de gestorvene geen boodschap voor hem achtergelaten, geen groet, geen brief? Niets, leegte.

In de deuropening van de lattenmuur, staan twee mannen. De achterste is Andree, gekleed in een blauwe overall, de voorste is een vreemde, dien Abel vroeger toch al eens moet hebben ontmoet.

- Zeker, zegt de man, wij kennen elkaar. Dan maakt hij zijn jasje open en laat een koperen plaat zien, die hij op zijn vest, ter hoogte van zijn hart draagt. Politieagent 413.

Alles is duidelijk: Andree heeft hem aangegeven bij de politie en nu is hij meegekomen om aan te wijzen, waar het gestolen gereedschap verborgen is. Hij had dien schurk niet in vertrouwen moeten nemen. Als de agent binnen gekomen is en Abel zijn blik weer op het portaal vestigt, blijkt de bankwerker verdwenen te zijn. De doorloop tusschen de lattenschotten is leeg en hij is thans alleen met den politieman.

- Andree is een schurk, zegt Abel.

- Alle menschen zijn schurken, als het noodig is, antwoordt de agent zonder hem aan te kijken. Hij heeft Bertha's springtouw uit de poppenwagen genomen,

draait er een knot van, alsof hij een zeemansknoop wil leggen, rolt het touw dan weder uit en maakt een strik. Hij kijkt langs de balken van de zolder, alsof hij een haak of spijker zoekt, waaraan hij de lus bevestigen wil. Als hij niets ontdekt, gooit hij het springtouw weer in de wagen en veegt zijn handen aan elkaar af.

- Dat touw is een leelijk ding, zegt hij dan. Ik zou het hier niet open en bloot laten liggen, maar u moet het ten slotte zelf weten.

Hij trekt een leeg kistje naar zich toe, gaat zitten en kijkt naar de dozen met gereedschap. Abel wacht af. Hij heeft er geen vermoeden van wat er thans met hem zal gaan gebeuren, of hij gearresteerd zal worden of dat men hem alleen een verhoor zal afnemen, maar hij neemt zich voor, voorzichtig te blijven en zoo weinig mogelijk te zeggen. In ieder geval blijft hij op het ergste voorbereid, want dat de agent de dozen voortdurend in het oog houdt bewijst, dat Andree alles verraden moet hebben. Buiten, in de tuinen tusschen de huizen, is het geschetter van luidsprekers hoorbaar, in de straat schreeuwt een venter. Maar op de zolder is het stil en alleen het kistje kraakt zacht, als de agent, die niets zegt en onafgebroken naar het gereedschap blijft kijken, zich beweegt. Abel ziet de lange haren op zijn handen, die tusschen zijn knieën omlaag hangen, als de klauwen van een aap. Uit de neus steken toegespitste bosjes haar, als de staartpunten van dieren, die in de neusgaten ge-

kropen zijn. De man ademt hoorbaar en diep in zijn keel knettert het zacht; waarschijnlijk is hij borstlijder. Als dat zoo is, zal hij het door ademnood met hardloopen van hem verliezen. Maar hij zal wel een revolver bij zich hebben en kan dan op hem schieten.

- U hoeft niet aan vluchten te denken, zegt de agent, zich oprichtend uit zijn gebogen houding. Het huizenblok is omsingeld en bovendien heb ik een met scherp geladen revolver.

Hij haalt een kleine met zilver ingelegde browning uit zijn zak, houdt het wapen in de holte van zijn apenhand en streelt het voorzichtig met zijn vingertoppen, alsof het een klein gevangen vogeltje is. Dan richt hij het hoofd op en Abel ziet, dat de man groote, lichtblauwe kinderoogen heeft.

- Van mijn kinderen op mijn verjaardag gekregen, zegt hij, op de revolver wijzend. En na diep gezucht te hebben, laat hij er op volgen: De menschen begrijpen elkaar zoo slecht. Waarom moet de een schieten en wordt de ander geschoten? U veronderstelt toch hoop ik niet, dat ik voor mijn plezier politieman ben?

Een strikvraag, denkt Abel en geeft geen antwoord.

- Het is geen strikvraag, u hebt het mis, gaat de agent verder. Het is trouwens niet uw eerste vergissing, u hebt in de loop der jaren al heel wat fouten gemaakt. Waarom bijvoorbeeld bent u getrouwd met een vrouw, die een wrat op haar wang heeft, die u bedriegt en uw

geld in het water gooit? Waarom bent u vier en twintig jaar bij één baas in betrekking gebleven?

- Ik kon niet anders, antwoordt Abel zacht.

- U had geen instrumentmaker, maar politieman moeten worden. In ons vak bestaat geen werkloosheid. Om de maat uwer domheden vol te maken, hebt u ook nog gestolen. Door deze wandaden brengt u niet alleen uzelf, maar ook anderen in verlegenheid. Het is geen pretje voor mij op een man te moeten schieten, die vier en twintig jaar zijn plicht gedaan heeft.

Abel schrikt, springt overeind en gooit zijn stoel achteruit. Alles had hij verwacht, alleen dit niet. Niets heeft hij om zich te verdedigen, zelfs de zware Engelsche sleutel is buiten zijn bereik. Hij heeft geen moord gedaan en het is geen oorlog en toch wil die vent kalmweg op hem schieten.

- Blijf rustig en ga zitten, herneemt de agent lachend. U neemt de dingen veel te ernstig. Martha heeft gelijk: u piekert te veel. U maakt weer eens een vergissing, als u denkt dat het geen oorlog is, want het is altijd oorlog. Verder is sterven een van de gemakkelijkste dingen, die een mensch in deze moeilijke tijd doen kan. U bent laf, maar het is dom van u dit te toonen. Een held is iemand, die zijn lafheid weet te verbergen. Ga zitten en wees niet bang, dat ik op u schieten zal. Ik denk er niet aan mijn revolver vuil te maken en kogels aan een werklooze te verspillen.

- Maar waarom bent u dan hier gekomen? vraagt Abel eindelijk.

- Niet voor dat onnoozele beetje gereedschap, dat is trouwens in die vier en twintig jaar, dat u er mee gewerkt hebt, uw eigendom geworden.

- En verder heb ik niets op mijn geweten.

- Toch wel. Juist dat geweten van u, is zwaar belast met voorgenomen misdrijven. Er zijn twee soorten schurken: die het laten en die het doen. De eersten zijn veel gevaarlijker dan de laatsten. U hebt uw vrouw willen vermoorden en bent van plan geweest overspelig te worden met een minderjarig meisje, dat haar brood als buffetjuffrouw verdienen moet. Verder hebt u nooit een godsdienst gehad, u bent half Jood half Katholiek gebleven. En ten slotte: de teekeningen.

- Welke teekeningen?

- U bent een goed tooneelspeler, maar mij kunt u met deze voorgewende verbazing niet om de tuin leiden. In uw eigen belang raad ik u aan mij dadelijk te zeggen, waar u de teekeningen en de brief hebt verstopt.

- De brief van professor Harpman?

- U geeft dus toe een brief van professor Harpman in uw bezit te hebben?

- Bijna. Even heb ik hem gezien, maar hij was dadelijk verdwenen. Ik weet niet eens wat er in staat.

- Des te erger, maar u moet het zelf weten. Ik heb u een goede raad willen geven, maar u slaat deze in

de wind. De gevolgen komen voor uw rekening. Gaat u maar mee.

- Ik zal wel meegaan, antwoordt Abel, maar u moet mij beloven, dat u mij niet in mijn rug schiet.

- Afsproken!

De agent geeft hem een hand en Abel rilt, als zijn vingers de harige klauw omvatten.

Op de derde verdieping worden zij opgewacht door Martha, die vraagt, of zij niet een kop koffie moeten hebben, voordat zij weggaan. Is Martha bij dit complot betrokken, wist zij dat de agent boven was om hem te halen? Als de koffie ingeschonken is en allen bij het keukentafeltje zitten, wisselt zij een blik van verstandhouding met den politiemann. Thans heeft hij zekerheid: hij wordt door zijn eigen familieleden verraden en verkocht.

- Heel geschikt dat u mijn man eens meeneemt, hoort hij haar zeggen, er valt in de laatste tijd niet meer met hem om te gaan.

- Het is overal hetzelfde, antwoordt de agent, die werkloozen loopen iedereen in de weg. De eenige oplossing is een volkstuintje, maar sommigen zijn daarvoor te hoogmoedig en dan wil ook niet iedereen zijn leven boven een moeras slijten. En nu gaan wij, besluit hij, terwijl hij iets van metaal, waarschijnlijk handboeien, in zijn zak laat rammelen.

Martha staat op, slaat haar armen om hem heen en

drukt een kus op zijn voorhoofd. Zij is dieper dan hij onder de indruk; blijkbaar houdt zij toch nog van hem.

- Wees maar niet bang, zegt hij bij het weggaan, het komt alles wel weer in orde.

Voor de deur wacht een grijze arrestanten-auto en er staan veel nieuwsgierigen, die door de politie op een afstand gehouden worden. Even schaamt Abel zich, is het hem alsof hij, ten aanschouwe van al zijn burens, het stempellokaal betreedt, maar als hij begrijpt dat men alleen voor hem de straat heeft afgezet, heft hij het hoofd op, glimlacht en groet enkele bekenden. De menschen groeten terug en een klein dik mannetje met een bolhoed op, dat hij vroeger al eens gezien moet hebben, klapt in zijn handen en roept: leve Abel, de uitvinder. Even aarzelen de toeschouwers, kijken zij het geestdriftige mannetje aan, maar dan vallen zij hem bij en als de auto wegrijdt, breekt een waar gejubel los.

- U bent wèl gezien hier in de buurt, zegt de agent, maar de menschen weten niet wie u bent.

Abel gaat niet op deze hatelijkheid in en blijft luisteren naar het snel afzwakkende gejubel.

Na een rit, waaraan geen eind schijnt te komen, stopt de auto eindelijk voor een groot gebouw van roode baksteen. Hij behoeft niet uit te stappen, want nadat de chauffeur de claxon een paar maal heeft laten loeien, gaan de groote deuren open en rijdt de auto het gebouw binnen. De gangen zijn breed, als overdekte straten,

er heerscht een druk verkeer en op de hoeken branden signaallampen. Na eenige bochten te hebben genomen, stopt de auto eindelijk en geeft agent 413 een teken dat zij moeten uitstappen. Voorafgegaan door zijn begeleider en gevolgd door twee politiemannen in uniform, betreedt Abel een ruime zaal met hoge smalle ramen, waardoor een zacht, smaragdgroen licht naar binnen valt. Aan een tafel, recht tegenover de ingang, zitten vijf rechters in zwarte toga en terzijde, achter een klein hekje, staat meneer Henri. Als Abel hem aankijkt, glimlacht hij vriendelijk en knipoogt bemoedigend. In het midden van de zaal staat een klein krukje van ongeschilderd hout, van hetzelfde model dat zij vroeger in de werkplaats gebruikten en 413 beduidt hem, dat hij hierop moet plaatsnemen.

Op de vraag van een rechter met een grijs sikje, die in het midden zit, zegt Abel hoe hij heet, wat zijn beroep is en hoe oud hij is.

- Vier en veertig jaar, herhaalt de president, dan bent u al tamelijk oud.

Abel vindt den man die hem ondervraagt heel wat ouder, maar hij heeft de moed niet dit te zeggen. Daarna richt de president het woord tot meneer Henri en vraagt wat hij tegen den beklaagde in te brengen heeft.

- Eigenlijk maar heel weinig, alleen zou ik willen weten, waar de teekeningen en de brief gebleven zijn.

- Donk Abel, kunt en wilt u deze vraag naar waarheid beantwoorden?

- Ik weet er niets van, antwoordt Abel met een zucht. Maar ik ben onschuldig en ik weet niet waarom ik voor de rechtbank komen moest.

- Dit is geen rechtbank, valt de president hem in de rede. Het feit echter dat u dit college een rechtbank noemt, bewijst dat u schuldig bent.

- Ik ben onschuldig.

- En de diefstal van het gereedschap dan?

Abel krijgt het benauwd en voelt het bloed naar zijn wangen stijgen. Als men over het gereedschap begint, dan is hij verloren, want men zal alleen maar iemand naar de zolder behoeven te sturen, om de bewijsstukken te halen. Hij kan niet antwoorden, zijn keel wordt dichtgesnoerd en beurtelings kijkt hij naar meneer Henri en den president.

- Wij zullen die diefstal van het gereedschap laten rusten, mits u ons inlichtingen over de teekeningen en de brief geeft, hoort hij een der andere rechters zeggen.

- Ik weet er niets van, fluistert Abel. Er moeten ergens teekeningen zijn en misschien weet ik ook wel hoe zij er uit zien en hoe ik verder moet gaan met het ontwerp. Maar het is alles zoo moeilijk. Ik kan er werkelijk niets meer van zeggen.

- Weet u dat het ten strengste verboden is het perpetuum mobiel te ontdekken?

Abel buigt het hoofd en zwijgt.

- Wat hebt u daarop te antwoorden?

- Alles is verboden.

- Juist, dat wil zeggen, aan bepaalde mensen. Ik raad u ernstig aan voorzichtig te zijn, Donk Abel. Verlangt een van de heeren nog het woord?

Het blijft stil en nadat hij even gewacht heeft, vervolgt de president:

- De beklagde blijft voorlopig onder politie-toezicht. Ik verklaar deze zitting voor gesloten.

De rechters staan op en verlaten de zaal door een deur, welke Abel nu pas ziet. Als allen vertrokken zijn, legt 413 de hand op zijn schouder en zegt dat hij hem volgen moet. De agent opent een deur aan de andere kant van de zaal en een onafzienbaar lange rij van kleine, achter elkander liggende kabinetten wordt zichtbaar. Het zijn hoge vierkante vertrekjes, als tentoonstellingsruimten van een museum, die door poortjes met elkander in verbinding staan. In elk vertrek staat een tafeltje, waarachter grijsaards zitten, gebogen over een boek of tekening. Op boven de tafels hangende kaarten staat te lezen, wat iedere grijsaard uitgevonden heeft. Kunstgebitten, leest Abel op de eerste kaart en dan ziet hij, dat zoowel het tafeltje, als de stapels boeken aan weerszijden daarvan, bedekt zijn met gebitplaten, gouden bruggen en stifttanden. Het vertrek doet denken aan een knekelhuis, waaruit de doodsbeenderen, met uit-

zondering van de kaken en tanden, verwijderd werden. In het volgende vertrek zit de uitvinder van de pruik, hij gaat schuil achter bergen haar en de wanden zijn bedekt met behaarde schedels. Abel begint sneller te lopen, komt voorbij de uitvinders der kunstledematen, krachtpillen, bustehouders, van de haarverf, schoonheidscrème, de guillotine, de elektrische stoel, moersleutels en vlekkenwater en nog altijd is het eind van de vertrekkenreeks niet te zien.

- Hoeveel uitvinders zijn er dan wel? vraagt hij 413.

- Ontelbaren en als wij de uitvinders hebben gehad, krijgen wij de ontdekkers.

Steeds sneller lopen zij en de naamplaten trekken aan zijn oog voorbij, als de borden met opschriften van een mechanisch voortbewogen optocht. Microscop, Lijkverbrandingsoven, Kunstoogen, Luchtafweergeschut, Wijnballen, Neosalversaam, Nitroglycerine, leest hij. Dan komt hij in een vertrek, waar een scherpe zure stank hangt. Overal staan distilleerkolven met kokende borrelende vloeistof, retorten en meetglazen. Achter een gecompliceerd systeem van gebogen glazen buizen, waarin zich kraantjes, koelspiralen, kogels, thermometers en vloeistofwegers bevinden, zit de uitvinder van het stikgas, die hem, op een pipet zuigend, zwijgend aankijkt. Abel houdt zijn adem in, maar slaagt er niet in te voorkomen, dat het stikgas zijn longen binnen dringt. Reeds voelt hij de uitwerking, overvalt hem duizeligheid

en begint het in zijn ooren te suizen. Nog even, nog maar enkele passen en hij zal de uitgang van het vertrek bereikt hebben. Maar zijn keel wordt dichtgeknepen, zijn ademhaling gaat reeds moeilijker, zijn beenen worden zwaar, weigeren verder te gaan en hij moet zich aan de tafel vastgrijpen om niet te vallen.

- Verboden aan te raken, zegt de uitvinder, iedereen sterft voor zichzelf.

Dan voelt hij hoe iemand zijn arm om hem heen legt en hem ondersteunt. Langzaam gaat het verder, hij heeft zijn oogen gesloten, hoort en ziet niets meer, hij weet alleen nog maar dat hij loopt en zich uit de vergiftigde zone verwijdert. Als er vluchtelders waren, denkt hij... Eindelijk ademt hij vrijer, voelt hij een koele wind langs zijn gelaat strijken en opent hij zijn oogen. Een nauw straatje, een enkele lantaarn, die een groene lichtplek tegen een gevel met vuile verweerde steenen werpt. Aan de muur hangt een verkleurd en verscheurd aanplakbiljet, waarvan een losgelaten flard langzaam in de avondwind heen en weer beweegt. Moeizaam ontcijfert hij de verbleekte letters, spelt hij het woord, dat op de bewegende strook staat en leest: LUCHTBES...

Als hij wil opstaan, glijden zijn vingers van de bolle keien af in een gleuf, die gevuld is met vochtige drabbige vloeistof. De modderstroom ruikt zurig en komt onder de deur vandaan, waartegen hij met zijn rug geleund

heeft. Als hij staat, leest hij werktuigelijk het opschrift van een roestige plaat, die ter hoogte van zijn hoofd op de deur gespijkerd is: Inleggerij. Alle soorten Zuur, Haring en Rolmops.

Hij heeft trek in een zure rolmops en hij is moe, doodmoe.

Salmanak en voorzorg

Als bij het opstaan zijn voeten het koude vloerzeil in het alcoof aanraken, voelt Abel al dadelijk, dat hij steviger dan gewoonlijk staat. Zijn voeten schijnen breder geworden te zijn en zijn lichaam heeft meer steun. Er is iets met hem gebeurd, hij heeft met goed gevolg een beproeving doorstaan, een beslissend oogenblik doorleefd, waaruit hij sterker te voorschijn gekomen is. Wat het precies geweest is weet hij niet en dat vraagt hij zich ook niet af. Belangrijk is alleen, dat hij zeker weet iets overwonnen te hebben, dat hij de sterkste gebleken is in een strijd, die met zijn ondergang had kunnen eindigen. Het heeft niet veel te beteekenen, dat hij thans onder politie-toezicht staat, want nu hij de eerste ronde gewonnen heeft, voelt hij zich tegen zijn tegenstander volkomen opgewassen. Krachten, die kort geleden nog in hem sluimerden, zijn in beweging gekomen, hij straalt energie uit, hij is een elektrische oscillator, die de aether in trilling brengt, hij is een

zender, die zijn gedachten op anderen overdraagt en tegelijk een ontvanger, die de gedachten van anderen ontvangt, waardoor hij vooruit weet, wat de mensen zullen doen of zeggen. Oogenschijnlijk maakt hij thans alleen maar zijn onderbroek met een veiligheidsspeld vast - Martha is slordig en verwaarloost hem -, maar onderwijl perst hij zijn kaken vast op elkander, spant hij zijn voorhoofdshuid en trekt hij zijn energie samen, als lichtstralen, die in het brandpunt van een projector worden gebracht. Reeds projecteert hij zijn gedachten, in letters welke alleen voor hem zichtbaar zijn, op het vrije stuk van de gegroefde houten wand, tusschen de borstelhanger en de kleerenhaak: Donk Abel begint! Het is geen verbeelding, dat hij zijn hersenen binnenin zijn schedel voelt bewegen. Iedere kronkel is een condensator, een geladen eenheid, zijn schedel is een anode, die electronen om zich heen slingert en magnetische krachtlijnen uitstraalt. Hij verwerkt gedachten en beelden met een snelheid, die cosmische snelheden overtreft: een witte non in een blinkende machinekamer... meisje in bar, lachend met witte tanden, drinkend op zijn toekomst - kathedraal in H-vorm... Gothische kerkvensters, brief en rechtbank - witte baard in pruikenkamer, onschuldig stikgas en alle soorten zuur - perpetuum mobiel, een monnik sterft in gele kamer en Abel komt te laat - Gaskathedraal van Harpman, groen licht van lamp op teekeningen...

Abel overziet en ordent, de beeldfragmenten laten zich samenvoegen als de stukjes van een brief, van welks inhoud hij spoedig kennis zal kunnen nemen.

Als hij in de keuken thee drinkt en Martha hem vraagt, waar het ontbrekende geld van de steun blijft, antwoordt hij, dat zij zich om dergelijke kleinigheden niet moet bekommeren. Bovendien moet het nu maar eens uit zijn met haar bemoeizucht, waardoor zij reeds zoo veel in de war gestuurd heeft. Als zij dan werkelijk iets doen wil, laat zij dan beginnen er voor te zorgen, dat het licht niet noodeloos in de keuken blijft branden en knopen aan zijn onderbroek naaien.

- Het is genoeg, zegt hij, afgelopen! Daarbij slaat hij met zijn vuist op het tafeltje. Eerste condensor ontlading. Hij is niet driftig, althans kalm genoeg om te kunnen waarnemen, dat zij alles goedmoedig opneemt en niet boos is. Misschien heeft zij hem niet goed begrepen. Daarom herhaalt hij zijn woorden en slaat voor de tweede maal op tafel, nog harder dan zoeven. Kortsluiting? Martha blijft zwijgen en zelfs haar glimlach verdwijnt niet.

- Je hebt gelijk, zegt zij eindelijk, wij moeten ons om kleinigheden niet druk maken. Het zal alles wel weer in orde komen.

Gelukkig, dat zij van verstandig inzicht blijkt geeft en het hem niet noodeloos moeilijk maakt.

Zij heeft brood voor hem neergezet, maar hij heeft

op het oogenblik geen zin, zou geen hap eten door zijn keel kunnen krijgen.

- Maar dat kan zoo toch niet, zegt zij bezorgd. Menschen die zoo hard werken, hebben veel eten noodig.

Haar zorgzaamheid brengt hem een oogenblik in herinnering, toen zij zich ook zoo moederlijk gedroeg. Verraad en liefde, samenzwering en toenadering; hij zou eindelijk de echte Martha wel eens willen zien.

- Vier honderd dertien, zegt hij met een schalksch knipoogje, om het te doen voorkomen, alsof hij haar geheime omgang met den politiemans wel aardig vindt.

Maar zij doet alsof zij hem niet begrijpt en zegt opnieuw dat hij iets eten moet. Zij is werkelijk zoo zorgzaam als een moeder. Als zij nu maar niet blijft aandringen, want dan zal hij niet kunnen blijven weigeren en hij weet, dat hij nu misselijk van eten zou worden. Misschien wil zij hem brood met kanen geven. Terwijl hij dit denkt, ziet hij haar reeds haar hand uitstrekken, om de vetpan van de plank te nemen.

- Eet dan een boterham met kanen!

Hij lacht, omdat hij precies wist, wat in haar omging. Nu weet hij ook, dat zij zich zal moeten verraden, als zij de onvoorzichtigheid mocht begaan, in zijn tegenwoordigheid aan 413 te denken. Hoe komt hij aan dit nieuwe, wonderlijke vermogen, dat hem in staat stelt gedachten te lezen en zijn wil op anderen over te dragen?

Hij staat op, kust haar op het voorhoofd en neemt nog even een proef. Strijk over mijn haar, denkt hij en nog maar nauwelijks is deze gedachte bij hem opgekomen, of zij doet reeds wat hij verlangt.

- Als er brieven mochten komen, goed bewaren en vooral niemand op zolder laten. Ook 413 niet, voegt hij er glimlachend aan toe. Krijgt zij nu een kleur, is het hem gelukt haar te dwingen aan den agent te denken? Zij veegt de broodkruimels van de tafel, heeft zich van hem verwijderd en bevindt zich thans misschien buiten het krachtveld van zijn denken. Vanavond zal hij haar in zijn armen nemen en de proef herhalen.

Als hij de straatdeur geopend heeft, ontdekt hij dadelijk de twee rechercheurs, die in een portiek aan de overkant staan. Belachelijk hoe de kerels, die vieze werkkleeren dragen, zich toegetakeld hebben. Voorloopig mogen zij een beetje achter hem aanlopen, maar als het hem verveelt of hun aanwezigheid hinderlijk wordt, zal hij zich wel van hen weten te ontdoen.

Sedert hij hier voor het laatst liep, heeft de straat een verandering ondergaan. Zoo is boven het raam van den boekhandelaar aan de overkant, een hel rood bord aangebracht met een onleesbaar opschrift in sierlijke ouderwetsche letters. Als hij wat dichterbij gekomen is, ziet hij, dat het woord Luchtbes op het bord staat. In de etalage liggen schoolbehoefden, schriften, griffelkokers en potlooden. Er zijn prachtige kokers bij met

drie en vier laden, die om een spil kunnen draaien, met kleine vakjes voor postzegels en leuke inktpotjes met schroefdekseltjes. Zoo'n griffelkoker is een schrijfbureau in het klein. Er liggen ook sponzedoozen met natte sponsjes en uitgelopen bruine boonen er in. De kromme witte spruitjes, die uit de gerimpelde boonen kruipen, zijn als maden. De Lat wil niet, dat de jongens boonen in hun sponzedoozen doen, omdat de rottingsstank de lucht in de klas verpest. Middenin de etalage ligt een dik rood boek, met een titel in gouden letters: Polytechnisch Vademecum. De letters glanzen in de zon. Eindelijk heeft men dit boek dan toch geëtaleerd en nog wel op een oogenblik, dat hij het dringend noodig heeft. Achter de toonbank, in het donkere winkeltje, staat een klein bleek mannetje met een zwart kalotje op het kale hoofd. Hij heeft juist een pinda gegeven aan een groote aap, die in een hoek zit en met een ketting aan de boekenkast is vastgemaakt. Als Abel binnen komt, groet hij hem vriendelijk en noemt hem bij zijn naam. Voordat hij heeft kunnen zeggen wat hij hebben wil, heeft de boekhandelaar het deurtje van de etalage open gemaakt en het boek op de toonbank gelegd. Abel bladert er even in, ziet algebraïsche formules, meetkundige reeksen en integraalrekeningen, waarvan hij niets begrijpt. Hij leest iets over loopsnelheden van ionen, spelt met moeite het woord diëlectricum, slaat pagina 413 op, bekijkt de afbeeldingen van

wandurinoirs en handboeien, welke op deze bladzijde staan en besluit het boek te kopen.

- Het is niet heelemaal wat ik zoek, zegt hij, maar ik zal het toch maar nemen.

De boekhandelaar schuift zijn kalotje achteruit, zoodat zijn gladde schedel meer zichtbaar wordt, houdt zijn hoofd schuin, alsof hij zijn klant in een andere stand wil bekijken en glimlacht even.

- Een verstandig besluit. Men moet nooit zijn doel heelemaal bereiken. Iets moet er overblijven om naar te verlangen.

- Niets is volmaakt, zegt Abel.

- Behalve de dood, antwoordt de boekhandelaar. Hij lacht met kleine geluidjes, die uit zijn neusgaten komen en hij kijkt zijn klant met glundere oogjes aan, alsof hij een ondeugend grapje verteld heeft.

- Ook de cirkel is volmaakt, zegt Abel.

- Als cirkel ja, doch iets dat maar twee dimensies heeft, kan niet volmaakt zijn.

- Er bestaan min of meer volmaakte machines.

- Als we niet op een beetje energieverlies kijken.

- Het perpetuum mobiel is volmaakt.

- Het perpetuum mobiel is volmaakt, herhaalt de winkelier. Slijtage telt niet mee, behalve bij de menschen. Wie de eeuwigdurende beweging tot stand brengt, heeft de dood overwonnen. 't Is alleen de vraag, of het nut heeft de dood te overwinnen.

Een van mijn vrien-

den had een volkstuintje, waarin hij papavers wilde laten groeien en nu is hij dood.

- Kinaboomen zou beter geweest zijn, meent Abel.

- Met oog op de moeraskoorts?

- Natuurlijk.

- U hebt gelijk, maar toch blijft kinine maar een lapmiddel. Wij zullen in dit land niet van de malaria afkomen, voordat de laatste mug met militaire eer begraven is. Men moet ook den vijand de eer geven, die hem toekomt. Mijn arme vriend is aan moeraskoorts gestorven.

- Geen wonder!

De boekhandelaar zucht en zet dan met één vinger zijn kalotje weder recht.

- Ik kom van het land, vervolgt hij, mijn vader had vier en veertig volkstuintjes, voor elk jaar een. Maar het water was een plaag en alles werd door overstromingen verwoest. Ik ben naar de stad gegaan in de hoop, dat het hier beter zou zijn, maar het is hier al even erg. Gaat u eens even mee.

Abel volgt den man naar een lager dan de winkel gelegen achterkamer. Hij moet een krakend trapje van enkele treden af en zijn begeleider waarschuwt hem voorzichtig te zijn, omdat het hout verrot is. Het kamertje is gevuld met boeken en stapels papier, de wanden gaan schuil achter volle boekenkasten en zelfs aan de zolder hangen rekken, waarop dikke folianten

liggen, in vergoorde pergamenten banden. Bij een klein tafeltje van glanzend mahoniehout, waarboven een vioolvormige brandende gaslamp met een porceleinen kap hangt, zit een meisje te borduren. Als de twee mannen binnen komen, onderbreekt zij het werk niet en heft zelfs haar hoofd niet op. In het lage bedompte vertrek ruikt het naar stof, oud papier en rottend hout.

- Neem mij niet kwalijk, maar ik heb mij nog niet aan u voorgesteld, zegt de boekhandelaar, als hij ziet, dat Abel naar het bordurende meisje kijkt. Een mensch heeft hier zoo weinig te doen, dat hij suf wordt en zelfs de beginselen der wellevendheid vergeet. Opnieuw lacht hij met het vreemde neusgeluid, dat aan het borrelen van water in een dunne metalen pijp denken doet.

- Mijn naam is Salmanak, zegt u maar gewoon Sal. En dit is Polly, mijn dochter, vervolgt hij, naar de borduurster wijzend. Het meisje staat op en kijkt Abel even aan met groote tingrijze oogen, waarboven smalle donkere wenkbrauwen schuin over het blanke voorhoofd liggen. Zij is slank en zoo lang, dat haar haar de aan de zolder hangende boekenplank aanraakt. Als een pop, een pilaar staat zij daar, een uit hout gesneden beeld van een kermistent, dat met zijn hoofd de bovenbouw steunt. Deze Polly is een vrouw om mee uit te nemen naar kermissen, om mee te zitten in een scheme-

rig hoekje van een poffertjeskraam en te luisteren naar muziek van verwijderde draaiorgels en trompetten. Op een kermis zou hij haar willen kussen op het strakke en gladde gelaat, dat glimt alsof het met een dunne glaslaag bedekt is, zou hij haar, terwijl de muziek speelt, in zijn armen willen nemen en kussend willen voelen, hoe het fijne glazuur van dit gelaat onder zijn lippen barst.

- Dit is meneer Donk Abel, uitvinder van het perpetuum mobiel, zegt Sal.

Het meisje buigt stroef en mechanisch, haar lichaam scharniert even ter hoogte van haar taille en richt zich weer op met een schok, alsof het door een veer in de rechte stand terug gedrukt wordt. Haar staccatobewegingen zijn hoekig, zonder continuïteit, onderbroken als speeldoosmuziek.

Het is de vraag of zij kinderen krijgen kan, denkt Abel.

Als zij in een hoek staan, waar de borduurster hen niet zien kan, fluistert Sal, dat Polly eigenlijk een aangenomen kind van hem is. Haar moeder heeft haar te vondeling gelegd in een stempellokaal, waar een werkloos ketelmaker het wicht vond en mee naar huis nam. Maar de man had zelf al zes kinderen en toen hij met het zevende kwam aanzetten, heeft zijn vrouw geweigerd het op te nemen. Het kind was niet van haar eigen bloed, misschien wel van dat van haar man, maar

dat ging haar niets aan. Wie de lusten had gehad, moest nu ook maar voor de lasten opdraaien. De ketelmaker heeft Polly toen ondergebracht in een tuinhuisje, dat aan de rand van de stad stond, maar ook daar kon zij niet blijven, omdat het er wemelde van waterratten. Toen heeft Sal zich het lot van het kind maar aangetrokken. Een vreemd noodlot rust op Polly: de mensen, tot wie zij spreekt, worden werkloos.

Abel schrikt en kijkt schichtig naar het meisje, dat weer rustig, met mechanische bewegingen, aan het borduren is.

- Maar ik wàs al werkloos, fluistert hij.

- Zoo is het, antwoordt Salmanak, en bovendien spreekt zij alleen maar met mensen van haar stand, met arbeiders, kermisklanten en vondelingen. Maar daarvoor heb ik u niet meegenomen. Wij spraken zoeven van overstromingen, malaria, watersnood en nog meer van die merkwaardige zaken. Kijk eens hier!

Salmanak trekt een luik in de vloer open en wijst in het donkere vierkante gat. Abel kan niets onderscheiden: de ruimte onder de vloer is diep, egaal zwart. Er moet zich echter iets vreemds, iets beangstigends in het gat bevinden, dat ziet hij aan de spanning, waarmede de boekhandelaar hem aankijkt.

- Let op en luister goed, zegt Sal.

Hij neemt een klein, in pergament gebonden boek en laat het in het donkere gat vallen. Abel let goed

op, maar hij hoort het boek niet vallen. Eindelijk, na enkele seconden, hoort hij een zwakke plons. Water!

- Precies drie seconden, zegt Salmanak en hij lacht weder binnenin zijn hoofd. De waterspiegel bevindt zich vijftig meter onder de vloer of, om het zuiver te zeggen, acht en veertig en acht tiende meter.

Abel doet snel een paar stappen achteruit; hij stond gevaarlijk dicht bij het gat.

- Ik heb het altijd al gedacht, zegt hij eindelijk zacht.

- Och, wij weten het allemaal. Ieder denkend mensch weet het, maar wij zijn bang het te bekennen, zelfs tegenover onszelf. Wij zijn schipbreukelingen in onze eigen woningen, wij denken stevig te staan, maar wij drijven.

- En het water is zoo diep, zucht Abel.

- Dieper dan de zwartgalligste pessimist kan vermoeden. Er spoelt een oceaan onder onze voeten, als het stormt, kan ik het koken van de golven hooren. Soms gaan er schepen voorbij, dan luidt de scheepsbel en dan ruik ik het vet, dat de koks uitbraden.

- Kanen?

Salmanak knikt zwijgend. Dan lacht hij weer en zegt met een knipoogje, dat het ook voordeden heeft boven een oceaan te wonen. Hij koopt nooit visch, vangt alles zelf aan een lange lijn, maar alleen diepzeevisch: vreemde witte kreeften, die zoet smaken, Stomias,

die licht geven en sidderaal, waar elektrische vonken afspringen.

- Het duurt alleen een beetje lang, voordat ik die lange vischlijn telkens weer heb binnen gehaald, besluit Sal.

- Men zou het met een elektrische lier kunnen doen, meent Abel.

- Zou uw firma zoiets kunnen leveren?

- Wij leveren alles op het gebied van diepzeeonderzoek.

- In orde, maakt u dan maar zoiets voor mij. De prijs laat ik aan u over.

Als zij de kamer verlaten en Abel nog eens omkijkt naar Polly, ziet hij, dat het meisje met borduren heeft opgehouden en hem nakijkt. Hij wordt getroffen door de smeekende uitdrukking van haar groote mooie oogen en opeens begrijpt hij, dat zij diep ongelukkig moet zijn. Even aarzelt hij, vraagt hij zich af of hij naar haar toe zal gaan, om haar te vragen wat haar scheelt. Maar hij kan niet, durft niet. Polly heeft zich weder over haar werk gebogen en dan verlaat Abel met een zucht het kamertje. In ieder geval, denkt hij, kan ik haar schrijven, haar per brief troosten.

Bij de deur geeft Salmanak hem een hand en maakt een hoofdbeweging in de richting van de twee rechercheurs, die aan de overkant van de straat staan.

Abel wandelt de stad in, zonder acht te slaan op zijn

achtervolgers. Hij is opgewekt, groet telkens voorbijgangers, neemt zijn hoed af of steekt joviaal zijn hand op. Nog nooit heeft hij zooveel bekenden ontmoet. De menschen lachen en geven hem knipoogjes. Het is niet alleen alsof zij aan hem kunnen zien dat het hem thans goed gaat, maar ook alsof zij weten, dat hij gevolgd wordt door twee politiemannen, die beter rustig thuis hadden kunnen blijven, omdat deze achtervolging toch niets zal opleveren. Daar loopt Donk Abel, zeggen de menschen, kort geleden was hij nog werkloos, maar nu staat hij op het punt het perpetuum mobiel uit te vinden en wordt hij gevolgd door twee speurhonden, die hem zijn plannen afhandig willen maken. Wie het niet gelooven wil, moet het maar aan Salmanak vragen. Salmanak, een naam als een tooverspreuk, die klinkt als muziek, waarop men marcheeren kan. Zeg maar Sal, zeg maar Sal, zeg maar Sal, Sal, Sal! De beste vriend, die hij ooit gehad heeft. En Polly is mooi, een wonderlijke vrouw met vleugelwenkbrauwen en dofmetalenen oogen, een vrouw, die een onzichtbaar gevaar om zich heen heeft hangen, zooals andere vrouwen omgeven zijn door een wolk van parfum. Lavendel, viooltjes, harpine, seringen, maar Polly ruikt naar Luchtbes. Hij had veel eerder in dat winkeltje moeten komen.

Op de hoek, voor de winkel van den slager, staat een kleine dikke man, met een grijze bolhoed op en een

gekleede jas aan, die tot ver over zijn knieën hangt. Waarschijnlijk heeft hij iets met een circus te maken, maar hij lijkt op den bode van het begrafenisfonds, die vroeger elke week geld kwam halen en dan een kop thee in de keuken kreeg. Moeder noemde hem Voorzorg, naar het fonds, waarvoor hij contributie ophaalde.

Als Abel den man tot op enkele passen afstand genaderd is, neemt deze zijn hoed rechtstandig af en houdt hem hoog boven zijn kale glimmende schedel. Hij lacht even met tuitende lippen en half dichtgeknepen oogen en üjkt daardoor op de schoongekrabde varkenskoppen, die wel eens in de etalage van den slager liggen. Hij is uitbundig in zijn optreden, hij maakt zich groot en wuift, alsof hij, over een rij toeschouwers heen, een passerende stoet toejuicht. Onwillekeurig draait Abel het hoofd om en dan ziet hij op enkele meters afstand een politieagent, die hem in het oog houdt. Van de twee als werklieden vermomde rechercheurs, is op het oogenblik niets te zien. Als hij het mannetje weder aankijkt, heeft dit juist zijn hoed opgezet en wijst met zijn duim over zijn schouder heen naar de slagerij. Op hetzelfde oogenblik ruikt Abel de doordringende geur van gesmolten vet.

- Kanen?

De man knikt en geeft een knipoogje.

- Geuren en klanken zijn de hoeksteen der herinnering, zegt hij. Maar kom mee, wij kunnen hier niet

te lang blijven staan. Die agent houdt geen oog van ons af.

Terwijl hij naast hem voortgaat, neemt Abel den man van terzijde op. Toen hij met Martha trouwde, heeft hij den bode uit het oog verloren, maar hij meent zich te herinneren, dat Voorzorg jaren geleden gestorven is. Is deze man nu werkelijk meneer Voorzorg, of lijkt hij alleen maar op hem? Hij zou graag zekerheid willen hebben, maar hij kan het niet ronduit vragen, want het is zeer beleedigend iemand te zeggen, dat men denkt, dat hij al lang dood is. Het kan zijn, dat deze man de zoon van den ouden Voorzorg is en dan zou het een grofheid zijn, hem aan zijn overleden vader te herinneren, hoewel hij niet zoo veel op de dood tegen kan hebben, omdat hij, als bode van een begrafenisfonds, een broodwinning van de dood gemaakt heeft. Maar dat is de dood van anderen en aan zijn eigen vader kan een bode niet veel verdienen, omdat men maar eenmaal begraven kan worden. Als deze man de echte Voorzorg is, dan moet hij al heel oud zijn.

- Hoe ouder een mensch wordt, hoe meer hij van het verleden gaat houden, hoort hij Voorzorg zeggen. Zoolang je jong bent, heb je haast, dan ren je langs alles heen. Later begrijp je, dat je toch nooit aankomt, dan neem je de tijd om eens om je heen te kijken en dan ontdek je de schoonheid van dingen, waaraan je vroeger voorbij gegaan bent. Dit hier bijvoorbeeld.

Zij zijn blijven staan voor een oud huis, waarvan de onderpui verbouwd en gemoderniseerd is. Vroeger werd in dit pand een kunstbloemenhandel gedreven, maar na de verbouwing werd hier een handel in heiligenbeelden en religieuze artikelen gevestigd. Middenin de etalage hangt een groot portret van paus Pius de Tiende, met het onderschrift: Heden ik, morgen gij. Het bovengedeelte van de gevel helt over naar de straatkant en vanaf de ijzeren steunbalk boven de etalage, loopt een breede scheur naar de met krullen versierde gevelnok, waarop twee gele leeuwen zijn afgebeeld, die een wapen tusschen hun billen houden. Vroeger heeft Abel deze merkwaardige gevel nooit gezien. Hij kende de kunstbloemenhandel, ging er iedere dag een paar keer voorbij, maar naar het bovengedeelte van het huis heeft hij nooit gekeken.

- De architect, die honderden jaren geleden dit huis bouwde, was van adel, zegt Voorzorg, Hij trouwde met een arm meisje, een vondeling en werd daarom door zijn familie en zijn vrienden verstooten. Uit wraak heeft hij later zijn familiewapen op deze manier afgebeeld. Een mensch moet met zijn verleden kunnen breken.

Meteen steekt Voorzorg zijn hand onder zijn jaspand en haalt dit omhoog, als een vrouw die haar rok optilt. Er komt een groezelig en verkreukeld papieren zakje te voorschijn. Nadat hij er tusschen duim en wijsvinger

iets uitgehaald en in zijn mond gestoken heeft, houdt hij Abel het zakje voor.

- Roode wijnballen, zegt hij, de echte, van twee voor een cent.

Abel kijkt in het zakje. In de schemerige diepte, waar het licht getemperd is als in een museumzaal, liggen ze werkelijk, de glimmende transparant-roode wijnballen, waarvan men gezegd heeft, dat ze niet meer te koop waren. Deze man is de echte, de oude Voorzorg, daaraan behoeft hij nu niet meer te twijfelen. Voorzichtig neemt hij een bal uit het zakje. Zij ruiken nog even geurig en zijn nog even kleverig als vroeger. Dankbaar glimlachend kijkt hij Voorzorg aan en zegt, dat zij straks zwarte kleverige korsten op hun vingertoppen zullen hebben, als zij hun handen niet wasschen. Er zullen vieze vlekken op schriften en leerboeken komen en dan draait het op schoolblijven en strafregels uit.

- De Lat heeft mij al gesnapt, toen ik op een bal aan het zuigen was, vertrouwt Voorzorg hem toe. Ik moest hem uitspuwen in het waschbakje op de gang en daarna heeft hij al mijn zakken doorzocht. Maar de wijnballen zaten in de zak van mijn jaspand en hij heeft ze niet kunnen vinden.

Abel moet lachen, als hij aan dien ezel van een Lat denkt, die er geen erg op had, dat Voorzorg een pandjesjas draagt.

- Je bent me er een, zegt hij.

Voorzorg geeft geen antwoord en stoot hem alleen maar even met zijn arm aan. Vlak achter hen loopt de politieagent, die het gesprek tracht af te luisteren. Zij stappen vlugger door en na eenige tijd, als zij voldoende voorsprong gekregen hebben, laat Voorzorg hem zien, hoe klein hij zijn bal reeds gezogen heeft. Eerst was het een groote knikker en nu ligt er nog maar een klein egaal rond erwtje op zijn fel-roode tong.

Smakelijk zuigend en om het hardst smakgeluiden makend, gaan zij verder, totdat Voorzorg voor een groot, monumentaal huis in een stille straat blijft staan.

- Je bent er, zegt hij, maar let op je achtervolgers. Ik moet nu naar een begrafenis, maar wij zien elkander wel op de vergadering.

Abel wil vragen, welke vergadering hij bedoelt, maar dan schiet hem te binnen, dat er maar één vergadering gehouden wordt. Salmanak zal ook wel komen, wil hij zeggen, maar Voorzorg blijkt al verdwenen te zijn. Hoe vlug zoo'n klein dik mannetje op zijn korte beentjes loopen kan!

Dan draait hij zich om naar het huis en leest het opschrift van de marmeren plaat, welke naast de deur is aangebracht:

Professor Harpman.

Stempelaars geen toegang.

Abel stapt verkeerd

Het huis, dat professor Harpman bewoont, is op het einde van de vorige eeuw gebouwd. De baksteenengevel is in drie vakken verdeeld door een viertal gele pilasters, die op een onderbouw van grijs bazalt rusten en die bij de dakgoot eindigen in Ionische kapiteelen. Op de eerste verdieping is in het midden een balkon met een balustrade van fleschvormige zuiltjes, aan de hoeken eindigend in vierkante sluitstukken, waarop groote steenen bloemvazen staan. Boven ramen en balcondeuren zijn waaivormige stucornamenten aangebracht, welke gele kleur fel afsteekt tegen het doffe bruin der baksteen, alsof zij pas geverfd zijn. Het dak is bedekt met grijze leien, omraamd door loodkleurige lijsten, eindigend in ronde, spitse torentjes. De pilasters en versieringen hebben maar weinig relief, waardoor de gevel een indruk van vlakheid maakt, alsof hij niet werkelijk bestaat, maar in perspectief geschilderd is. De paleisachtige woning van professor

Harpman ziet er uit als een decorhuis, als een groot en goed afgewerkt bouwsel uit de volkstuinen.

Nu Abel door de hulp van Voorzorg zonder moeite het adres te weten gekomen is en op het punt staat professor Harpman te gaan bezoeken, ziet hij zich opeens voor verschillende moeilijkheden geplaatst. In de eerste plaats weet hij niet, hoe hij zijn verzoek om hulp kan motiveeren, zolang hij zelf geen zekerheid aangaande het bestaan van de oude teekeningen heeft, Weliswaar heeft hij een ruwe schets in zijn notitieboekje gemaakt, maar hij is er niet zeker van, dat dit ontwerp tot in alle details in orde is. Verder de verdwijning van de brief. Moet hij zeggen dat het schrijven hem nooit bereikte, of zal het beter zijn de werkelijke toedracht van het geval te vertellen? Besluiteloos blijft hij op de stoep staan en zijn oog valt op de koperen deurknop: een paddestoel. Dezelfde knop, maar wel de helft kleiner, had ook de deur van het kruidenierswinkeltje, in de straat waar hij als kind woonde. Het schiet hem te binnen, dat hij nog altijd onder politietoezicht staat en dat hij daarom hier niet mag aanbellen, zonder zich ervan vergewist te hebben, of hij door iemand gevolgd wordt. Door een onvoorzichtigheid zou hij alles in de war kunnen sturen. Als de rechters eenmaal weten waar professor Harpman woont, kunnen zij huiszoeking laten verrichten, waardoor alles aan het licht kan komen.

In de lange straat, die maar aan één kant bebouwd is, is geen mensch te zien. Aan de open zijde ligt een breede wandelweg, beplant met een dubbele rij boomen. De schaduwen der dunne boomstammen, die witte vlekken dragen, alsof zij beschimmeld zijn, vallen naast elkaar over de rijweg die, tengevolge daarvan, zoover hij zien kan gearceerd is. De stilte hier is volkomen, alsof deze straat zich niet in een drukke stad bevindt, maar in een verlaten woestijn ligt. Een straat zonder achtergrond, zooals het huis van professor Harpman een gevel zonder woning lijkt.

Er is hier niemand en toch bewoog er zoeven iets tusschen de wit-gevlekte stammen. Abel verliest deze plek niet meer uit het oog. Overal is de wand van stammen met de daarvoor liggende schaduwstrepen hetzelfde en het kost hem daardoor de grootste moeite, de plaats te onthouden, waar hij beweging meende te zien. De heele wereld wordt gestreept, een straat achter tralies, een panorama achter de lattenwand van een zolder. En weer beweegt er iets, maar nu heeft hij het duidelijk gezien. Vergissen is uitgesloten: aan de overkant staat iemand, die hem bespiedt. Hij mag hier nu geen oogenblik langer blijven staan, moet deze plaats onmiddellijk verlaten. Wellicht heeft hij zich door zijn oponthoud op deze stoep reeds verraden. Het eenige wat hij thans nog doen kan is, dat hij duidelijk laat zien, dat hij in dit huis niet zijn moet. Hij haalt zijn notitie-

boekje te voorschijn, bladert er in en kijkt daarna naar de naamplaat en het huisnummer. Dan schudt hij zijn hoofd en loopt langzaam weg, waarbij hij met schrik constateert, dat de stoep lager dan de straat ligt. Ook dit huis is verzakt. Zijn boekje geopend in de hand houdend, gaat hij naar de volgende deur en leest de naam van den bewoner. Opnieuw loert hij voorzichtig naar de overkant en ziet, dat de man tusschen de boomen dichterbij gekomen is. Bij het volgende huis kijkt hij nogmaals en weer is de afstand tusschen hem en zijn achtervolger kleiner geworden. Zoekend gaat hij verder, van deur tot deur en overal blijft hij even staan, om de indruk te maken dat hij zou twijfelen. Als hij meent, dat hij den spion ver genoeg van Harpman's huis heeft weggelokt, durft hij het spel zoo ver te drijven, dat hij aanbelt. Achter de witgelakte deur, waarvoor hij thans staat, moet zich een ruime hal of gang bevinden, wat hij aan het galmen van de bel hoort. Deze misleidende zet is prachtig, want door hier aan te bellen moet hij de indruk, dat hij bij professor Harpman zou moeten zijn, volkomen weggenomen hebben. Als de deur geopend wordt, zal hij wel een naam noemen, in zijn boekje kijken en ontkennend het hoofd schudden. Zoo noodig zal hij de heele straat van deur tot deur afzoeken. Een grendel wordt verschoven, de deur gaat op een kier open en voor hem staat een bejaarde huisknecht in een wit-blauw gestreept jasje. Voordat hij een naam

heeft kunnen noemen, trekt de man de deur verder open en verzoekt hem binnen te komen.

- Meneer Donk, u wordt verwacht, zegt hij.

Als de deur achter hem in het slot valt en hij daarna het klikken van de grendels hoort, schiet hij in een lach. Het zal zijn achtervolger niet gemakkelijk gelukken hier binnen te komen.

Anders dan hij verwacht heeft, is deze hal niet hoog en ruim, maar laag en met meubelen gevuld. Een paar banken, eenige kapstokken en een oude staande klok nemen zooveel plaats in, dat men zich bijna niet bewegen kan zonder ergens tegenaan te stooten. De bediende gaat hem voor, door een lage bedompte met tapijten belegde gang, waar het naar grondwater ruikt, blijft staan voor een glimmende mahoniekleurige deur en klopt aan. Binnen wordt iets onverstaanbaars geroepen en dan opent de bediende de deur en laat hem passeeren. In de kamer heerscht een half-duister, dat het Abel gedurende de eerste oogenblikken onmogelijk maakt iets te onderscheiden. De lucht van vocht en verrotting is in deze kamer nog sterker en doordringender dan in de gang; er hangt hier een scherpe rioolstank. Als zijn oogen eenigszins aan de duisternis gewend geraakt zijn, ziet hij in het midden van het vertrek een groote, met boeken en papieren bedekte schrijftafel, waarachter iemand in een hooge leunstoel zit. Bij zijn nadering staat de man op en maakt een uitnoodigend gebaar in de

richting van een tweede stoel, die aan de andere kant van de tafel staat.

- Komt u hierheen en gaat u zitten, zegt hij. Maar op de planken lopen, want daarnaast is het nat en modderig.

Abel schrikt van deze onverwachte mededeeling. Planken kan hij niet onderscheiden en voorzichtig met zijn schoenpunt tastend, gaat hij behoedzaam verder. Als hij voor de tafel staat, wil zijn gastheer hem de hand reiken, maar voordat hij dit heeft kunnen doen, begint hij te hoesten en valt terug in zijn stoel. De aanval duurt lang en is zoo hevig, dat Abel het er benauwd van krijgt. Als de man nu stikt, zal hij nieuwe moeilijkheden met de politie krijgen en misschien zelfs van moord worden beschuldigd.

Dan is het opeens stil en hoort hij den man zeggen, dat er geen kans op zooiets bestaat.

- De gevolgen van een stikgasaanval gedurende de oorlog, vervolgt hij. Overleeft men zooiets, dan gaat het proces der aftakeling uiterst langzaam verder. Ik heb nu nog drie jaar en vier maanden te leven. Niet zoo lang, maar zoo heel kort is het toch ook weer niet. Overigens ken ik u wel, al kent u mij niet. Mijn naam is Wockxs en ik ben een jood. Wilt u misschien iets eten?

Hij schuift Abel een bord toe, waarop een grijze massa ligt.

- Versche champignons, zelf gekweekt. Proeft u maar eens. Mijn naam wordt geschreven met c k x s . De meeste menschen schrijven hem verkeerd, maar dat komt er voor een jood niet op aan. Overigens is de volgorde voor een ontwikkeld man zooals u gemakkelijk te onthouden, de beginletters van Cumi kor xoni staphos: Zooals men stapt, stapt men verkeerd. Maar eet u toch!

Abel bedankt.

- U kimt rooken ook, als u er lust in hebt, vervolgt Wockxs, als u de rook maar niet in mijn gezicht blaast, want dan moet ik hoesten. Maak het u gemakkelijk, want de spionnen staan nu buiten de deur en zij komen er niet in ook. Mochten zij een overval willen wagen, dan kunnen zij op een goede ontvangst rekenen. Het huis bevindt zich in staat van verdediging, alle deuren zijn beveiligd met automatische pistolen en achter de ramen staan machinegeweren. Een enkele druk op de knop is voldoende en dat behoef ik zelf nog niet eens te doen. Baptiste, die van alles op de hoogte is, houdt wel een oogje in het zeil. Wij kunnen dus rustig praten en zullen meteen maar beginnen, want er is nog veel te doen. Drie jaar en vier maanden zijn zóó om en u hebt ook niet zoo heel veel tijd meer.

Wockxs steekt een kleine elektrische werklamp aan en opent een dik boek. Nu er licht brandt, voelt Abel zich minder onbehagelijk. Het schijnsel van de lamp

reflecteert op de witte bladen van het boek en belicht het gelaat van den man tegenover hem. Wockxs' schouders gaan schuil in een Talliet, een witte gebedsdoek met zwarte strepen en zijn voorhoofd is met gebedsriemen omwonden. Hij lijkt op professor Cohen, die met den ouden baas bevriend was en die in zijn werkkamer een schilderij van een ouden biddenden jood had hangen.

- Ik zou u iets kunnen voorlezen uit het boek Esther, over Haman die de joden wilde vernietigen en toen door koning Ahasveros opgehangen werd.

- Er is iets met de joden, zegt Abel.

- Er is altijd iets met de joden; professor Cohen, die een specialist in vervolgingen is, kan u daarover meer vertellen. Kent u de geschiedenis van Esther en Mordechai?

Abel knikt.

- Wij worden allen vervolgd, herneemt Wockxs, dat is de vloek die rust op menschen, die niet begrepen worden. Maar ik heb er genoeg van en als men mij te na komt, dan druk ik op de knop. Beginnen wij nu met Polly. Wat dunkt u van haar?

- Ik geloof, dat zij bijzonder mooi is.

- Dat is juist. Maar verder.

- U bedoelt het geheim van haar geboorte?

- Precies.

Abel zwijgt. Een netelige aangelegenheid om over te

spreken. Hij kan Wockxs niet ronduit zeggen, wat hij van het geval denkt. Het is beter te zwijgen, deze pijnlijke geschiedenis niet aan te roeren.

- Laat mij u dan maar te hulp komen, als u niet spreken wilt, zegt Wockxs. Bewijzen kan ik helaas niets, maar ik heb ernstige vermoedens, dat zij mijn dochter niet is. Zeer waarschijnlijk is zij het kind van een slager, die jarenlang met mijn vrouw bevriend was. Tien jaar na ons huwelijk, toen ik de hoop op kinderen al lang had opgegeven, werd zij geboren. Al dadelijk had ik wantrouwen, maar ik weigerde het te gelooven. Nooit zou ik er iets van gezegd hebben en het geheim zou met mij het graf in gegaan zijn, als mijn vrouw niet weggelopen was en het kind te vondeling gelegd had. Mijn vrouw heeft mijn leven vergald, meneer Donk, ik heb in stilte geleden en alles opgekropt, omdat ik er met niemand over spreken kon. U bent de eerste dien ik in vertrouwen neem, omdat ik weet, dat u mij begrijpen zult. Rookt u gerust, als u zin hebt; mijn vrouw rookte altijd.

Wockxs neemt een champignon van het bord, eet deze op en vervolgt dan:

- Mijn vrouw was een engel, maar haar ontevredenheid maakte haar tot een duivelin. Ik ging op in mijn werk, studeerde biologie en gij zult u ongetwijfeld nog kunnen herinneren, dat ik in die dagen een goede klant van uw patroon was. Mijn vrouw zocht afleiding, pakte van alles aan, maar had te weinig energie om door te

zetten en zich tot één zaak te bepalen. Dat is het gebrek van de meeste vrouwen. Voor het huishouden voelde zij niets, zij vond dit werk te dom en tot iets anders was zij niet bij machte. Toen kwamen de vrienden, die haar meer aanbieden konden, dan ik haar na tien jaar samenleven nog schenken kon. Het is het oude, bekende lied. Ik ben zoo dom geweest om alles te begrijpen en liet haar haar gang gaan, maar onderwijl werd ik door onrust verteerd, als zij van huis was. Als ik haar voorhield dat haar gedrag verkeerd was, wist zij mij altijd opnieuw weer te bepraten en mij ervan te overtuigen, dat ik ongelijk had. Zoo is het een jaar lang gegaan en terwijl ik deed alsof ik haar begreep, alsof ik menschelijk genoeg was om alles te kunnen billijken, ben ik haar steeds meer gaan haten. Ten slotte waren wij, zonder het zelf te weten, elkanders doodsvijanden. Op zekere dag is zij weg gebleven. Zij nam Polly mee en later heb ik pas gehoord, waar het kind was. Ik stuur meneer Salmanak van tijd tot tijd wat geld voor haar onderhoud, want ik houd van haar omdat het een kind van mijn vrouw is en omdat ik tenslotte niets met zekerheid weet. En dat, meneer Donk, dat is nu juist het vreeselijke.

- Ik begrijp het, zegt Abel zacht, ik ken die ellendige argwaan.
- Ja, u begrijpt mij. Ik ben blij dat u gekomen bent. Een jood vindt in deze tijd zoo moeilijk iemand dien hij vertrouwen kan. Maar eet u toch een kleinigheid.

Om Wockxs een genoegen te doen, steekt Abel een champignon in zijn mond, maar onmiddellijk spuwt hij het ding, dat week is en naar ranzig vet smaakt, weder uit. Hoe komt die man er bij hem zoiets walgelijks als een oneetbare paddestoel, die misschien wel vergiftig is, voor te zetten? Gelukkig, dat hij het dadelijk proefde en het ding heeft uitgespogen.

- Smaken verschillen, zegt Wockxs, maar u moet niet denken, dat ik u wil vergiftigen. Ik heb geen verlangen u dood te maken, maar als ik dit zou willen, dan zou ik het nog niet doen. Zelfs als ik u een doodelijke haat zou toedragen, dan zou ik u nog geen haar krenken. Nog sterker, ik zou mijn ergsten vijand zelfs niet boos durven aankijken, want als een jood kwaad kijkt, dan wordt dit erger gevonden, dan dat een niet-jood een moord pleegt. Maar wij hadden het over Polly. Hebt u lang met haar gesproken?

- Geen woord! Salmanak zei, dat ieder die met haar spreekt, werkloos wordt.

- Dwaasheid, een gemeene verdachtmaking, die uitgevonden is door de kerels, die met hooge laarzen aan op de hoeken der straten staan en schotschriften verkoopen. Zij is een jodin, dat is haar eenige zonde. Maar het ergste is, dat behoorlijke menschen, zooals Salmanak, deze leugens gelooven. U moet mij beloven, dat u den man van zijn noodlottige waan geneest. Zelf kan ik helaas niet naar hem toegaan, omdat ik ziek ben en geen

luchtbes heb en ook, omdat ik Polly niet ontmoeten mag.

- U bent verliefd op haar?

Wockxs knikt zwijgend.

- Ik ook, fluistert Abel. Eerst twijfelde ik, maar nu weet ik het zeker. Ik ben maar een beginneling en ga nu pas iets van de liefde begrijpen.

De jood kijkt hem aan met groote treurige oogen en schudt dan het hoofd.

- Er is met de schepping iets niet in orde, zegt hij. Op geen enkel gebied bestaat een synchronische ontwikkeling, daarom zijn er zulke wanverhoudingen tusschen den mensch en zijn samenleving, daarom is het individu zoo onharmonisch. Wij zijn oud en tegelijk zijn wij jong, de geest blijft vitaal en de cellen degenereren, wij verliezen onze tanden, onze haren, wij worden bijziende en amechtig, maar het bloed blijft rood en warm en onze zaadklieren functionneeren perfect. Wij hebben behoefte aan activiteit, wij moeten ons door arbeid staande houden, maar de samenleving biedt ons geen plaats meer en maakt ons tot overtolligen. Wellicht zit de fout bij onszelf, hebben wij alleen maar een verkeerde voorstelling van alles, trekken wij grenzen waar deze niet bestaan en rekenen wij met waarden, die fictief zijn. De wereld van de amoëbe ziet er anders uit dan die van den mensch, meneer Donk, en toch leven zij op dezelfde aardkloot. Als u de tube van het microscope bij uzelf naar binnen kon richten, bijvoorbeeld in

uw keel, in uw aars of in de pupil van uw oog, zoudt u schrikken van wat u daar te zien zoudt krijgen. De menselijke voorstelling van het heelal, vastgelegd in gecompliceerde formules, is vager en onzekerder dan de meest abstracte droom en waarschijnlijk zijn deze, alleen door wiskundige trucjes te bewijzen voorstellingen, geheel onjuist. De dood, voor ons het meest absolute begrip der totale vernietiging, is wellicht het meest essentieele en de machtigste creatieve kracht der geheele schepping. Cumi kor xoni staphos: zooals men stapt, stapt men verkeerd. Wij denken te staan en wij drijven, wij denken te wonen en wij zijn schipbreukelingen, wij verblijven nergens, omdat wij voortdurend tot vertrek gereed moeten zijn. Overal in het heelal is het hetzelfde. Kijk naar de grond onder uw voeten: een moeras. Hebt u de huizen in deze straat bekeken? Paleizen nietwaar? Het zijn decorgevels, monumentale toegangen tot een vacuum, kermisbouwsels. Alles verzakt hier enkele millimeters per jaar; over een paar eeuwen zal de laatste geveltop van het laatste huis in het moeras verdwenen zijn. Ontstellend, belangrijk of jammer? Wockxs glimlacht. Wat maakt het alles uit, als wij niet meer kunnen beminnen. Nog een paar jaar en dan zijn wij er niet meer. Wat mij betreft, ik maak een zoo nuttig mogelijk gebruik van deze eigenaardige toestand, praktische dialektiek m'n waarde, wetenschappelijk opportunisme. U zult misschien zeggen:

hoe flik je dat? Welnu, ik zal het u laten zien.

Hij staat op, neemt een sleutelbos van de tafel, opent een wandkast en schakelt het licht in. Dan wenkt hij Abel en toont hem wat in de kast verborgen is. Een lage diepe ruimte met beschimmelde wanden, waarop salpeterkristallen in het lamplicht glinsteren en op de grond honderden paddestoelen van verschillende soort, vorm en kleur. In het midden op een heuveltje, dat omgeven is door vuurroode vliegenzwammen, staat een phallus-zwam, die de lage ruimte met een weeë doordringende stank vult. Abel moet denken aan het kleine onderaardsche tuintje, dat zich in het met aarde gevulde trapgat van zijn vroegere werkplaats bevond.

- Tot verklaring van het levensraadsel, kunnen deze paddestoelen evenveel bijdragen als uw perpetuum mobiel.

Wockxs draait het licht uit en sluit de kast.

- Paddestoelen, vervolgt hij, zijn spontane manifestaties van het alom tegenwoordige protoplasma. Zooals de bliksem, ontstaan zij door een vereffening der potentialen, door kortsluiting tusschen krachten, die het heelal in evenwicht houden. Iedere geboorte in de materie berust op kortsluiting tusschen positief en negatief, tusschen man en vrouw. Ik raad u aan met dit principe rekening te houden bij uw pogingen om het raadsel der eeuwig durende beweging op te lossen. Mocht u in samenwerking met professor Harpman het vraagstuk

in principe hebben opgelost, dan zal ik het een voorrecht achten u financieel bij de verdere uitwerking van uw plannen behulpzaam te mogen zijn.

De jood geeft hem een hand en wordt opnieuw door een hoestbui overvallen. Hij maakt een beweging in de richting van de gang, ten teken dat Abel vertrekken moet en als deze zich omdraait, ziet hij den huisknecht, die de deur voor hem open houdt. Tot bij de uitgang hoort hij nog het hoesten van Wockxs, dat thans gedempt achter de gesloten deuren klinkt.

Buiten schijnt de zon en haar licht is zoo fel, dat Abel genoodzaakt is zijn oogen even te sluiten. Hij mag hier niet blijven staan, moet zich zoo vlug mogelijk van Wockxs' woning verwijderen. Dan voelt hij een hand op zijn schouder en als hij verschrikt zijn oogen opent, kijkt hij in het gelaat van 413, die vlak voor hem staat.

- Een aardige verrassing, nietwaar? vraagt de politiemans lachend.

Abel is te zeer overrompeld om antwoord te kunnen geven en vraagt zich af wat hij zal moeten zeggen, als hem naar de reden van zijn bezoek zal worden gevraagd.

- Zoek maar geen uitvluchten, hoort hij 413 zeggen, wij weten alles. Iemand die onder politietoezicht staat, kan zich dergelijke uitstapjes niet veroorloven. Bovendien heb je niet voldaan aan de verplichting, om je iedere dag te melden. Geef mij dus maar je stempel-

boekje en vertel naar waarheid, wat je in dit huis hebt uitgevoerd.

- Ik heb geen stempelboekje meer.

- Geen stempelboekje meer? vraagt 413 verwonderd. Man, dan ben je verloren.

Hij steekt zijn hand in zijn broekzak en Abel hoort het zachte rinkelen van metaal. Handboeien! Hij wacht het oogenblik dat de hand weer te voorschijn zal komen niet af, maar keert zich om en zet het op een loopen. Zijn voeten raken de grond bijna niet meer aan en onder hem schieten de schaduwstrepen der boomen voorbij, als dwarsliggers onder een rijdende trein. Omhoog en omlaag gaan zijn knieën, snel elastisch en gemakkelijk, als de geoliede stalen gewrichten van een locomotief. Dit tempo zal 413 onmogelijk kunnen bijhouden. Hoe flikt hij het? Hij schiet een hoek om, en nieuwe hoeken, mensen, wagens, roode en groene verkeerslichten. Fietsen en automobielen blijven achter, een wedloop met het licht, maar nog altijd gaat het niet snel genoeg. 413 haalt hem in. Reeds hoort hij achter zich het rammelen der boeien, voelt hij de adem van den politiemans in zijn nek. Gevelwanden en plaveisel schieten voorbij als drijfriemen van een machine, waartusschen hij verpletterd zal worden. Roode lampen flikkeren - onveilig -, voor hem, achter hem: onveilig. Zoals hij stapt, stapt hij verkeerd. Een loeiende sirene, claxon, bruldier, gillende mensen, bruldieren. Wat geeft het,

als wij niet meer beminnen kunnen... Toch jammer... Het monster nadert reeds, een stalen bek met chroomnikkelen tanden en glinsterende kwikoogen. Het opent zijn muil en hapt... Abel struikelt... Autoperpetumobiël... Het laatste is een nummerbord met het cijfer 413.

Balans

Zijn linkerarm is nog verbonden en zijn linkervoet doet nog pijn, als hij er met zijn volle gewicht op steunt, maar verder mankeert hem niets. De mensen, die het ongeval gezien hebben, zeggen dat hij er goed afgekomen is. Hij had dood kunnen zijn. Maar iedereen kan iedere dag en elk oogenblik doodgaan; daarvoor hoeft men niet door een auto overreden te worden. Deze gebeurtenis is alweer achter de rug, voorbij, en hij moet verder, maar eerst is het nodig dat hij de rekening opmaakt, dat hij voor zichzelf tracht vast te stellen, hoe het er met hem voor staat.

Daar is, om te beginnen, het stempelboekje. Hij kijkt naar het rechthoekige grauwe stuk karton, dat Martha zoeven voor hem op de speeltafel heeft neergelegd. Het is zijn stempelboekje, met zijn naam, zijn nummer, zijn adres en de peervormige inktvlek op het kaft, hetzelfde boekje, dat hij verscheurd en weggegooid heeft. Nu ligt het ongeschonden voor hem, alsof er

niets mee gebeurd, alsof het nooit weg geweest is. Hier is iets niet in orde.

Martha is de eenige, die misschien het raadsel zou kunnen oplossen. Maar zij kan geen verklaring geven, zegt in ieder geval dat zij niets weet en houdt vol, dat zij de stempelkaart op de grond in het alcoof gevonden heeft. Misschien is dit de waarheid en staat zij zelf voor een raadsel, maar het is ook mogelijk dat zij hem bedriegt en dat van het heele verhaal geen woord waar is. Zij zou het boekje bij het vegen hebben gevonden onder het bed, waar het bijna geheel onder lag, zoodat het niet te zien was. Het is niet moeilijk, zoiets te bedenken. Dieven die gesnapt zijn, vertellen ook dat zij het gestolene gevonden of van een onbekende gekocht hebben. Als zij de waarheid gezegd heeft, dan moet zij het boekje weer op precies dezelfde plaats kunnen neerleggen. Het zal haar niet gelukken hem daarmee te bedriegen, want hij weet nauwkeurig, op de millimeter af, hoe het ding lag: schuin onder het bed, de inktvlek naar boven aan de kant van de muur, met de eene punt middenin de negende bloem van de looper, vanaf de voorkamer geteld, en met de andere hoek juist tegen de gele rand van het kleedje aan.

Hij staat op, roept Martha en vraagt haar, of zij het stempelboekje nog eens wil neerleggen op de plaats, waar zij het gevonden heeft. Maar precies op dezelfde plaats.

- Waarom nog eens? vraagt zij. Ik heb het je toch al laten zien?

Een dergelijk antwoord heeft hij verwacht. Zij tracht aan een onderzoek te ontkomen, omdat zij het niet meer weet en bang is zich door een fout te verraden.

- Doe het toch maar, antwoordt hij beheerscht. Er is iets met dat boekje gebeurd en het is noodig, dat ik nog eens zie waar je het gevonden hebt.

Zijn kalmte maakt haar zoo verlegen dat hij, hoewel hij innerlijk beeft van woede, zijn lippen stijf op elkaar persen moet, om niet in lachen uit te barsten. Als hij verder niets meer zegt, trekt zij haar schouders op en legt zij het boekje onverschillig onder het bed neer.

- Goed neerleggen, zegt hij streng.

Zij verschuift het even met de punt van haar pantoffel.

Met een stem die heesch klinkt van ongeduld en ingehouden spanning, vraagt hij of dit de juiste plaats is en opeens, zonder haar antwoord af te wachten, schreeuwt hij:

- Je liegt, je bedriegt me. Niet op de achtste, maar op de negende bloem lag het boekje en niet recht, maar schuin en met de inktvlek naar boven. Hij buigt zich tot haar over, zoo dicht, dat hij de wijde poriën in haar neus als zwarte gaten ziet en spuwt haar mèt zijn woorden zijn speeksel in het gelaat.

- Daar steekt meer achter, schreeuwt hij, met de

top van zijn harde wijsvinger op haar kin tikkend.

Hout op hout, been op been; zoo wordt men ten slotte elkanders doodsvijand.

- Ik zal er achter komen, dat verzeke ik je. Het is uit met dat liegen en bedriegen.

Even zijn zijn oogen onwrikbaar verbonden met de zwart-bruine wrat op haar wang. Het ding is grooter en donkerder geworden, het zit brutaal middenop haar gezicht, als een insect, een walgelijke mestvlieg. Waar haalt iemand met zoo'n afzichtelijke wrat en een neus met zwarte pitten, de moed vandaan om hem te weerstaan en zoo te liegen? Als zij nu nog mooi was. Maar zij is zoo afgeleefd en zoo oud. Zijn woede vermindert en maakt plaats voor medelijden. Zoo leelijk is zij en zij liegt zoo onbeholpen.

- Zeg nu maar eerlijk hoe je aan dat boekje gekomen bent, gaat hij vriendelijker verder. Zeg de waarheid, dan is de zaak afgelopen.

- Je lijkt wel gek, antwoordt zij. Waarom zou ik je een leugen op de mouw willen spelden?

Zij is niet boos en haar stem klinkt vriendelijk, bijna vleiend. Zoo vloog de arme Wockxs er in, maar bij hem gaat dit kunstje niet meer op. Vroeger gelukte het haar op zijn goedhartigheid te speculeeren, op zijn medelijden te werken, door de deemoedige te spelen en hem dan uit te hooren, zonder zelf iets los te laten. Het avontuur met den slagersknecht, alles zooals bij

Wockxs, met c k x s . Geen medelijden toonen, niet verraden, dat hij eigenlijk niets weet en haar alleen verdenkt, maar haar in het onzekere laten. Des te erger voor haar, als binnenkort aan het licht mocht komen, dat zij bij het complot betrokken is en hij haar opeens met de bewijzen kan overrompelen.

Hij moet zijn onderzoek dus zonder haar hulp voortzetten en voorloopig heeft hij geen ander aanknooppingspunt dan het stempelboekje. En juist dit eenige bewijsstuk is de oorzaak van al zijn moeilijkheden. Hij bekijkt het karton, dat gaaf en ongeschonden is en dat hij toch kort geleden verscheurd moet hebben. Als het een nieuw boekje is, dan heeft de ambtenaar van het stempellokaal zijn medewerking verleend, dan spannen nummer een en nummer drie samen om hem te bedriegen. Maar met welk doel?

Stel het geval anders en neem eens even aan, dat iemand op straat de twee stukken gevonden heeft. Kan men karton lijmen, zonder dat er sporen van de breuk zichtbaar blijven? Misschien, door het papier vochtig te maken en het onder zware druk te plakken. De ander moet in dit geval de beschikking over een pers gehad hebben. Maar waarom heeft hij zooveel moeite gedaan en niet eenvoudig de stukken terug gebracht?

De eerste veronderstelling is de meest aannemelijke: het boekje is nieuw, de inktvlek op het kaft is nagmaakt. Nummer drie, van wien bekend is dat hij het

met de vrouwen van stempelaars aanlegt, is het met Martha gemakkelijk eens geworden, heeft de stempelkaart gebracht en meteen zijn belooning in ontvangst genomen. Hij verloor het boekje bij het bed, toen hij zijn jas uittrok. Zoo wordt de toedracht eenvoudig en aannemelijk. Het zal niet gemakkelijk zijn het bewijs te leveren, maar om te beginnen kan hij Martha laten bespieden. Een goed werkje voor Salmanak, die toch de heele dag in zijn winkel is en die dus de huisdeur gemakkelijk in het oog kan houden.

Voordat hij zich naar beneden begeeft, om Sal op de hoogte te stellen, gaat hij eerst nog naar Martha, haalt het stempelboekje uit zijn zak en houdt het haar voor.

- Dit boekje, zegt hij, haar recht in de oogen kijkend, dit boekje is nieuw, splinternieuw, ik heb het nooit in mijn zak gehad, misschien anderen wel, maar ik niet, en het komt regelrecht van het stempelkantoor.

Hij heeft kalm en duidelijk en met nadruk op de woorden ik en anderen gesproken. Hij heeft haar goed laten voelen, dat achter elk woord een reeks van kwade vermoedens stond, als soldaten, die op een teken wachten om de aanval te beginnen. Zonder dat hij de woorden uitsprak, moet zij in ieder geval begrepen hebben, dat hij dit heeft gezegd: Ik zeg alleen maar, dat dit boekje nieuw is en dat een ander het in zijn zak heeft gehad, maar ik weet meer, ik weet hoe je er aan

gekomen bent en wat je er voor betaald hebt. Zij is vuurrood geworden, heeft schuldbewust het hoofd afgewend en staart nu naar buiten. Voorloopig weet hij voldoende.

En dit is het tweede raadsel, dat nog oneindig veel moeilijker dan het eerste op te lossen is. Zoo hevig is deze tweede teleurstelling, dat hij er geheel door van streek geraakt en hij zich niet goed meer weet te herinneren, wat hij zich voorgenomen had te doen. Het bedrog blijkt zoo algemeen te zijn, het complot is zoo geraffineerd opgezet, dat hem bijna de moed ontzinkt zijn onderzoek voort te zetten. Reeds bij de eerste oogopslag heeft hij gezien, dat het roode bord boven de etalage van de boekhandel verdwenen is. Dat was het eerste van een heele reeks ontstellende feiten. En nu is Salmanak weg. Achter de toonbank bevindt zich een krom oud vrouwtje met een blauw schort voor en in de lage achterkamer, waar Polly zat te borduren, staan nu met rood trijp bekleede meubelen. Als de juffrouw hem zegt, dat Salmanak hier niet woont, voelt hij een scherpe pijnscheut in zijn lendenen en is het hem even onmogelijk een voet te verzetten. Dan schiet de schrikpijn naar binnen, blijft in zijn buik steken en krijgt hij een gevoel alsof hij braken moet. En Polly, denkt hij, en Pollytech en Pollytechnischvademecum? Het boek heeft hij ook niet. Dit moet Wockxs onmiddellijk weten. Maar als Salmanak en Polly er niet meer zijn,

en de aap en het luik en de witte lamp? Wat is er dan wèl?

Verdrietig haalt hij zijn portemonnaie uit zijn zak, legt een stuiver op de toonbank en koopt een sponzedoos. Die vrouw mag niet denken, dat hij alleen voor Salmanak hier kwam. Zijn er nog meer van deze boekhandels in de buurt, bijvoorbeeld een zaak, waar een rood bord tegen de gevel hangt?

- Dit is de nieuwe Salmanak, zegt het vrouwtje en legt een klein dik boekje voor hem neer. Alles staat er in, vooral van het water, eb en vloed en dan de markten, hoe laat de fietsers hun lantaarns moeten opsteken en achterin de kruiswoordraadsels en de spelletjes.

Hij schudt mistroost het hoofd en schuift het boekje weg. Hoe is het mogelijk! De pijn is minder geworden en na nog even vlug en schichtig om zich heen gekeken te hebben, sloft hij de winkel uit en blijft buiten in de zon staan. Op de rijweg gaan vrachtauto's en handkarren voorbij, er lopen schreeuwende venters met groente en visch, op de trottoirs spelen kinderen en staan pratende vrouwen. De drogist met den houten gaper die zijn tong uitsteekt, verboden aan te plakken, winkel naast winkel en op de hoek de slagerij. Dit alles is duidelijk, van zichtbare, hoorbare, tastbare en ruikbare werkelijkheid. De steenen vensterbank, waarop zijn hand ligt, is hard en heet van de zon. Dit althans is geen zinsbedrog, dit beeld is bekend en vertrouwd,

het is zooals het gisteren en eergisteren was en zooals het morgen zal zijn. Welke zekerheid heeft hij, dat morgen inderdaad alles nog hetzelfde zal zijn? Waar is de werkelijkheid van gisteren, de winkel van Salmanak, met het luik dat toegang geeft tot de ondergrondsche zee? Waar is Polly en waar is de vriend, met wien hij beter en vertrouwelijker gesproken heeft dan met eenig ander mensch? Hoe kon dit alles opeens verdwijnen?

Abel huivert, ofschoon hij in de brandende zon staat. Hij veegt met zijn zakdoek het zweet van zijn gelaat en bekijkt dan de pui van de boekhandel. Met uitzondering van het roode bord, is van buiten althans alles hetzelfde gebleven. Onbegrijpelijk dat iemand, die over behoorlijke hersens beschikt, niet alleen een zoo groote vergissing maken kan, maar ook niet eens bij machte blijkt om na te gaan, hoe hij zich vergist heeft en waardoor het misverstand ontstaan is. Hoe komt het, dat hij zich de winkel van Salmanak, die in een andere straat, wellicht in een geheel andere buurt gelegen moet zijn, tegenover zijn woning gedacht heeft? Alleen een drinker, iemand die in een roes verkeert, kan een dergelijke grove vergissing maken. Maar een man die nuchter is? Een gek kan het ook, denkt hij. En als ik eens gek ben? En als ik nu werkelijk eens gek ben? Wie kan van zichzelf nagaan, of hij gek is? Iemand die dingen ziet die niet bestaan, die anderen dus niet zien, is gek. Onzin; zet twee verschillende menschen

aan een microscoop, dan ziet de een niets, terwijl de ander tot in kleinigheden kan nateekenen wat hij waarneemt. Als hij teekenen kon, zou hij goed gelijkende portretten van Polly en Salmanak kunnen maken. Hij kan een plattegrond schetsen van de winkel, precies aangeven waar het luik was, waar Polly zat en waar de kasten met oude boeken stonden. Zoo heel erg gek is hij blijkbaar dan toch niet.

Maar waar is alles gebeven? Er moet een verklaring gevonden worden en, wat nog belangrijker is, hij moet Sal en Polly terug vinden. Allereerst moet hij thans nagaan, of zijn herinnering aan de ervaringen van de laatste dagen met de werkelijkheid in overeenstemming is, onderzoeken of het binnenbeeld met het buitenbeeld klopt en hersencamera goed functioneert. Eerst naar de arbeidsbeurs, die twee straten verder ligt. Tot zijn geruststelling blijkt de gevel, met het ijzeren opschrift boven de deur, er precies zoo uit te zien als hij gedacht heeft. Ook de wachtkamers met de glimmende ijzeren pijphekken en de gele lampen, beantwoorden volkomen aan zijn voorstellingen. Rustiger dan hij binnen kwam, verlaat hij het gebouw weder. Er zijn dus nog zekerheden, niet alles is plotseling veranderd of verdwenen of blijkt er in werkelijkheid anders uit te zien, dan hij het zich gedacht heeft.

Van de arbeidsbeurs gaat hij naar het oude huis, waarvan Voorzorg hem de voorover hangende gevel

met de twee leeuwen heeft laten zien. Naarmate hij dichterbij het huis komt, neemt zijn onzekerheid weder toe en wordt zijn onrust groter. Waarom het zoo is, kan hij niet verklaren, maar hij weet, dat dit deel van zijn onderzoek belangrijker is dan zijn bezoek aan de arbeidersbeurs. Hij gokt nu met zichzelf, hij speelt een spannend opwindend spel, hij dobbelt om zijn toekomst. De volgende worp zal beslissend zijn, het raadsel nadert de oplossing. Als hij bij het oude huis is aangekomen, voelt hij zich maar ten deele bevredigd: de voorover hangende geval met de leeuwen is aanwezig, maar in de winkel is een fotograaf en geen handel in religieuze beelden gevestigd. Het is jammer dat hij, een volledige oplossing verwachtend, zich thans met een halve waarheid tevreden stellen moet. Nu hier geen zaak van religieuze artikelen is, had in deze winkel volgens de oude feiten een kunstbloemenhandel gevestigd moeten zijn. Deze verandering maakt het geval ingewikkelder, ofschoon het geruststellend is, dat zich veranderingen blijken te kunnen voltrekken, waarmede hij niets te maken en waarover hij zelfs niet nagedacht heeft.

De straat overstekend, ziet hij achter het glimmende vensterglas, de donkere rechthoeken der foto's, tegen de lichte achtergrond der passepartouts. Waarom zou een fotograaf eigenlijk geen heiligenbeelden verkoopen? In kleine steden zijn winkels, waar artikelen van zeer

uittenlopende aard verkocht worden en tusschen beelden en platen is het verschil maar klein. In het midden van de etalage hangt een groot portret, dat hem bekend voorkomt. Door de afstand en reflectie van het glas, is het beeld nog vaag en schemerig, maar niettemin gelooft hij het herkend te hebben. Als hij het trottoir betreedt, stelt hij met vreugde vast, dat zijn veronderstelling juist was: in het midden van de etalage hangt het portret van Paus Pius den Tiende. Hij zucht, sluit even zijn oogen, om deze nieuwe zekerheid in alle kalmte in zich op te nemen en knikt dan het portret vertrouwelijk toe, alsof het een levend mensch is, dat zijn moeilijkheden begrijpt. De ontbrekende schakel is gevonden, het geval blijkt verrassend eenvoudig te zijn en even moet hij glimlachen om zijn vrees en zorgen van zoeven. De winkelier heeft alleen maar zijn etalage veranderd, er portretten inplaats van beelden in gezet, een onbeteekenende kleinigheid, waardoor hij echter bijna weer op een dwaalspoor geraakt was. Waarom zou ook het geval Salmanak zoo eenvoudig niet zijn?

Er blijven nog enkele punten te onderzoeken, die opheldering kunnen brengen: agent 413, het huis van Wockxs met c k x s , de raad van uitvinders en het café met het witte meisje. Het café ontdekt hij zonder de minste moeite en als hij de roode portière voor de ingang wegschuift, is het hem alsof een doek, dat het verleden verborgen hield, wordt weggetrokken. Daar

is het buffet met glimmende stangen en spiegelglas, het chroomnikkelen altaar en daar staat ook de non, tegen de met de kleurbollen der flesschen bespikkelde achtergrond. Hier, op de derde kruk van rechts af, heeft hij gezeten tegenover Andree, die hem vertelde, dat hij weer aan het werk gegaan was. Waar is deze kerel gebleven en welke rol speelt hij? Met een zucht van verlichting constateert hij, dat hier niets veranderd is. Het scheepje in de flesch vaart nog met bolle zeilen en schuine masten in de richting van het glazen molentje en in het koperen kooitje aan de wand, zitten de twee grasparkieten en maken nog dezelfde terpentijn-stroeven geluidjes. Hij herinnert zich, dat hij aan het wrange tand-knarsen na het eten van spinazie dacht, toen hij de vogels voor het eerst hoorde.

De juffrouw in het buffet herkent hem en begroet hem met een glimlach. Alles is hier van een vertrouwde, rustgevende werkelijkheid. Dit kleine kroegje is nooit anders geweest en het zal nooit anders worden. Misschien later, veel later, maar dan is Wockxs al dood en dan zal hij er ook niet meer zijn.

Hij is warm, heeft een tegenzin in alcohol, maar toch bestelt hij een glas jenever, omdat hij niet wil dat de juffrouw denken zal, dat hij een van die slappelingen is, die in de ochtend geen borrel kunnen verdragen. Menschen die hersenarbeid doen, hebben trouwens behoefte aan een hartige slok. Zoo zit hij weer veilig voor

de glimmende toonbank en is de bolle buik achter de witte jas, waarin het toonbankblad een gleuf drukt, weer ter hoogte van zijn hoofd. Zoo voelt hij weer als vroeger het bekende prikkelen der jevener in zijn keel, de branderig warme streep, die achter zijn borstbeen naar zijn maag loopt. Om alles weer zooals de vorige keer te laten zijn en de juffrouw te laten zien, dat hij nog altijd druk met iets bezig is, moet hij nu ook nog zijn boekje uit zijn zak halen en aanteekeningen maken. Het witte meisje, dat voor non moest worden opgeleid, maar dat in een bar terecht kwam, knikt hem weer vriendelijk toe. Hij bestelt een tweede borrel, omdat hij niet wil, dat zij voor niets zou hebben geknikt en dat zij denken zou, dat hij een van die mannen is, die 's ochtends niet meer dan één borrel kunnen verdragen. Hij zou thans wel tien glazen kunnen drinken, zonder dronken te worden. Achter de nikkelen zuil van de bierpomp is de zachte buik en daarboven staat de uitstekende boezem, als een marmeren balcon aan een Oostersch paleis. Ofschoon hij haar hoofd niet ziet, voelt hij dat zij thans naar hem kijkt, dat haar blik op zijn kale kruin rust. Kaal is de plek eigenlijk niet, het haar is hier alleen maar wat dunner. Hij had zijn hoed niet moeten afzetten, maar zoo heel erg is het niet en onder Voorzorg's hoed is het heel wat kaler. Hij neemt zijn notitieboekje uit zijn zak en schrijft: de kale buik van de witte non. Hij had ook iets over professor Harp-

man kunnen schrijven, maar hij weet niet wat en zoo is het ook goed. Als hij nu weer eens mocht twifelen, zal hij alleen maar in zijn boekje behoeven te kijken, om zeker te weten dat dit meisje bestaat, dat hij tegenover haar gezeten heeft met zijn hoofd ter hoogte van haar buik en dat zij hem toen toelachte. Dat gebeurde 's morgens om tien minuten voor half elf. Tien uur twintig, schrijft hij onder de aanteekening.

Nu zingt de non en onderwijl wrijft zij met een doek, een lang smal en pijpvormig glas, welks voet zij in haar borst drukt. Zij zingt het refrein van een bekend liedje: Als jij mij niet meer mint, wat jammer, wat jammer... Puntig, als stervormige barsten, staan in de spiegel de scherpe zonnestrallen, welke weerkaatst zijn door het nikkelwerk op de toonbank. Diep in het blinkende altaar schittert het, elektrische vonken springen over tusschen glas- en kwiklaag. De parkietjes in de koperen kooi knirpen stroef, als een heetgelopen machine. Iedere geboorte berust op kortsluiting tusschen positief en negatief. Wat jammer, wat jammer... Jammer van Salmanak en van Polly, jammer dat zijn haar zoo dun wordt, dat het nu alweer half elf is - hij heeft ook niet zoo heel veel tijd meer - dat vandaag alles anders dan gisteren is en dat het morgen weer anders zal zijn. Wat jammer, dat jij mij niet meer mint, dat zij mij niet meer mint, dat ik niet meer, dat wij niet meer... Nu zingt Martha, een bleek meisje met een smal gezicht, met

een klein lief wratje er op. Jammer is het, Martha. Hier zit Abel, bovenop een hoge kruk, eenzaam en verlaten, als op de kop van een paal in een wijd water. Iedereen heeft hem verlaten en zelfs Martha zingt dat het jammer is. Er is iets, waar tegenover hij machteloos staat, iets dat hij niet begrijpen, niet omvatten kan. Hij had alles willen onderzoeken, willen nagaan wat hij in de laatste dagen heeft meegemaakt, bedrog van waarheid willen scheiden. Maar er is hem niets duidelijk geworden en hij moet zijn onderzoek middenin staken, omdat hij voelt, dat hij er nimmer uit zal komen, omdat hij begrijpt, dat hij meer verliezen zal, naarmate hij meer wint. Nu is hij gestrand in deze kleine kroeg, heeft hij zich opgeborgen in een dierbaar verleden, zit hij eenzaam op een paal middenin de zee en luistert hij naar het verwijderd gezang der vrouwen van gisteren. Wat jammer, wat jammer..

Hij heft zijn hoofd op, kijkt het meisje in het buffet aan en schaamt zich, omdat hij weet, dat er tranen in zijn oogen staan.

- Ik heb een pak teekeningen verloren, zegt hij zacht, teekeningen van een uitvinding, waaraan ik jaren lang gewerkt heb.

- Wat jammer!

Nu durft hij zijn blik hooger dan haar witte tanden te richten, haar zonder schaamte in de oogen kijken. Er rolt een traan langs zijn wang, maar hij tracht niets meer

te verbergen. Bij haar is hij veilig. Zij is zijn moeder en zijn dochter, zij is de oude Martha en Polly, zij is de vrouw die hij nooit ontmoet heeft.

Hij biedt haar een likeurtje aan en met breede tanden boven een groen glas licht zij hem toe. Zij komt naast hem zitten op de kruk, waarop vroeger Andree gezeten heeft. Nu zijn zij alleen met de tikkende klok, welker wijzers zich weder een paar minuten verder van het verleden verwijderd hebben, alleen met de twee parkieten, die kortsluiting met hun snavels maken en alleen met de zon, die op een afstand van miljoenen kilometers staat. Deze wereld moet anders zijn dan zij schijnt.

- Salmanak leeft, zegt hij.
- Natuurlijk leeft Salmanak, antwoordt zij lachend.

Hij kijkt haar dankbaar aan.

- Donk Abel, stelt hij zich voor.
- Violetta.

Hij zou haar hand willen grijpen om er een kus op te drukken, maar hij durft niet en trekt halverwege zijn uitgestoken hand terug. Zij heeft zijn gebaar begrepen en komt hem een weinig tegemoet, door haar arm om zijn hals te leggen. En opnieuw, terwijl zij samen zacht wiegen, zingt zij het lied van de liefdesjammer. Als zij zwijgt, blijft hij met gebogen hoofd zitten en dan opeens heeft hij voldoende moed, om haar hand te grijpen en er een kus op te drukken.

- Zoo'n ouwe snoeper, lacht zij. Morgenmiddag ben ik vrij, om vijf uur.

Hij knikt, zonder haar aan te kijken. Zijn blik houdt hij thans onafgebroken gevestigd op de spiegel van het buffet, waarin, tusschen twee nikkelen stangen, de roode portière hangt. Het gordijn heeft zooeven bewogen en nu gaat het langzaam terzijde en ontstaat een spleet, waardoor hij de straat zien kan. Hij is alles om zich heen vergeten, denkt niet meer aan Violetta, niet meer aan Salmanak en Polly. Toen hij de gordijnen langzaam uiteen zag gaan, is ook een spleet in zijn denken ontstaan, een opening, waardoor alles wat hem zooeven nog geheel in beslag nam, opeens verdween. Als de spleet donkerder wordt, weet hij wat gebeuren gaat en met ingehouden adem in de spiegel starend, ziet hij reeds den man, die zooeven het licht onderschepte en die aanstonds in de opening verschijnen zal: agent 413!

Voorzorg's oordeel

Opnieuw staat Abel voor de arbeidsbeurs en leest het opschrift, dat in ijzeren letters boven de boog van de ingang is aangebracht: Heden ik, morgen gij. Op de stoep staat een vreemde politieagent, die hem, blijkbaar zonder hem herkend te hebben, laat passeeren. Overigens behoeft hij thans nergens bang voor te zijn, omdat dit een plaats is waar hij komen mag, komen moet, om zijn bewijs van inschrijving te laten afstempelen. Om van Martha's gezeur af te zijn, heeft hij beloofd, voorloopig te blijven stempelen en zich op de arbeidsbeurs te melden. Binnenkort zal dit alles toch afgelopen zijn. Het raadsel van het stempelboekje is, zonder dat hij er verder moeite voor gedaan heeft, tot een oplossing gekomen, door een domheid van nummer drie, die uitkeering is blijven verstrekken, toen hij na het ongeluk gedurende een paar dagen niet stempelen kon. Andere stempelaars wordt een gedeelte van de uitkeering ingehouden, als zij zelfs maar een enkele maal te laat komen, doch zijn steun werd rustig doorbetaald. Voor wat, hoort wat! Dat Martha een liefdesverhouding met nummer drie heeft, staat nu wel vast

en het komt er alleen nog maar op aan, het tweetal op heeterdaad te betrappen. Met dit oogmerk is hij reeds een paar keer onverwacht thuis gekomen, maar tot op het oogenblik hebben deze overvallen nog geen resultaat opgeleverd. Martha weet wel wat zij doet en heeft geen slechte ruil gedaan: een ambtenaar met een vaste betrekking, nog wel van de steun, voor een werklooze. Hoewel haar geheime omgang met nummer drie hem soms hindert, is hij haar er toch niet om gaan haten en zelfs is de afkeer, die hij vroeger van haar had, in de laatste tijd verminderd. Soms is het hem alsof hij met een vreemde, met de vrouw van nummer drie in bed ligt.

Sedert de ambtenaar zijn vrouw bezoekt, zijn zij vertrouwelijker met elkander geworden. Zij hebben samen een geheim, waarvan alle anderen niets weten en als hij zijn stempel komt halen, geven zij elkander soms een knipoogje. Heelemaal in orde is het echter met deze vertrouwelijkheid niet en zoo gebeurt het wel eens, dat hij zich niet ontdoen kan van de indruk, dat nummer drie eigenlijk de spot met hem drijft. Maar dat komt later, als de rekening vereffend wordt, wel in orde, want iedere schuld op deze wereld wordt vroeg of laat gewroken. Het oogenblik zal komen, dat nummer drie Donk Abel zal leren kennen zooals hij werkelijk is en dan zal hem het lachen zeker vergaan.

Hij staat in de rij tusschen het pijpenrek, een uit-

vinder tusschen leegloopers, een man die weet wat hij wil en die iedere minuut benutten moet, tusschen menschen die zich vervelen en met hun tijd geen raad weten. Aanstonds zullen zij weer gaan spreken over vischkommen, volkstuintjes en over de joden, die de werkloosheid op hun geweten hebben. Er is iets met de joden, zij moeten de touwtjes van alles in handen hebben en men zegt dat zij de wereld regeeren, terwijl hij altijd gedacht heeft, dat het alleen maar voddenhandelaren en sinaasappelkooplieden waren. Maar een mensch kan zich vergissen, want Wockxs kweekt paddestoelen en professor Cohen is ook een jood. Hijzelf is instrumentmaker, maar hij is niets, hij is een halve, die nergens bij behoort.

- De luis zit in mijn sla, zegt de man die voor hem staat.

Abel moet lachen, niet alleen omdat de man zich beklagt over luizen, maar omdat het weer prachtig uitkomt, dat anderen spreken over onderwerpen, waaraan hij even tevoren gedacht heeft. Dan ziet hij, dat de man met luizen in zijn sla, de koperslager, zijn vriend van de volkstuintjes is. Ook de ander heeft hem nu in het oog gekregen en vraagt, waarom hij onlangs wegliep toen zij thee moesten drinken en waarom hij nooit meer terug gekomen is. Abel legt zijn vingertop op zijn lippen en beduidt den koperslager, dat hij zwijgen moet. Dan schuift hij een weinig dichters naar hem toe

en fluistert, dat hier over zijn bezoek aan de volkstuintjes niet gesproken mag worden. Hij staat onder politietoezicht en het is hem verboden zich buiten de stad te begeven.

- Politiek? vraagt de koperslager.
- Zoiets, maar nog veel erger.

Zij moeten het gesprek onderbreken, omdat zijn buurman aan de beurt is. Hij is vlug klaar en dan legt Abel zijn kaart voor den ambtenaar neer. Deze leest de naam, kijkt hem dan even aan en grijpt een kaartenbak, waaruit hij na eenig zoeken een gele kaart trekt.

- Donk Abel, zegt hij, U staat onder politietoezicht?
- Om u te dienen.

Rondom Abel is het stil geworden, de wachtenden hebben hun gesprekken gestaakt en kijken hem aan. Opeens is hij een bijzonder iemand, een man van beteekenis geworden.

- Vindt u het aangenaam om onder politietoezicht te staan? vraagt de ambtenaar.

Abel glimlacht medelijdend, kijkt de omstanders aan en trekt zijn schouders op. De menschen hebben begrepen, dat hij zich van dit politietoezicht niets aantrekt, zij werpen hem bewonderende bliken toe en enkelen lachen. Hun houding ergert den ambtenaar en hij kijkt de wachtenden woedend aan. Het gevolg hiervan is echter, dat hun vroolijkheid toeneemt en dat het gelach, dat men eerst onderdrukte, thans van alle kanten

luid opklinkt. De man achter het loket slaat driftig met zijn vuist op de gele kaart en kijkt Abel verwijtend aan, alsof hij hem, zonder het te durven zeggen, ervan beschuldigt, dit rumoer te hebben veroorzaakt.

- Van u had ik zoiets niet verwacht, zegt hij verdrietig.

Abel heeft medelijden met den man en voelt zich niet geheel vrij van schuld. Voor iemand die onder politietoezicht staat, zit er iets lafs in om de autoriteit van een ambtenaartje, die orde onder een troep werkloozen houden moet, te ondermijnen. Als de Lat hem vroeger strafwerk gaf en hij onkwetsbaar geworden was, omdat het hem niets meer schelen kon of hij vijf honderd of duizend strafregels schrijven moest, kon hij ook de heele klas in opschudding brengen, zonder dat de meester er iets tegen doen kon. De Lat had dan alle gezag verloren en hij was de aanvoerder geworden, zooals nu.

- Niet te erg jongens, zegt hij tot de wachtenden, die man doet het ook niet voor zijn plezier, maar voor zijn boterham.

Zijn woorden maken indruk, het lachen vermindert en spoedig is de orde hersteld. De ambtenaar werpt hem een dankbare blik toe, steekt dan zijn pen in de inkkoker en teekent een groote sierlijke H op de gele kaart. De beenen van de H zijn spitse torentjes en onder de dwarse verbindingsstreep is een poort, een portiek, als de ingang van een kathedraal.

- Zoo is het in orde, zegt hij. Hebt u nog klachten over het gedrag van agent 413?
- In geen enkel opzicht.

De ambtenaar staat op en buigt, ten teeken dat het onderhoud geëindigd is. Als Abel zich omdraait, gaan de omstanders opzij, maken de weg naar de deur vrij en onder eerbiedige stilte verlaat hij het wachtlokaal. Voor vandaag kan hij tevreden zijn.

413 heeft zich vanochtend nog niet laten zien; hij begint er blijkbaar genoeg van te krijgen om voortdurend achter hem aan te loopen, zonder hem op iets te kunnen betrappen. Zoo langzamerhand zal het wel tot de heeren doorgedrongen zijn, dat Donk Abel niet gemakkelijk te vangen is. Vandaag heeft hij dus een prachtige gelegenheid om een bezoek aan professor Harpman te brengen en alles met hem te bespreken. Het wordt ook tijd, dat hij de bestelde draadklossen bij Clemens weg haalt. 't Is jammer, dat hij het adres van den professor niet opgeschreven heeft, want nu zal het hem de grootste moeite kosten, het huis terug te vinden. Voorzorg zou hem kunnen helpen, die weet als bode van het begrafenisfonds precies, waar alle levenden wonen, maar ook hem heeft hij, sedert het snelle afscheid voor Harpman's deur, niet terug gezien. In ieder geval weet hij, in welke richting hij gaan moet en in welke buurt ongeveer hij de straat met de dunne witte boomen zoeken moet. Zijn weg leidt door de oude

stad, de markt, waar kooplieden hun waren op straat en onder witte linnen tentdakjes uitgesteld hebben. Hier bevindt hij zich tusschen de joden, de lieden die de wereld regeeren en de arbeiders werkloos maken. Hij blijft staan voor de uitstalling van een koopman in oud roest, die zijn onooglijke, egaal-bruine koopwaar op een stuk oud vloerkeed uitgesteld heeft. De eigenaar van de verzameling roestige voorwerpen, zit op een leeg kistje, hij is oud en arm, gekleed in een afgedragen te wijd pak, dat eigenlijk niet veel meer dan een verzameling lompen is en zijn gerimpeld gelaat en beenige handen zijn bijna even bruin als de sleutels en kachelpijpen, welke hij verkoopen wil. Voor het eerst in zijn leven neemt Abel thans een echten jood kritisch op, beziet hij hem met een blik, die iets bizonders moet ontdekken en met het wantrouwen van den man, die zich plotseling geplaatst ziet tegenover iets, dat achter een uiterlijke schijn van onschuld, onbekende gevaren moet verbergen. Als de man het hoofd opricht en hem vraagt wat hij zoekt, gaat hij werktuigelijk achteruit. Ook bij zijn bezoek aan Wockxs ondervond hij deze vrees voor het onbekende gevaar, toen hem de walgelijke paddestoelen werden toegeschoven. De joden hebben de oorlog op hun geweten, het zijn wapenfabrikanten, geheime agenten en spionnen. Het meest waarschijnlijke is, dat deze handelaar in oud roest een wapenfabrikant is, dat hij hier niet zit om te verkoopen,

maar om te koopen en ijzer verzamelt, om er kogels en kanonnen van te maken. Hij zou een proef kunnen nemen, door hem het gereedschap, dat op zolder staat, te koop aan te bieden. Als hij de moed had, zou hij ook gewoon naar hem toe kunnen gaan en hem zeggen, dat hij een paar kanonnen nodig heeft.

De koopman staat op, steekt zijn armen in de hoogte en rekt zich uit. De onderkant van zijn jasje gaat omhoog en Abel ziet een smerig overhemd, dat samengepropt is tusschen de met een stuk touw opgehouden broek. Als het een vermomming is, dan is het een goede, denkt hij, deze wapenkoopman ziet er armoediger uit, dan de armste stempelaar.

- Poken en sleutels, ringen en kachelplaten, roept de man en zich tot Abel richtend gaat hij verder: Voor kanonnen moet je bij mijn buurman aan de overkant zijn.

Abel keert zich om, maar hij kan op het voetpad, aan de andere kant van de rijweg, geen kooplieden ontdekken. Er spelen hier alleen kinderen, die in groepjes bij elkaar zitten en blijkbaar aan het knikkeren zijn. Een schok van vreugde gaat door hem heen, als hij middenin een dezer groepjes iemand met een grijze bolhoed ontdekt. Voorzorg heeft hem ook gezien, brengt lachend zijn verticale groet en komt met uitgestoken handen naar hem toe.

- Ik heb je gezocht.

- Dat wist ik, daarom ben ik gekomen. Ik zou een slechte Voorzorg zijn, als ik mijn plicht verzuimde. Kijk eens!

Hij doet een greep in de zak van zijn jasband en laat Abel een handvol knikkers zien. Het zijn nieuwe gekleurde knikkers en er zijn ook een paar prachtige glazen stuiters bij.

- Met één cent ben ik begonnen, zegt hij trots en laat de knikkers in zijn zak rammelen.

- Kun je weggaan met zooveel winst?

Voorzorg denkt na, kijkt even naar de knikkerende kinderen en knoopt dan zijn jas dicht.

- Gisteren verloor ik, zegt hij, en toen heeft Harry ook middenin opgehouden. Zoo gaat het; iedere dag heeft zijn goede en kwade kansen. On of eef, vraagt hij, Abel zijn gesloten hand voorhoudend.

- Even.

- Verloren, lacht hij, ik krijg drie knikkers van je.

- Maar ik heb geen knikkers.

- Ik hou ze wel te goed. Twintig knikkers voor een groote stouter. En opnieuw houdt hij Abel zijn gesloten hand voor.

- Neen, nu niet meer. Wij moeten ergens heen gaan waar het rustig is, want ik heb veel met je te bespreken. Die man daar, vervolgt hij naar den ouden koopman wijzend, is dat een wapenhandelaar?

- Misschien, antwoordt Voorzorg, hij ziet er wel

erg arm uit, maar je kunt die lui toch nooit vertrouwen. Ik ken iemand, die vroeger uien en augurken verkocht en die nu een groote stikgasfabriek heeft.

- Hebben de joden de oorlog gemaakt?

- Welke oorlog?

- Alle oorlogen.

- Wie kan daarop antwoord geven? Zoolang de menschen van schieten en steken houden, komt het er weinig op aan wie oorlogen maakt. Ik ben voor de vrede, want aan massagraven en begrafenissen met militaire eer, is voor een bode geen cent te verdienen.

- Eigenlijk heb je een ellendige broodwinning.

- Niet ellendiger dan elke andere. De menschen moeten komen en gaan en als zij niet kunnen loopen, dan moeten zij gedragen worden. Daaraan valt nu eenmaal niets te veranderen.

- En toch is het jammer, zegt Abel. Hij is wat langzamer gaan loopen en kijkt naar de jaspanden, waarin Voorzorg alles bewaart. Hij heeft trek in een lekkere zure wijnbal, maar hij durft er zijn vriend niet om vragen. Doch Voorzorg's hand gaat reeds naar zijn zak en brengt een groezelig papiertje te voorschijn.

- Vandaag geen wijnballen, maar fijne katjesdrop.

Hij maakt het propje open, zet een klein zwart dropkatje in de holte van zijn hand en kijkt zijn vriend glimlachend aan.

- Die gapte Harry altijd uit de winkel van zijn vader, zegt Abel.
 - Hij is nu bij de brandweer.
 - Eten brandweermannen katjesdrop?
 - Ik denk het niet, antwoordt Voorzorg, menschen in uniform eten niet veel drop.
 - En toch zou het goed voor ze zijn. Brandweermannen zullen wel dikwijls kou vatten bij die groote vuren en keelpijn krijgen.
 - We zouden het kunnen vragen. Verderop is een brandschel.

Na een smalle straat, waarin aan beide zijden vischverkoopers staan, te zijn doorgedaan, bevinden zij zich thans op een pleintje met een plantsoen, dat door een monumentaal hek omgeven is. De eenige ingang van het kleine park ziet er uit als de poort van een oude kasteeltuin. Twee vierkante steenen pilaren, waaraan de hekken met zware scharnieren bevestigd zijn, dragen een boog van kunstsmeedwerk, waaraan een kleine lantaarn met violette ruitjes hangt. Ofschoon het dag is en de zon schijnt, brandt er licht in het lantaarntje. Het park is zoo klein, dat men vanaf de ingang het geheele terrein, dat lager dan de straat gelegen is, kan overzien. Op een met gele tulpen beplante heuvel, ligt een plat bekken van rood-bruin graniet, waaruit wankelend, alsof zij evenwicht zoeken, een paar waterstraaltjes opspuiten. In het midden van het bassin staat

een monument met een buste onder een koepel, welke gesteund wordt door vier pilaartjes, rustend op spuitende leeuwenkoppen, waaruit straaltjes omlaag schieten, die zoo dun en recht zijn, dat het schijnt alsof de leeuwen het water uit het bekken door glazen pijpjes opzuigen.

- Deze man, zegt Voorzorg naar het monument wijzend, heeft dit park aan de stad ten geschenke gegeven. Hij is al lang dood.

- Natuurlijk; het park ligt ook veel te laag.

Zij zijn op een bank gaan zitten en zwijgen beiden. Zij hebben echter veel met elkaar te bepraten. Abel weet waaraan Voorzorg denkt en dat hij zal beginnen te spreken, zoodra hij met denken klaar is. Zij zullen beiden uiterst voorzichtig te werk moeten gaan, ieder woord moeten wikken en wegen, voordat het uitgesproken wordt, omdat het kleinste misverstand de ellendigste gevolgen zou kunnen hebben. Vandaag moeten alle vraagstukken worden opgelost, alle moeilijkheden uit de weg worden geruimd en moet op alle punten volkomen klaarheid komen. Dit zal alleen mogelijk zijn, als zij zich beiden tot het uiterste inspannen om elkaar te begrijpen, als zij zoo intens mogelijk denken en zoo weinig mogelijk woorden gebruiken. Abel zit in zijn gedachten, gevoelens, wenschen en herinneringen, als een spin in een groot en ingewikkeld web, maar de draden van zijn web zijn gesponnen van kristal en kun-

nen door een verkeerd of te luid gesproken woord breken. Een enkele breuk is voldoende, om heel het teere weefsel onherstelbaar te vernietigen. Hoe langer het zwijgen duurt, hoe fijner en gecompliceerder het onzichtbare web wordt. Roerloos zitten zij naast elkander en zelfs ademen durven zij bijna niet meer. Eindelijk is Voorzorg gereed en keert zijn gezicht naar Abel toe. Met een nauwelijks merkbare hoofdbeweging, vraagt hij of Abel ook klaar is en als deze op dezelfde wijze bevestigend geantwoord heeft, glimlacht hij goedkeurend. Voorzorg beweegt zijn lippen, hij moet thans spreken, maar het is niet mogelijk te verstaan wat hij zegt. Wat vertelt Voorzorg? Hij zou willen dat zijn vriend iets luider sprak, als hij geen vrees had, dat het geluid van zijn stem het teere kristallen weefsel van gedachten en vermoedens zou verwoesten. Zijn oogen verraden niets, maar zij kijken hem zoo ernstig en vertrouwend aan, dat Abel er eenigszins door gerust gesteld wordt. Als het eerste woord zonder ongelukken te veroorzaken gesproken is, zal het verdere vanzelf gemakkelijker gaan. Opnieuw beweegt Voorzorg zijn lippen en nu meent Abel hem verstaan te hebben: Neen!

Beteekent dit een ontkennend antwoord op de vraag, die hem op de tong ligt, maar die hij niet durft uitspreken? Is dit neen werkelijk het verlossende woord, dat hem bevrijden moet van de knagende, onduldbare

onzekerheid, waarin hij reeds lang verkeert, of is het iets anders, het antwoord op een vraag, die voor hem zonder belang is? Maar dat is onmogelijk, omdat er maar een enkele vraag kan zijn, die zoowel Voorzorg als hem op het oogenblik in beslag neemt. Hij kijkt zijn vriend strak aan, priemt zijn blik diep in diens oogen en terwijl alle spieren van zijn lichaam zich spannen, spreekt zijn mond bijna onhoorbaar de beslissende vraag uit:

- Niet gek?

Voorzorg glimlacht en schudt ontkennend het hoofd.

Abel herademt, zijn spieren ontspannen zich en opeens ruikt hij de zoete geur van de tulpen op de heuvel.

- Wat een gedachte, zegt Voorzorg en zijn stem klinkt zoo luid, dat Abel ervan schrikt. Door die vraag zou ik bijna gaan denken, dat je tòch gek was.

Dan barst Voorzorg opeens in een schaterlach los en wijst naar het koepeltje boven de fontein met de leeuwenkoppen. Op de plaats waar zoeven de bronzen buste nog stond, zit in gebukte houding een man, die onafgebroken naar hen kijkt. Vier honderd dertien zit in het kleine koepeltje tusschen de pilaartjes, heeft zich in de enge ruimte vastgewerkt en kan er niet meer uit.

- Die kerel is gek! roept Voorzorg.

Zij steken beiden hun tong uit en bespotten den gevangen spion, die woedend naar hen kijkt.

Violetta

Nog maar een kwartier en dan zal zij komen. Een paar maal is hij langs de vensters geslopen, heeft hij getracht door de gaatjesgordijnen naar binnen te gluren, maar niets meer heeft hij kunnen zien dan wat glimmend metaal en de zilverig glanzende vlakken der spiegels. Zooeven echter, toen een man het kroegje verliet, heeft hij zich ervan kunnen overtuigen, dat zij aanwezig was, zag hij, voordat de portière dicht viel, nog juist even haar blinkend witte boezelaar. Nu hij weet dat zij nog binnen is, voelt hij zich rustiger en durft hij zich een beetje verder van de ingang te verwijderen. Naar binnen gaan wil hij echter niet; de afspraak moet een geheim tusschen hen beiden blijven.

Hij heeft zich voor deze ontmoeting met veel zorg gekleed, zijn schoenen gepoetst, een schoon boord aangedaan en zijn haar ingesmeerd met brillantine. Het Zondagsche pak zit onprettig, de stof is stug en schijnt minder buigzaam te zijn dan die van zijn oude kleeren. Als hij zichzelf in het spiegelglas van een

etalage bekijkt, is het hem alsof hij een ander ziet, weliswaar geen volkomen vreemde, maar een jongere broer, een familielid dat geluk gehad heeft. Zoo zal het straks zijn: hij wordt het familielid, dat geluk gehad heeft. Daarom moet hij er zich aan wennen beter gekleed te gaan, er niet meer uit te zien als een arbeider.

Als Violetta naar buiten komt, neemt hij haar verwonderd op. In haar licht grijs mantelcostuum en met de groote hoed op, had hij haar bijna niet herkend. Hij kende haar alleen maar blootshoofds met de witte buffetjas aan en moet even wennen aan haar veranderd uiterlijk. Een vreemde deftige dame, die zelfs een ander gezicht schijnt te hebben, dan het meisje dat hem toelachte en op zijn gezondheid heeft gedronken. Zijn verwondering gaat echter vlug voorbij en ook zijn schuwheid tegenover deze rijke dame verdwijnt, als zij lachend naar hem toe komt en hem een hand geeft.

- Ik dacht, dat je het niet onthouden had, zegt zij.

Nu loopen zij samen door een drukke straat en het ontgaat Abel niet, dat de menschen naar hen kijken en dat sommige mannen zelfs staan blijven, als zij voorbij gegaan zijn. Hij voelt opeens dat hij voorover loopt, richt zich meer op, maakt zijn lichaam langer, kijkt in het voorbijgaan in een spiegelruit en trekt de afstaande kraag van zijn jasje recht. Daar gaat Donk Abel met zijn tweede vrouw, zeggen de menschen. Dacht u dat het zijn dochter was? Schatrijk, de kerel

heeft geboft, dochter van een professor. Hoe flikt de vent het? Een gekke geschiedenis! Dat meisje wilde eerst in een klooster, maar toen zij Donk ontmoette, werd zij dadelijk smoor verliefd op hem. Geen wonder, flinke vent, ziet er niet uit als een werkman, geweldige kop, uitvinder van het perpetuum mobiel. Maar zijn vrouw, die Martha, met wie hij jaren lang getrouwd was? Geen zuivere koffie, meneer, heeft hem bedrogen, eerst met een slagersknecht en toen met een ambtenaar van de steun. Hij had alles wel door, maar deed alsof hij niets zag, alsof hij gek was. Jawel, gek. De kerel heeft gelijk, natuurlijk heeft de kerel gelijk; een echte dame.

Abel kijkt Violetta van terzijde aan en glimlacht als hun blikken elkaar ontmoeten.
- Dit café, zegt zij.

Zij blijft staan voor een groot restaurant met geopende ramen, waaruit de zware geur van parfum, drank en eten naar buiten komt. Binnen, in het zachte schijnsel der lampen en boven de hoofden der bezoekers, zit op een verhooging het orkest, waarvan de muziek op straat nauwelijks hoorbaar is. Bij de ingang staat een portier in een purperen uniform met breede gouden tressen. Nog nooit is Abel in zoo'n deftig prachtig café geweest. Zal wel duur zijn, denkt hij, als hij voorbij den salueerenden portier gaat en zijn voet op de dikke zachte cocosmat zet. Hij heeft maar weinig geld bij zich, maar

dat kan hij Violetta niet zeggen. Zijn hoed wordt aangenomen door een kleinen portier, die ook een paarse uniform draagt. Het is alsof hij gekrompen en het café groter geworden is, nu men hem zijn hoed heeft afgenomen. Een statige kellner brengt hen weg en wijst waar zij zitten moeten. Wonderlijk, hoe goed Violetta, die haar heele leven in kleine kroegjes gestaan heeft, zich in dit prachtige café thuis voelt. Zij spreekt de menschen bij hun voornamen aan en aan de manier waarop men haar antwoordt, ziet Abel wel dat men ingenomen is met haar bezoek. Hij zou echter liever met haar naar een park gegaan zijn of naar een stille lunchroom, dan naar dit drukke café, waar iedereen naar hen kijkt. Toch is hij hier beter op zijn plaats, maar hij is alleen een beetje te vroeg gekomen en had beter nog wat kunnen wachten. Hij voelt zich gerust gesteld, als Violetta een eenvoudig kop koffie bestelt en niet een van die ingewikkelde en waarschijnlijk erg dure dingen genomen heeft, welke hij op andere tafeltjes ziet staan. Hij zou nu met haar willen praten, vertrouwelijk dicht bij haar zitten, met haar hand in de zijne, zooals bij zijn laatste bezoek in het kleine kroegje. Maar hij durft nu nog minder dan de vorige maal, niet alleen omdat de menschen hem zien, maar ook omdat Violetta nu anders is. Het blijft toch alsof hij uit is met een vreemde juffrouw, die hij toevallig ergens heeft ontmoet en die hem gedwongen heeft met haar mee te gaan naar dit

deftige café. Hij heeft alleen maar naar haar te luisteren en te doen wat zij zegt. Zij is een bekende van al deze mensen, die weten moeten dat zij zijn vrouw niet is, dat zij zelfs geen familie van elkaar zijn. Uit een fijn zilveren kannetje met een ivoren handvat, schenkt zij koffie voor hem in en dan laat zij wat room in het kleine kopje lopen. Zij doet alles zelfstandig, zonder iets te zeggen, alsof zij er zeker van is, dat hij het goed vindt. Thuis vraagt Martha of hij nog koffie hebben wil en in een café heeft zij nog nooit zelf iets besteld. Hij heeft er nu een klein beetje berouw van, dat hij haar nooit zelf iets heeft laten bestellen. Die koffie uit dat dure keteltje kost misschien wel een kwartje of nog meer. Hij had moeten wachten totdat de zaak met Harpman in orde was en hij geld van Wockxs had gekregen. Het orkestje speelt en in een hoek van de zaal wordt gedanst. Als Violetta straks maar niet vraagt of hij met haar dansen wil. Zijn jas is te wijd en zijn broekspijpen zijn niet recht genoeg. Hij kan niet dansen, hij mag niet, hij wil niet. Hij mag alleen maar op zijn stoel blijven zitten, een beetje koffie uit een heel klein kopje drinken en naar Violetta kijken. Hij is te verdrietig om pret te maken en met haar te dansen. Als een geliefd familielid pas gestorven is, dan danst men niet, dan behoort men eigenlijk niet eens naar een café te gaan, waar gedanst wordt. Spoedig gebeurt wat hij verwacht heeft en vraagt Violetta hem, waarom hij

zoo treurig kijkt. Dan vertelt hij haar van het sterfgeval van zijn broer. Vanochtend heeft hij een telegram gekregen. Gezonde flinke kerel, vader van drie kinderen, had in de provincie een zaak, een groote koffiehandel.

- Zoo plotseling, zegt hij en hij staart een kellner na, die er in zijn zwarte jas als een aanspreker uitziet.

Of hij zijn teekeningen alweer terug gekregen heeft, vraagt zij later. Zij schuift wat dichtër naar hem toe en legt zijn hand op de zijne.

- Zoiets krijg je niet meer terug.

De warmte van haar hand doet hem goed. Nu zij dichtër bij hem zit en met hem praat, hindert ook de omgeving hem minder. Het scherm-lampje is vlak bij haar hoofd en zoo duidelijk als thans, heeft hij haar gelaat nog nooit gezien. Het is jammer, dat zij zwarte pitjes in haar neus heeft. Zij heeft er niet zoo veel en ze zijn niet zoo groot als die van Martha, maar zij heeft ze toch. Misschien bestaat er geen vrouw zonder deze pitjes. Behalve Polly, denkt hij en zucht.

Haar blik gevestigd houdend op zijn werkhanden, die zij zacht streelt, vraagt zij wat zijn beroep is. Hij tracht het haar uit te leggen, ofschoon dat niet zoo gemakkelijk is. Hij maakt haar duidelijk, dat hij verschillende uitvindingen deed, waaraan hij aardig heeft verdiend, maar dat hij nu met iets grootsch bezig is, dat hem, als hij slaagt, zoo niet rijk, dan toch in één slag wereldberoemd zal maken.

Violetta knikt en glimlacht bemoedigend; hij moet meer vertellen. Zoo is zij weer zijn vriendin uit het kroegje, de witte non van het chroomnikkelen altaar. Hij vergeet dat zij een deftige dame met voornamen kennissen is en krijgt weer medelijden met haar. Later, als alles goed gaat, kan zij bij hem in de zaak komen, om de professoren te woord te staan. Zij zal het heel goed bij hem hebben en hij zal als een vader voor haar zijn. Het zal een prachtige moderne zaak worden met glazen toonbanken en vitrines, gevuld met de fijnste en kostbaarste instrumenten, een winkel als een operatiezaal, waar men witte jassen draagt en waar alleen fluisterend gesproken wordt. Of zij dat zou willen.

- Ik weet het niet, antwoordt Violetta, ik heb van al die dingen geen verstand. Maar heb je dan zooveel geld?

- Ik krijg geld, uit de erfenis van mijn broer. Mijn vrienden helpen mij en mijn uitvinding zal ook een aardig sommetje opleveren.

- Goed, zegt zij, we zullen zien. Maar kim je mij voorloopig al vast niet aan een tientje helpen?

Hij schrikt. Tien gulden bezit hij nu niet; misschien heeft hij juist voldoende bij zich om de koffie te betalen.

Violetta laat zijn hand los en schiet in een lach. En dat wil uit met een dame? Of hij soms van plan was met haar in een volksgaarkeuken te gaan eten.

- Weet je wat je doet? Kom maar weer eens bij mij

terug, als dat ziekenhuis van je klaar is en als je die beroemde machine uitgevonden hebt.

Zij staat op en gaat naar een jongmensch met zwart glad-gekamd haar, dat al een paar keer na ar haar gekeken heeft. Zonder ook zelfs nog maar even om te kijken, wandelt zij gearmd met den jongen naar de hoek waar gedanst wordt en verdwijnt tusschen de menschen.

Zoo onverwacht is zij heengegaan, dat het Abel overrompeld heeft en het pas goed tot hem doordringt dat zij weg is, als hij de leege stoel naast zich ziet. Zij zal hem in dit vreemde café toch zeker niet aan zijn lot overlaten en aanstonds wel terugkomen. Maar Violetta blijft weg.

De muziek speelt niet meer, de dansvloer is leeg en verschillende tafeltjes, waaraan zoeven nog menschen zaten, zijn verlaten. Violetta is nergens te zien. Hij zou haar willen zoeken, maar hij durft niet weggaan van de plaats, waar de kellner, die voortdurend naar hem kijkt, hem neergezet heeft. Opeens ontdekt hij haar, als zij, in gezelschap van den jongeman, rakelings langs hem heen gaat. Zij kijkt zelfs niet naar hem om.

Nu is hij alleen, volkomen verlaten in dit groote deftige café, waar iedereen hem vreemd en vijandig is. Alles is voorbij en Violetta zal nooit meer bij hem terugkeeren, omdat hij haar niet aan tien gulden kon helpen en omdat zij denkt, dat hij haar in een volksgaar-

keuken wilde laten eten. Zij heeft geldzorgen en hij, haar vriend, heeft haar niet kunnen helpen. Nu heeft zij andere, rijke vrienden, jonge kerels met zwarte geplakte haren. Alles de schuld van Martha, die hem Bertha's spaarbankboekje niet wilde geven. En toch is hij op het oogenblik niet boos op Martha, kan hij haar deze schuld niet zwaar aanrekenen. Misschien zou hij dit wel gedaan hebben, als Violetta de oude gebleven was, als zij zich niet veranderd had in een vreemde deftige dame en in haar witte jas met hem meegegaan zou zijn. Het zou dwaas en dom zijn, een onbekende vrouw, die met een zwart fatje bevriend is, tien gulden te geven.

- Ik heb ze niet, zegt hij peinzend tot de leege stoel naast hem, maar als ik ze had gehad, zou ik ze haar toch niet gegeven hebben.

- Dat zeg je nu, maar dat is niet waar. Violetta is mooi.

- Zij is mooi, erkent hij, maar toch heeft ze zwarte pitjes in haar neus.

- Dat mag waar zijn, maar jij bent oud.

- Niet zoo erg.

- Je hebt niet zoo heel veel tijd meer. Bovendien ben je een leugenaar.

- Ik geloof het niet.

- Je hebt het nooit geloofd. Des te erger.

- Ik geloof, dat Violetta een van die vrouwen is.

- Wat hindert dat? Jij bent een van die gekken.

- Misschien; ik weet het niet.

- Jij weet niets.

- Is alles bedrog?

- Niet alles. Denk maar eens aan het gestolen gereedschap en aan 413.

Abel knikt mismoedig. Zou dat dan het eenige zijn?

Lieve god, wat moet hij beginnen? Zijn broer is dood en hij is niet eens naar de begrafenis gegaan, maar heeft hier zijn tijd verknoeid met een van die vrouwen. En zelfs die wil niets van hem weten.

Hij schrikt als hij de stem van den kellner hoort, die vraagt of hij afrekenen mag.

- Er staat ook iemand bij den portier op u te wachten, zegt hij.

- Vier honderd dertien?

De man knikt.

Abel staat op. De kellner wenkt hem en opent een klein deurtje naast het podium van het orkest. De walm van gesmolten vet komt hem tegemoet. Kanen, denkt Abel en gaat zoo vlug mogelijk langs een nauw trapje met vettige treden naar beneden. Even ziet hij door een geopende deur een keuken, waar koks met lange houten spanen in koperen potten aan het roeren zijn. Hij hoort het luiden van een bel en ijlt voort door een lange gang, in de richting van een lampje, dat in de verte aan de zolder hangt. Naast hem zijn geen muren

meer, maar verticale latten met openingen er tusschen. De ruimte achter de latten is gevuld met kartonnen dozen, van hetzelfde maaksel als de dozen, waarin hij zijn gereedschap bewaart. Langs een piepend deurtje, een steenen trap met uitgesleten treden en dan staat hij in een steeg. Hij is alleen. Doodmoe is hij, maar hij gunt zich geen oogenblik rust. De drukke hoofdstraat door, een steeg, een plein en dan weer een straatje, waarin aan weerszijden tentjes van vischverkoopers staan. In het kleine park met de gele tulpen en het koepelfonteintje komt hij tot rust. Afgemat neemt hij plaats op een bank, waar hij vroeger al eens moet hebben gezeten en veegt zijn bezweet voorhoofd af.

Als ik maar werk had, denkt hij en zucht.

Tocht door de nacht

Eindelijk is het tusschen Martha en hem tot een uitbarsting gekomen. Een kleinigheid maakte hem opeens woedend. Het ging om een nieuwe jurk voor Bertha, of eigenlijk ging het daarom niet eens, maar om de manier, waarop zij haar dochter tegen hem in bescherming meende te moeten nemen. Alsof hij een barbaar, een bruto, een ontaarde vader was. Er was ruzie ontstaan, de vrouwen waren gaan gillen en toen heeft hij een stoel opgenomen en alles wat onder zijn bereik was, kort en klein geslagen. Martha had gehuild en Bertha was naar de bureu geloopt, om hulp te halen. Duidelijk had hij haar op de trap hooren roepen, dat haar vader gek geworden was. Zijn eigen kind! Zoiets noemden de menschen de stem des bloeds. Hij had het bloed kunnen drinken van deze bastaard, die alleen om zichzelf dacht.

Op straat had hij berouw gevoeld, medelijden met Martha, die heelemaal van streek was achtergebleven

in een kamer vol scherven. Maar hij was niet teruggekeerd om te zeggen, dat zijn woede voorbij was en dat hij spijt van het gebeurde had. Te vaak had zij hem dergelijke uitingen van meegevoel later betaald gezet. Hij was altijd de man geweest die medelijden had, die zoo dom was te veronderstellen, dat zij hevig leed en die daarom vergiffenis voor zijn misslagen gevraagd had. Maar dat verdriet van haar had alleen in zijn fantasie bestaan, innerlijk was zij hard en koud gebleven en in werkelijkheid was hij altijd degeen geweest die geleden had.

Maar nu is het uit en zal hij niet meer buigen, doch toonen dat hij ook zoo hard als staal zijn kan. Wie in deze wereld iets bereiken wil, mag geen meegevoel hebben, maar moet, onverbiddelijk en ongevoelig voor het leed van anderen, zijn eigen weg gaan. Ten slotte kan de mensch den mensch toch niet helpen en is ieder genoodzaakt zijn eigen kiespijn te lijden en zijn eigen dood te sterven.

Abel loopt met gebogen hoofd tegen de wind in en voelt de lauwe regen niet meer, die zijn gezicht wast en zijn kleeren doorweekt. Reeds lang heeft hij de laatste huizen van de stad achter zich en loopt hij op de straatweg langs de rivier. Om hem heen is het duister en als hij blijft staan en voor zich uit tracht te kijken, ziet hij niets anders dan oranje en groene vlekken, die door de nacht drijven als kinderballonnen. Alleen links,

waar achter de boomen de rivier stroomt, glinstert het soms even in het koolzwarte water. Het moet ellendig zijn nu in het water te vallen en in deze oneindige duisternis te verdrinken. Men zegt, dat verdrinken een zachte dood is, dat een drenkeling niet lijdt, maar alleen zijn verleden bliksemsnel voorbij ziet trekken. Dat is alles. Maar wie is teruggekeerd om dit te vertellen, precies te zeggen wat hij in zijn laatste oogenblikken meegemaakt heeft? De bewusteloozen, die door kunstmatige ademhaling weer bij kennis werden gebracht, zijn niet verder dan halfweg geweest, hun laatste oogenblik was nog niet gekomen en zij mogen dus niet oordeelen. Het verdrinken duurt maar kort, het is vlug voorbij en dan zijn alle vraagstukken opgelost, dan bestaat er geen argwaan en geen onzekerheid meer, dan behoort alles tot het verleden: de werkloosheid, Martha, 413, Polly en Violetta. Je drinkt alleen maar een beetje veel, zooals je je verslikt of verspreekt en dan is het gebeurd. Dag Abel. Wie zal hem vaarwel zeggen, als hij voor eeuwig op reis gaat? Niemand. Hij is alleen en hij moet alleen vertrekken. Een dag de gordijnen neer, een lijkkoets in het stille straatje, een beetje gepraat van de burens en een schep zand. Niet eens een grafzerk, want zij zijn niet in een begrafenisfonds. Dan komt er een slagersknecht of een kruideniersbediende of een ambtenaar en gaat in de stoel bij het speeltafeltje zitten. Rustig hier, gezellig, de gek is dood, zegt Martha. Dan

mag de nieuwe man haar zoenen op haar wrat en als zij jarig is geeft hij haar een nieuwe lamp, omdat hij de oude met een stoel stuk geslagen heeft. Er was geen huis met dien vent te houden, zal Martha zeggen en dan zullen zij elkaar opnieuw zoenen. Later gaat Bertha trouwen in een nieuwe jurk, dan wordt er feest gevierd en dan heeft men hem al zoo volkomen vergeten, alsof hij nooit bestaan heeft. En daarvoor heeft die idioot van een Abel zich vier en twintig jaar afgesloofd. Is het niet om razend te worden? Maar nu is hij dood, de idioot. Spring in het water, kruip onder je pet en uit is de pret. Hoe flik je zoo iets? De pet blijft drijven en hij zit er onder, alleen een beetje diep.

Achter hem nadert een auto, de stralenbundels der lantaarns schieten diep de nacht in en bepoeieren de naar hem toe gekeerde zijde van alle oneffenheden met een wit schijnsel. De weg is met asch bestrooid. Regen hangt als een bewegend gordijn in het witte licht. De auto kon niet vlug genoeg stoppen, reed den man aan en sleurde hem een eindweegs mee. In de zakken van het slachtoffer vond men de teekeningen van een merkwaardige machine. Het bleek het ontwerp van een perpetuum mobiel te zijn. Door het overlijden van den uitvinder, die steuntrekker was, is deze belangrijke uitvinding thans voor de menschheid verloren gegaan. Dat zou de tweede maal zijn; de eerste keer was alleen maar een repetitie. Heeft hij beelden uit

het verleden gezien? Hij zag niets en voelde niets.

Een rauwe kreet van de claxon, een beetje zuiging en dan is de auto reeds voorbij, staat het logge gevaarte zwart tegen het licht van de koplampen, als een dier, dat zich schoften-schuddend gereed maakt tot een sprong. Het ronde oog van het achterlicht glijdt weg in de duisternis, het wordt kleiner en bleeker, het schuift weg achter boomstammen, die ergens in een bocht staan, het komt weer te voorschijn en dan verdwijnt het voorgoed. Waarheen gaan deze mensen, waarheen gaat Abel?

De regen vermindert, de wind wordt krachtiger en hij moet zich dieper buigen om even vlug als zoeven vooruit te kunnen komen. In de verte een enkele lamp, waarschijnlijk een straatlantaarn, welker schijnsel tot vlak bij hem in de plassen op de weg weerspiegelt. Boven zijn hoofd giert de wind door de takken der boomen, het rivierwater is in heftige beweging en slaat klotsend in de gaten der walbeschoeiing. Hij zou kunnen omkeeren, om met de wind in zijn rug naar de stad terug te gaan. Hij moet echter voorwaarts, hij wordt voortgedreven naar een bepaald, onbekend doel. In geen geval wil hij thans naar huis toe, waar Martha de scherven bijeen veegt en Bertha de burens vertelt, dat haar vader gek is. Voor hem is hier geen plaats meer.

De lantaarn staat voor een viaduct, waar de spoorlijn over de rivier gaat en haar geel schijnsel valt langs de

brugpijler op het golvende, donker-bruine water. Een plas koude koffie. Aannemen, meneer gaat zich verzuipen. Hier, in deze kom met stijle betonnen wanden, schijnt de rivier gevaarlijker en dieper dan tusschen de zacht glooiende begroeide oevers. Hier vindt de drenkeling nergens houvast, moeten zijn handen afglijden langs de ruwe loodrechte wanden en zal hij niet in staat zijn zichzelf te redden. Als hij in deze kolk valt, is hij onherroepelijk verloren. Zou het waar zijn, dat water op sommige menschen een onweerstaanbare aantrekkingskracht uitoefent, dat er menschen zijn die er in springen en verdrinken, zonder dat zij zelfmoord wilden plegen? Abel kent dit gevoel niet, maar hij is in staat het te begrijpen. Kruip onder je pet en uit is de pret. Al wie er in komt, die komt er nooit weer uit. Hij huivert en gaat een paar passen achteruit. Hij behoort niet tot de menschen die er in springen en toch trekt het water...

Achter de spoordijk, aan de andere kant van het viaduct, moet een smal sintelpad zijn. Hij moet even zoeken, voordat hij het gevonden heeft. Het is hier stil en verlaten als op een kerkhof. De wind giert nu door de boomen, maar toch kan hij het kraken van de sintels onder zijn schoenzolen hooren. Hij gaat in de goede richting. Ergens links moet de ingang zijn. Het natte gebladerte slaat in zijn gezicht en hij schrikt. Hij betast takken, die zijn handen ontwijken, alsof het

levende wezens zijn en schudt een regen van dikke druppels over zich uit. Hij weet thans precies waar hij zich bevindt en dat hij straks de ingang zal bereiken, maar niettemin gaat hij uiterst behoedzaam verder, er rekening mede houdend, dat er plotseling iets ernstigs gebeuren kan. Dan betasten zijn natte handen een cementen kolom en draait een ijzeren hek zacht piepend in zijn hengsels. Met ingehouden adem blijft hij staan. Niets. Geen blaffende honden, geen geluid van deuren welke geopend worden, geen menschenstemmen. Hij voelt zich een inbreker, een misdadiger, die op roof uitgaat.

De storm wordt krachtiger, de lucht breekt en door een gat in de wolken valt blauw maanlicht op de aarde. Even ziet hij het smalle pad met aan weerszijden hekken, heesters en lage houten huisjes en dan schuift een wolk voor het maanlicht, als een groote hand, die een lamp afdekt. Het licht komt terug en verdwijnt weer en telkens ziet hij even een ander gedeelte van de volkstuinten: Landlust, 100 cartouches, Cassa Maizena Bianca, een roode kabouter op een heuveltje, bruggetje over waschtobbe, speelgoedburcht. Een uitgestorven wereld, een dwergenstad waarvan de bewoners verdwenen zijn, een nachtmerrie van hout en modder, een strafkolonie, verbanningsoord van werklozen. Maar het is alles spel, lauw, half, want 's nachts gaan de mannen, die hun woningen ontvlucht zijn, terug naar

hun vrouwen en kinderen. Hij had gedacht dat zij hier leefden bij hun bloemen, theeketels en nagmaakte waterleidingen, dat zij, zoals hij, met hun vroeger bestaan hadden afgerekend. Maar er is hier niemand en hij is alleen op dit houten kerkhof. De maan is weer schuil gegaan achter de wolken en om hem heen is het duister. Voorzichtig gaat hij verder, loopt tegen een hekje aan en kan het sintelpad niet terug vinden. Hij loopt thans op gras en moet oppassen, dat hij niet in een van de vele slooten terecht komt. Wat zoekt hij hier nog op deze ellendige verlaten plek? Onder zijn voeten zuigt het en als hij verder wil gaan, houdt de grond hem vast. Moeras! Hij is op een week, van water verzadigd stuk grond terecht gekomen. Staan blijven kan hij niet en verder gaan durft hij niet. En toch moet hij weg, zich losmaken uit de weke bodem, waarin zijn voeten langzaam wegzinken. Abel kruipt onder zijn pet, maar niet zóó, niet in de modder. Zwetend van angst en inspanning blijft hij trappelen, maar steeds moeilijker gelukt het hem zijn voeten los te maken. Als hij zich vallen laat, zal het hem misschien gelukken drijvende te blijven. En als hij zich overgeeft, zich niet langer verzet? Twee groote wolkenkoppen kijken elkander aan, twee dikke kerels bij een lamp, die elkander iets toefluisteren. Abel verzuipt, hij stikt in de modder. Dergelijke ezels stikken altijd in de modder. Dan gaan de hoofden opzij en wordt de lamp met de witte proce-

leinen bol zichtbaar. Hij staat op een grasveldje, naast het sintelpad en zijn voeten blijken niet meer dan een paar centimeter in de vochtige grond weggezakt te zijn. Hij heeft geluk gehad, is nog bijtijds tot de ontdekking gekomen dat hij gevaar liep.

Maar hij moet nu voortmaken; als de koppen straks weer de lamp bedekken, zal hij geen hand voor oogen meer kunnen zien. Een laantje met struiken, waaraan een paar uitgebloeide verlepte rozen hangen en dan de houten trap tegen de spoordijk. Een trein davert voorbij, bewegend vuurwerk, een snoer van lampen, dat door de duisternis wordt voortgetrokken. In de verte boven de stad, een rossige lichtdamp, een oven vol gloeiende asch met de felle vonken van verwijderde lichtreclames. Over de dijk loeit de storm, maakt muziek in telegraaflijnen en signaaldraden. Zijn natte broekspijpen slaan kletterend tegen zijn beenen en het gelukt hem bijna niet staande te blijven. Waarom leeft de mensch eigenlijk? Is alles der moeite waard?

In de luwte, aan de andere kant van de dijk, rust hij even uit. Een donkere goederentrein rolt boven over de rails. Het heeft het er levend afgebracht en thuis, waar Martha de scherven heeft opgeruimd, zal men zich afvragen waar hij blijft. Misschien ook niet.

Op de terugweg heeft hij de wind mee. De leege schoongewasschen straten met de slingerende lantaarns zijn als feestzalen, waar straks de bezoekers zullen

binnenkomen. Op de rijweg een hond, een echte levende hond. Hij zou een hond willen hebben. Later misschien.

De eerste bezoeker van het feest krijgt een cadeau, er wacht hem een verrassing. Dat ziet hij aan de hond, die kwispelstaartend wegloopt, aan het uitbundige slingeren van de booglampen en hij hoort het in het gieren van de wind. Donk Abel komt binnen, feestelijke intocht van den uitvinder van het perpetuum mobiel. Ik dacht dat de man dood was, verdronken of gestikt in het moeras. Neen mijne heeren, zoo'n ezel is hij niet, Donk Abel leeft en keert thans in de stad terug. Zijn gang is veerkrachtig en hij loopt rechtop, want hij is nog jong, betrekkelijk dan.

Salmanak staat voor de deur van zijn winkel en wenkt hem. Abel glimlacht. Dit is de verrassing; hij heeft geweten, dat zijn vriend zou terugkeeren.

- Kom binnen, zegt Sal, ik heb op je gewacht.

De aap zit weer op zijn stok bij de boekenkast en in het lage kamertje met de oude boeken, brandt de witporceleinen lamp. Alles is hier zooals het zijn moet, alleen Polly is er niet. Salmanak schuift de grendels op de deur, geeft hem een stoel en gaat tegenover hem aan het mahoniehouten tafeltje zitten.

- Polly slaapt, zegt hij. Je komt ook zoo laat.

- Ik had veel eerder willen komen, maar ik ben opgehouden: het moeras en de storm.

Sal knikt nadenkend en in het kamertje blijft het stil. Buiten giert de storm en met tussenpoozen trekt tocht fluitend door kieren van deuren en ramen. Zoo nu en dan trilt het huis onder de druk van heftige stormvlagen en in de verte is een onafgebroken bruisen hoorbaar. Als Abel Salmanak aankijkt, wijst deze met zijn duim naar de vloer en lacht diep in zijn keel, zonder zijn gelaat te vertrekken.

- Het is noodweer, zegt hij, een nacht voor dijkbreuken en scheepsrampen. Er zullen morgen wel weer een paar gevallen van zelfmoord in de krant staan. In nachten zoals deze, wordt velen de eenzaamheid noodlottig.

- Ik ben nu ook alleen. Waarom is Polly weg gegaan?

- Iedereen is alleen, antwoordt Sal. En praat nu verder niet over Polly, want er zijn belangrijker dingen voor iemand van jouw leeftijd. In de eerste plaats wil ik je waarschuwen. Je komt veel te dicht bij het water en je moet geen voorwerpen in handen nemen, die je niet nodig hebt.

- Bedoel je Inc.?

- Juist.

- Maar die heb ik niet in mijn hand gehad.

- Je wilde hem gaan halen. Niet doen Abel, je weet dat het gevaarlijk is. Doe geen domme dingen, beheersch je, want je hebt nog een belangrijke taak te

volbrengen. Kom ook je beloften na. Ik zit nog altijd op dat toestel, dat je mij beloofd hebt, te wachten. Je moet verstandig blijven. Wat heeft de liefde voor mensen van onze leeftijd te beteekenen?

Abel zwijgt en luistert naar het verwijderde bruisen van de golven. Dan staat hij op, loopt langzaam naar de plaats, waar zich het luik in de vloer bevindt en blijft daar staan.

- Hoe ziet Polly er uit? vraagt hij zacht. Ik kan mij haar gezicht niet meer herinneren. Het moet lang, heel lang geleden zijn, dat ik haar voor het laatst zag.

- Wat ons lief is, bewaren wij diep in onszelf, daarom is het zoo moeilijk het beeld daarvan op te roepen. Later, veel later, als wij oud geworden zijn, keert het terug, om ons te helpen de eenzaamheid dragelijk te maken. Het leven is geen panopticum Abel, en wie er deel aan hebben wil, moet de schimmen der herinnering met rust laten. Dit heb je helaas in je omgang met Martha altijd vergeten.

- Misschien.

- Neen zeker. Zij is in de loop der jaren een ander geworden en jij denkt nog altijd met het meisje van vroeger te doen te hebben. Zij is oud geworden en jij ook. Kijk maar eens.

Salmanak heeft een spiegeltje van de wand genomen en houdt dit zijn vriend voor. Abel schrikt, als hij zijn bleek, met groeven en rimpels doorploegd gelaat ziet.

- En maar nauwelijks veertig jaar; zegt hij ontsteld.

Salmanak lacht diep in zijn keel en bekijkt hem met scheef gehouden hoofd.

- Veertig? Veertig duizend! Toen de gorzen en moerassen, waarop deze stad rust, nog maar nauwelijks bewoonbaar waren en de zee bij vloed het land overstroomde, leefde jij hier reeds. Toen kroop je op handen en voeten over de slijkige bodem en at de rauwe visch, die de zee had achtergelaten. Nog dikwijls droom je van die tijd en verlang je naar het water.

- Ik ben bang voor het water.

- Vrees is vaak een vorm van liefde en alle liefde is gevaarlijk. Blijf dus uit de nabijheid van water. En wees nu verstandig en ga naar huis terug. Jij behoort tot de mensen, die niet tegen de eenzaamheid zijn opgewassen. Ga weer naar Martha, niet naar de vroegere maar naar de tegenwoordige.

- Ik kan niet. Ik heb thuis ruzie gehad en alles kort en klein geslagen.

- Dat is men al lang vergeten. Bovendien slaan wij iedere dag de boel stuk; wij letten er alleen niet altijd op. Kom nu!

Salmanak heeft zijn jaskraag opgezet en opent de deur. Naast elkander loopend, steken zij de rijweg over.

- Voorzichtig, zegt de boekhandelaar, als hij de

deur van het donkere portaal geopend heeft, één stapje omlaag.

Abel schrikt en blijft staan.

- Kom maar, het heeft niets te betekenen. Iedere dag zakken de huizen een klein beetje en je bent heel lang weg geweest.

Inc. Pius grijpt in

Regen.

Het natte asfalt glimt als gepolijst plaatijzer. De mensen staan bovenop hun spiegelbeeld, de voorbijgangers zijn dubbelfiguren, als de poppen op speelkaarten. Zooeven heeft Abel zijn zolder verlaten, is hij zijn houten kist, waarop de regen trommelde, ontvlucht en heeft de ruimte opgezocht. De gehele ochtend heeft hij doorgebracht met het schoonmaken van het gereedschap. Hoe lang ligt het reeds op zolder? Op sommige stukken vertoonden zich doffe plekken, die binnenkort met een roestlaagje bedekt zouden zijn geweest, als hij alles niet opnieuw in het vet zou hebben gezet. Maar ook dit reinigen is slechts een lapmiddel, dat met steeds kortere tussenpozen herhaald zal moeten worden. Metaal wordt slechter als het lang ligt, het geraakt vermoeid. Gereedschap moet gebruikt worden, het kan de aanraking van levende mensenhanden niet ontberen. Hoe langer hij wacht, hoe minder werkplaats en hoe meer museum de zolder worden zal. Onmerkbaar verandert het gereedschap in stukken ijzer,

gaat het behooren tot het afval, dat tusschen de lattenschotten ligt. Zolders zijn begraafplaatsen, waar de doode gebruiksvoorwerpen der menschen worden bijgezet.

Waarom staat hij hier in de regen, inplaats van te handelen? Hij heeft geen werk en toch valt er zoo veel te doen. Later zullen de menschen zeggen, dat hij op een vluchtheuvel in de regen stond en zijn kostbare tijd verknoeide, dat zijn machine volmaakter en beter afgewerkt had kunnen zijn, als de ontwerper zijn dagen beter besteed zou hebben.

Vrouwenbeenen boven het glimmende asfalt, vier schoenen die handjeplak, die voetjeplak spelen. De beenen gaan voorbij, altijd gaan zij voorbij; dat is ook een soort van perpetuum mobiel. En prachtig afgewerkt. De ontwerper heeft zijn tijd niet verknoeid. Bestaat er een god en heeft god ook de vrouwenbeenen gemaakt? Waarom maakte god de spataderen? Hoeveel vrouwen zouden wollen windsels om hun beenen dragen, zooals Martha? Is het haar schuld, zijn schuld soms? Aambeien, rotte kiezen, hoofdpijn, platvoeten, slapeloosheid; dat is alleen zijn portie. De meesten hebben nog heel wat meer. Het product is slecht afgewerkt, de fabrikant heeft zijn tijd verknoeid en in de regen gestaan. Maar een mensch is niet voor de eeuwigheid gemaakt en voordat je het weet ben je oud, zit je onder de roestvlekken.

Hij kan nu alle kanten uit, maar welke richting hij ook inslaat, het zal altijd de verkeerde zijn. Zoals men stapt, stapt men verkeerd; daaraan valt nu eenmaal niets te veranderen.

Hij slentert in de richting van de binnenstad, volgt werktuigelijk de weg, welke hij vier en twintig jaar lang iedere dag twee maal heeft afgelegd. Alle bekende winkels zijn er nog: de klok met de sigarenwijzers, de etalages met de poppen die te dunne beenen hebben, de ordinalen met gekleurde vloeistof bij den apotheker. In het water doet men een of andere chemische stof, om het ontstaan van algen of ander organisch leven te voorkomen. De mensch is een knoeier, die altijd aan de natuur prutst. Alles is nog zooals vroeger, alleen het einde van zijn reis zal anders zijn. Het oude huis zal hij gesloten vinden, de gordijnen neergelaten, de winkel donker, leeg en hol.

Als hij het kleine pleintje oversteekt, blijft hij met een schok middenop de rijweg staan. Het oude huis is verdwenen en in de gevelrij gaapt een gat, een opening die zoo wijd is, dat de heele stad, de heele wereld er in opgeborgen zou kunnen worden. Hij kan de boomen zien, die aan de andere kant van het huizenblok langs de gracht staan. Een gezicht waarvan de kaak is weggeschoten, waaruit de oogen verdwenen zijn, een lijst, waaruit het bekende portret weggenomen is. Het oude huis is afgebroken, tot op de fundeeringen na verdwenen.

Nu is er niets meer; alleen hij staat hier nog in zijn oude werkbroek. Het is krankzinnig, het is in strijd met iedere natuurwet, dat zoo'n gammele broek het hechte zware steenen huis overleefd heeft. Nog een paar litteekens van trappen en rookkanalen langs de binnenmuren der belendende huizen en op de bodem van het gat, tusschen de gewonde muren, de roode tegelvloer van de werkplaats. De kleuren van alles zijn bleeker geworden, het rood van de vloertegels is nu oranje, de zwarte olievlekken, op de plaatsen waar eens de machines stonden, zijn nu grijs. Zelfs de duisternis, waarin hij al die jaren geleefd heeft, is niet echt geweest. Wat is betrouwbaar in deze wereld van schijn? Op deze plaats behoeft hij nooit meer terug te keeren, hier heeft hij niets meer te zoeken. De wereld om hem heen wordt afgebroken. Nog maar enkele steunpunten zijn er over: een paar afgezaagde balken, die door het beschadigde metselwerk heensteken als de ribben van een geslacht beest, en dan nog het trapgat naar de oude klooster- kelder, dat vroeger gevuld was met aarde en puin en waarin paddestoelen groeiden, als in Wockxs' binnenhuistuintje. Nu is de trap uitgegraven en liggen de uitgesleten treden bloot.

De steenen der oude muren worden in kruiwagens weggebracht; men heeft het lijk in stukken verdeeld. Ruwe, grove kerels, moordenaars zijn het, die met houweel en moker de oude werkplaats vernielen. Zij

weten niet wat hier vroeger gebeurd is, wat de mensen in dit huis gedaan en gedacht hebben en hakken er maar domweg op los. Zoo gaat het: overal zijn de hakkers de baas. Bij het dak zijn zij begonnen, zij hebben het deksel van de doos gelicht, zonder zich er om te bekommeren, dat in die doos iets bewaard moest blijven, dat er een onheil zou plaatsvinden, als het deksel er af genomen werd, zooals met de doos van Pandora. Het oude huis is in stukken gehakt, weggebracht op kruiwagens en vrachtauto's en het puin is verstrooid in alle richtingen. Het was een laatste wensch van den overledene, dat zijn asch uitgestrooid zou worden. Niets is er van de oude zaak overgebleven, zelfs de spijker waaraan zijn passer hing, is verdwenen. Jammer, wat jammer dat zij mij niet meer mint, dat zij mij niet meer bindt en de binten zijn weg, de vloeren, de muren en het kleine pleetje met de teekeningen van Andree. Wat jammer, wat jammer. Zoo gaat het.

Waar zich vroeger de polijstkop bevond, in het midden van de tegelvloer, staat nu een opzichter, die aantekeningen in een klein boekje maakt. Hij koopt de boel en schrijft alles op, geen stuk gereedschap vergeet hij. Maar Inc. en de tangen en schroevendraaiers, die bij hem op zolder liggen, blijven buiten de inventaris. Een van de beulen zet zijn houweel tegen de muur, veegt met een roode zakdoek zijn neus af, zegt dan iets tegen den man die naast hem staat en wijst in zijn

richting. Jawel, daar staat Abel, de vondeling, de man die het gereedschap gegapt heeft. Hoe heeft de kerel het geflikt? Hij staat nu onder politietoezicht, maar een knappe jongen die hem snapt.

Zeven mensen zijn met de afbraak bezig: vier sloopers, twee sjouwerlieden en de man die de aantekeningen maakt. Zeven tegen één; een gemakkelijke moord. Als hij voor de tweede maal telt, zijn het acht. De achtste man kwam zoeven uit het trapgat te voorschijn. Hij is halverwege blijven staan en komt niet verder dan totaan zijn middel boven de grond uit. Een menselijke paddestoel.

De nieuwe man is ouder dan de andere arbeiders, zijn gestalte is een weinig gebogen, zijn gelaat is bruin, als de steenen van de muur waarvoor hij staat en zijn kale kruin is omgeven door een krans van sneeuw wit haar. Hij is gehuld in een bruine pij, welke door een om zijn middel gebonden koord bijeen gehouden wordt. Als de man geheel uit het trapgat te voorschijn gekomen is en Abel aankijkt, ondergaat hij dadelijk een gevoel van onrust. De blik uit deze onbewegelijke oogen dringt diep in zijn hoofd en veroorzaakt een gevoel van zachte pijn. Waarom kijkt die man hem voortdurend aan? Vier en twintig jaar lang heeft hij verwacht dat er een monnik uit het keldergat te voorschijn zou komen, maar nu het lang verwachtte werkelijk is geschied, maakt het hem bang en onrustig. Wat doet een monnik in een

Clarissenklooster? Overigens staat het niet vast, dat de man alleen maar naar hem kijkt en verbeeldt hij het zich misschien maar. Ik ken hem, denkt Abel, ik moet hem vroeger al eens gezien hebben. Terwijl hij hem blijft aankijken, knikt de monnik het hoofd: zij hebben elkaar vroeger als eens gezien. Pius, mompelt hij en opnieuw knikt de man. Onlangs nog verheugde het hem, als bleek, dat hij anderen kon laten denken wat hij wilde, maar thans veroorzaakt dit verschijnsel een gevoel van onveiligheid en maakt het hem wantrouwig.

Achter Pius is een slooper er mede bezig de ijzeren balk los te maken, waaraan vroeger de electromotor gehangen heeft. Hij gebruikt hiervoor een zware Engelsche sleutel en van Abel's plaats gezien is het, alsof hij het hoofd van den monnik aan het vastschroeven is. Als de arbeider klaar is, heft Pius langzaam zijn arm op en wenkt hem. Ik, denkt Abel, en op hetzelfde oogenblik wenkt de ander voor de tweede maal. Zijn hoofd zit nu stevig op zijn romp vast en het kost den monnik niet de minste moeite Abel onafgebroken te blijven aankijken. Voorzichtig voortschuivend over de natte doorbuigende plank, gaat hij naar beneden. Misschien kom ik nooit meer terug, denkt hij en inplaats van hem te verontrusten, maakt deze gedachte hem kalmer. Hij loopt langs den opzichter en een paar werklieden, maar niemand let op hem en zonder moeite

bereikt hij het keldergat, waarin de monnik verdwenen is. Toen hij hier werkte, heeft hij dikwijls bij dit verstopte trapgat gestaan en zich afgevraagd, wat zich onder de vloer van de werkplaats zou bevinden. Nu zal hij het dadelijk zien.

Beneden, aan het einde van het vervallen trapje, welks treden met puin bedekt zijn, bevindt zich een lange gewelfde gang. Ofschoon het daglicht hier niet kan doordringen en er ook geen lampen of kaarsen branden, kan hij alles goed onderscheiden. In deze onderaardsche gang, die eigenlijk een groot riool is, moet hij vroeger al eens geweest zijn. Hij wist, dat de vloer hier bestond uit op het water drijvende vloten, die met kettingen aan de muur bevestigd zijn. Hij weet ook, dat hij uiterst behoedzaam zal moeten loopen, om niet van de gladde planken af te glijden en in het troebele diepe water te verdrinken. Salmanak heeft gezegd, dat ik niet in de nabijheid van water komen moet, denkt hij huiverend, als hij zijn voet zet op het eerste vlot, dat zacht schommelt. Aan het einde van de gang staat Pius, die hem wenkt. Gaat het dan alles maar zoo gemakkelijk, moet hij dan zoo maar in deze hinderlaag loopen en zich overgeven aan dien vreemden, grooten monnik? Misschien heeft hij al een zwaar voorwerp in zijn hand, om hem straks, zoodra hij binnen komt, de schedel in te slaan. Als hij om hulp roept, zal niemand hem kunnen hooren. Hij kan beter terug gaan.

- Geen mensch kan terug, hoort hij den monnik zeggen. Kom hier!

Als Abel aarzelt, herhaalt hij:

- Ik beveel je hier te komen!

Inc. Pius beveelt het, nu is er van terugkeer geen sprake meer. Hij heeft zijn oogenblik voorbij laten gaan en nu zullen de gebeurtenissen hun onverbiddelijke vooraf bepaalde loop nemen. Zoo gaat het, als men zijn kans niet weet te benutten. Altijd, gedurende zijn geheele leven heeft hij geweten, dat dit fatale oogenblik eens komen zou, dat er een dag zou aanbreken, dat hij niet meer zou kunnen omkeeren, geen stap meer terug zou kunnen doen. En thans is dit uur, dat niets meer ongedaan gemaakt kan worden, gekomen. Inc. Pius is sterk als staal en wat hij vast heeft, laat hij nooit meer los. Kan iemand, die half katholiek is, zich losmaken van de kerk, waartoe hij nooit behoord heeft, kan een mensch, die vastgeklemd zit tusschen de stalen bekken van een schroefsleutel, zich bevrijden? Onmogelijk. Wat Inc. Pius vast heeft, laat hij nooit meer los.

- Al wie er in komt, die komt er nooit weer uit. Kom nu hier en zoek geen uitvluchten!

Abel staat nu tegenover den grooten monnik, als een schooljongen, die iets uitgehaald heeft en zijn straf afwacht. De ruimte, waarin zij zich bevinden, ziet er uit als de oude werkplaats. Het gewelfde plafond rust op zware gemetselde steunbeeren en de vloer is met

vierkante roode tegels bedekt. In het midden van de kelder staat een ruw-houten tafel, die bedekt is met een berg papieren en rollen pergament, waarop teekeningen staan van machines, meetkundige figuren, algebraïsche formules en cijferreeksen.

- Het is uit, hoort hij Inc. Pius zeggen, en dit is de laatste waarschuwing.

Ook zonder de waarschuwing van den monnik heeft Abel reeds begrepen, dat het thans uit is. Hij was nog maar nauwelijks aan het begin en nu is het al uit. Het is jammer.

- Beklaag je niet altijd, herneemt de monnik. Denk je soms, dat je er gelukkiger aan toe geweest zou zijn, als je had kunnen doorgaan of zelfs als je iets geheel had kunnen volbrengen? Het ligt in de aard van den mensch en het is zijn lot, dat hij niets volbrengen mag. De enkelen, die een uitzondering op deze regel vormen, worden altijd diep ongelukkig.

Inc. Pius gaat naar de tafel, steekt zijn hand in de papierberg, houdt een paar vellen in de hoogte en laat deze weer vallen.

- IJdelheid der ijdelheden, zegt hij. Hier liggen de producten van eeuwen ingespannen arbeid, de resultaten van ontelbare doorwaakte nachten, van het zware en moeizame denken van generaties. Zweet en bloed kleeft aan deze vellen, eerzucht heeft deze grillige lijnen getrokken, waanzin heeft zich over deze teekeningen

gebogen. En dit alles is alleen nog maar het werk van hen die slaagden. Van alles wat de knoeters en de mislukten hebben gedaan, bleef zelfs geen spoor over. Een teekening van het perpetuum mobiel, zul je bij deze teekeningen tevergeefs zoeken.

- En toch moet het mogelijk zijn, fluistert Abel.

- Waarom en waarvoor? De eeuwigheid is een waan, alleen het heden is werkelijk en misschien ook dat niet eens, want op het oogenblik dat wij er aan denken, is het reeds verleden geworden. En jij eendagsvlinder, paddestoel van één nacht, wat zou jij willen?

- Ik weet het niet.

Inc. Pius lacht en schuift de papieren terzijde.

- Dan zal ik het je zeggen: jezelf overleven en je hebt niets eens bestaan. Een onsterfelijke werklooze, waar zelfs Pausen vergeten worden. Het is belachelijk.

- Misschien, fluistert Abel, misschien ben ik wel gek.

- Een uitvlucht. Er bestaan trouwens geen gekken. Krankzinnigheid is maar een voorstelling, zoals alles wat de mensch doet of denkt, een voorstelling is. Velen zijn beroemd geworden door zoo'n voorstelling, door het scheppen van een waan. Het was niet hun grootheid die hen beroemd gemaakt heeft, maar de kleinheid der anderen. Je bent op de verkeerde weg, Donk Abel, en dit is de laatste waarschuwing. Reeds sta je onder politietoezicht, maar dat is blijkbaar nog niet voldoende.

- Maar wat moet ik dan doen?

- Stempelen!

- Dat alleen?

- Alleen stempelen, wachten, oud worden en sterven.

- Dat kan niet, ik moet iets doen.

- Het komt er niet op aan wat je doet, het is hetzelfde of je stempelt, instrumenten maakt of minister bent. Het einde is voor ieder gelijk. En dan nog iets anders: van nu af moet het uit zijn met Polly en Violetta. Daarvoor ben je te oud. Zoiets is alleen voor jonge mensen.

- Ik ben nog niet oud.

- Te oud. Kijk maar eens goed in de spiegel.

- Er is dus niets?

- Neen niets! Of toch wel: het verlangen blijft.

Tracht daarmee tevreden te zijn.

- Ik begrijp het niet.

- Menschen, die heel wat knapper waren dan jij, hebben het ook niet begrepen.

Doe nu alleen maar wat ik zeg, dan beloof ik, dat ik op je begrafenis komen zal en dat je een grafzerk van kunststeen krijgt met je portret in emaille er op. Dat beteekent nog wel niet de onsterfelijkheid, maar je naam blijft dan toch nog een paar jaar bestaan. Waag je het echter ongehoorzaam te zijn, dan ben je met mij nog niet klaar. Ik ben niet zoo'n sul als vierhonderd dertien.

- Het is goed, antwoordt Abel, ik heb het begrepen. Hoeveel tijd heb ik nog?

- Laten wij zeggen: de rest van je leven, nog een paar minuten.

- Hier langs, vervolgt Inc. Pius, als hij ziet, dat Abel aanstalten maakt om weg te gaan.

De monnik opent een deur en wijst gebiedend naar een donker gat, waar hij ingaan moet...

Abel aarzelt.

- Kom! zegt Inc. Pius.

Dan volgt hij het bevel op en hij weet, dat dit het einde is.

Inc. Pius beveelt

Als Abel binnen komt, zijn alle anderen reeds aanwezig. Hij kent dit vertrek met de smalle hoge boogvensters en de half-ronde, met groen laken overdekte tafel. De personen, die achter de tafel zitten en staan, herkent hij niet dadelijk, omdat het gekleurde licht, dat door de vensters naar binnen valt, hem verblindt. Het eerst ziet hij agent 413, die het dichtst bij hem staat, daarna Voorzorg, dien hij herkent aan de eigenaardige manier waarop hij groet. In het midden zetelt Inc. Pius en naast hem zitten Salmanak, Polly, Wockxs, Martha en Bertha. Wat doet zijn vrouw in dit gezelschap? Achter de stoelen staan de anderen; meneer Henri, Violetta, Clement de draaier, Andree en de man met de kaplaarzen. Hoe hebben al deze mensen elkander gevonden en waarom is Martha hier?

In deze zaal moet hij vroeger al eens zijn geweest. Ergens in een der muren moet zich een deur bevinden, waarachter een reeks kabinetjes ligt, die door kleine poorten met elkaar in verbinding staan. Dat zijn de kamers van het verleden of van de toekomst. Ieder

vertrek is een levensmoment, vier-dimensionale seconden, elk kamertje bevat het gebeuren uit een bepaalde periode van zijn leven. Er kunnen vier en veertig kamertjes zijn, of vier en veertig duizend, of vier en veertig miljoen; het zijn cellen die een eenheid vormen. Is het de moeite waard, om één mensenleven zoo gecompliceerd te maken? Lang geleden, toen hij nog een kleine jongen was, heeft hij deze vertrekken reeds gezien, heeft hij geweten, wat er in de toekomst gebeuren zou. In die tijd waren de kamertjes cubussen en blokken, de bouwdoos, waarmede hij het paleis van de toekomst bouwde. Er waren houten ramen in zijn bouwdoos met roode en groene glaasjes, smalle boogvormige vensters, dezelfde vensters waar doorheen thans het licht in deze rechtszaal valt. Toen reeds moet hij geweten hebben, dat hij zijn eigen rechtszaal en zijn eigen schavot aan het bouwen was. Thans, nu het te laat is, herinnert hij zich dit pas. Hij heeft de fout gemaakt, om niet te zien op de oogenblikken dat hij kijken moest, of misschien heeft hij wel gekeken, maar drong het niet tot hem door, dat hij zijn eigen leven zag. Reeds in zijn jongste jaren, bouwt de mensch aan zijn toekomst, staat zijn lot vast. Het leven is een lange reeks herhalingen van jeugdervaringen. En wellicht ook denkt hij alleen maar dat het zoo geweest is, stelt hij zich, nu alles achter de rug is en hij weet hoe het gegaan is, alleen maar voor, dat hij alles vroeger reeds zoo duidelijk gezien heeft. En

misschien is ook dit niet juist, bestaat er geen verleden en geen toekomst en is héél een menschenleven niets meer dan één enkel moment, vallen alle gebeurtenissen samen en lijkt het alleen maar dat zij op elkander volgen of uit elkander voortkomen. In ieder geval, hoe het ook zijn mag, wat thans gebeurt is niet nieuw, het verbaast hem niet en hij heeft geweten dat het zoo komen moest. Alleen Martha had hij, ondanks alles, hier niet verwacht.

Alle aanwezigen hebben hun eigen bekend gelaat en toch zien zij er vreemd uit. Zij zijn minder bewegelijk dan hij gedacht heeft, zij zijn als versleten oude machines, uit een tijd die voorbij is. Zij zijn bevroren.

Inc. Pius presideert en laat de zware Engelsche sleutel met een slag op de tafel vallen.

- De beklagde Donk Abel, zegt hij.

Abel komt naar voren en blijft achter het kleine hekje, midden voor de tafel staan. Hij kan nu de gezichten der menschen beter onderscheiden en dat van Martha ziet hij het duidelijkst. Haar gelaat schijnt uit twee helften te bestaan, een jonge en een oude helft. Die aan de kant van Inc. Pius is de oude helft, met pitjes en rimpels, maar aan de kant van het raam ziet hij de jonge Martha, een blank gelaat, dat ongeschonden is. Vlak voor hem, op de grond, ligt al zijn gereedschap, dat met een bruine roestlaag bedekt is. Hij heeft geweten, dat het zoover komen moest. Reeds toen hij destijds het gereedschap

uit de werkplaats wegnam, heeft hij gedacht, dat alles zou gaan roesten.

- Alles is verroest en je bent zelf ook verroest, zegt Inc. Pius. Nu heb je berouw, maar het is te laat.

- Tegen roesten helpt geen berouw, zegt Voorzorg.

- De kerk heeft genade-middelen, antwoordt Inc. Pius.

- Tegen roest niet.

Voorzorg knikt, brengt zijn hand achter zijn rug en legt een verkreukeld wit zakje op de tafel. Dan geeft hij een roode wijnbal aan Wockxs en Salmanak, die aan weerskanten van hem zitten, steekt zelf ook een in zijn mond en laat het zakje rondgaan. En dat mag zoo maar, zonder dat Inc. Pius er iets van zegt. Allen krijgen zij een wijnbal, behalve hij. Zelfs Martha steekt een in haar mond. Waarom ook niet? Hij was een dwaas om te verwachten, dat zij weigeren zou.

- Ieder zuigt op zijn beurt, zegt Salmanak. Daarbij houdt hij zijn hoofd schuin en lacht, diep in zijn keel.

Ook een huichelaar, denkt Abel. Alle mensen zijn huichelaars. Als zij maar zuigen kunnen.

- Hij is nog afgunstig ook, fluistert Salmanak.

- Zijn heele leven al geweest, antwoordt Voorzorg. De voorzitter klopt opnieuw met zijn hamer, laat zijn blik even langs alle aanwezigen gaan en blijft dan Abel aankijken.

- Was het de moeite waard? vraagt hij.

Niemand zegt iets en zelfs Martha, die bevestigend

had moeten antwoorden, houdt haar mond.

- Hij heeft een vader en moeder gehad, als ieder ander mensch. Om te beginnen was hem dus niets te kort gedaan.

Dat is de eerste leugen, denkt Abel. Mijn vader dronk en liet ons in de steek en mijn moeder ging dood toen ik nog een kind was.

- Wie zou met zoo'n zoon niet aan de drank geraakt zijn? vraagt Andree.

- Hij heeft dezelfde levenskansen, dezelfde mogelijkheden gehad als alle andere menschen, vervolgt Inc. Pius.

De tweede leugen. Hij is nooit sterk, nooit heelemaal gezond geweest, moest zich als kind onthouden van veel spelletjes, waaraan anderen konden deelnemen.

- Vader denkt dat u liegt, zegt Bertha.

Abel schrikt. Hij had moeten weten, dat deze bastaard hem verraden zou. Dat is haar dank, voor de goede opvoeding, welke hij haar gegeven heeft.

- Je denkt dat ik lieg? vraagt Inc. Pius. Verklaar dat en verdedig je.

Abel schudt het hoofd. Waarom zou hij zich nog verdedigen? Hij weet dat hij verloren is. Hij kijkt naar Martha, die hem vriendelijk toelacht. Misschien is zij toch de eenige hier, die begrijpt wat er thans in hem omgaat. En toch heeft ook zij hem verraden. Zoo is het altijd gegaan: eerst vriendelijk en toeschietelijk om hem week te maken en dan opeens met schimpen beginnen.

- Maar spreek dan toch, roept zij. Het is je laatste kans.

- Ik zeg niets, ik ben onschuldig.

- Vanaf je geboorte ben je al schuldig, herneemt Inc. Pius. Je behoorde bij ons, maar je bleef afzijdig. Je bent een wegkruiper, een eenzame, een zonderling, iemand die vier en twintig jaar onder de grond gezeten en daar zijn geheime gedachten gekoesterd heeft. Zoiets kan niemand ongestraft doen. Een mensch, die nergens bij wil, die zich afzondert, die is verloren.

Misschien is het waar, wat Inc. Pius zegt. Als jongen stond hij al alleen, had hij weinig vriendjes en hield hij zich afzijdig als de anderen speelden. Hij moest zichzelf vermaken en zijn eigen weg zoeken. Zijn dagen waren leeg en droefgeestig, voor de nachten was hij bang.

- Dan zat je alleen aan tafel, zegt Voorzorg, in de kale trieste achterkamer, onder het kille licht van de gasharp. Dan zwommen er vreemde diepzee-visschen in het groene licht en je luisterde naar het gieren van de storm in de telefoondraden.

- Ik weet het, fluistert Abel.

Nog veel meer dan Voorzorg zegt, weet hij zich te herinneren. De stoep met de pilaartjesdeur, de padde-stoelen op het oude kerkhof en Hanna, de dochter van de burens met haar vreemde Chineesche oogen, die hij in de trap mocht zoenen. En dan het pleintje met de Roomsche kerk, het altaar met de gele kaarsvlammen,

die trilden in de duisternis. Nooit durfde hij hier naar binnen gaan. Hij behoorde niet in deze kerk, zeiden de jongens, hij was een ongedoopte die naar de hel ging.

- Later, zegt Martha, toen dat met die andere vrouw achter de rug was, hebben wij elkaar leren kennen.

Is het waar? Zij hebben elkander op de kermis ontmoet, zij zijn getrouwd en bij elkaar gebleven. Maar hebben elkander ooit leren kennen? De slagersknecht heeft alles verknoeid of misschien hijzelf, omdat hij onder de grond wegkroop, met zijn eigen gedachten. Vreemden zijn zij gebleven, mensen die elkander met wantrouwen bekeken. Nooit is het tusschen hen zoo goed en vertrouwd geworden, als hij het in het begin gehoopt en verwacht had.

- Jouw schuld, zegt zij.

Hij knikt. Mogelijk heeft zij gelijk. Hij heeft Hanna toch eigenlijk nooit heelemaal vergeten. Wat eenmaal in de kabinetjes van het leven binnen gebracht is, gaat er nooit weer uit.

- En toch was ik maar een eenvoudig mensch, met weinig behoeften, fluistert hij.

- Schijn, antwoordt Inc. Pius. In werkelijkheid heb je altijd het onbereikbare verlangd. Iemand die het perpetuum mobiel maken wil, is geen eenvoudig mensch.

- Ik moest toch iets doen, toen ik geen werk meer had?

- Je had een volkstuintje kunnen nemen.

- Ik kon niet.

- Des te erger. U hebt gehoord, dat hij bekennt? vraagt Inc. Pius aan de anderen.

De aanwezigen kijken elkander aan en enkelen knikken begrijpend het hoofd. Van deze mensen valt geen genade te verwachten.

- Het is trouwens misdadig op genade te rekenen, zegt de voorzitter. Alleen de kerk kan genade schenken, niet de mensch. Maar dat heb jij, een jood, nooit willen inzien. Altijd het onmogelijke verlangd. Genade van de mensen!

Inc. Pius lacht en de anderen doen luid mee. Abel drukt zijn vingertoppen in zijn ooren, om dit hoongelach niet te hooren.

- Omdat hij een jood is, is hij schuldig, roept de jongen met de kaplaarzen.

- Hij is geen jood, zegt Wockxs. Bij ons behoort hij ook niet.

- Ik behoor nergens bij.

- Dus ook dat beken je? Je erkent dus, dat je niet op je plaats was onder de mensen?

- Ik weet het niet.

- Vier en veertig jaar en hij weet het niet!

Wat is eigenlijk een plaats onder de mensen? denkt hij. Eén plaats had ik maar: voor mijn werkbank in de kelder. Daarop had ik recht en daar ben ik vandaan gejaagd. Zelfs bij het speeltafeltje voor het raam liet Martha mij niet rustig zitten.

- Dat was ook geen gezicht, zegt zij, overdag een man over de grond.

- Wij hebben hem meegenomen naar de volkstuintjes, maar hij was te trotsch, roept de koperslager. Hij wilde niet in zoo'n houten kist leven en verlangde een gebouw van steen.

- Ja, glimlacht Inc. Pius, een eenvoudig man, maar vol begeerten.

- Daarvan kan ik meepraten, zegt Violetta. Hij was niet bij mij weg te slaan, maar mijn koffie kon hij niet eens betalen.

- Zoo'n vieze ouwe man! zegt Polly verwijtend.

Abel buigt het hoofd. Nu durft hij ook Martha niet meer aan te zien. Hoe zou hij zich tegen al deze beschuldigingen kunnen verdedigen? Hij staat alleen en zelfs zijn beste vrienden laten hem in de steek. Misschien heeft hij zich alleen maar ingebeeld, dat hij vrienden had.

- Er zijn twee soorten van misdadigers, hoort hij agent 413 zeggen, die het doen en die het laten. Die het laten zijn de gevaarlijksten. Donk Abel is iemand, die het zijn heele leven gelaten heeft.

Dat was juist mijn ondergang, denkt hij, ik had het moeten doen. Maar wat helpt het, of hij dit thans inziet? Hij is een mislukkeling.

Inc. Pius is opgestaan en klopt twee maal met de moersleutel op de tafel.

- Het vonnis, zegt hij. Donk Abel is gek, of erger nog: hij stelt zich voor dat hij gek is. Zoo zit hij er in en komt hij er nooit weer uit.

Allen staan op en herhalen:

- Nooit weer!

Verschrikkelijk! Dat was het ergste, dat hem kon overkomen. Het vonnis is onherroepelijk; voor een gek bestaat geen genade. Voorzorg heeft hem bedrogen, toen hij hem verzekerde, dat hij niet gek was.

Allen zijn naast hun stoelen gaan staan en verlaten thans de zaal door de kleine deur, die toegang geeft tot de kabinetten. Zijn vijanden gaan een wandeling door zijn leven maken. Ook Martha gaat mee. Zij is de laatste die de zaal verlaat, blijft bij de deur nog even staan, draait zich om en kijkt hem aan. Zij ziet er verdrietig uit, maar toch kijken haar oogen afwijzend en koud. Zij begrijpen elkander niet meer.

Om hem heen is het stil, hij is volkomen verlaten en eenzaam.

De gek is alleen.

Nu zit hij op de oude keukenstoel en in zijn handen heeft hij het springtouw, dat Bertha als kind gebruikte. Door de openingen tusschen het lattenwerk van de zolder ziet hij het dakraam, waardoor het licht van de ondergaande zon naar binnen valt. De schaduw van een voorbij vliegende vogel glijdt over de muur. Bestaan

er gekke dieren? Dit is de laatste maal, dat hij de zon ziet ondergaan. Hij weet, dat dit het einde is. Met algemeene stemmen hebben zij verklaard, dat hij krankzinnig is. Zij hebben gelijk, zij hebben de waarheid gesproken. Hij was de man die het niet deed, die tegenover zichzelf nimmer durfde bekennen, hoe het met hem gesteld was. Nu hebben anderen het gedaan. Dit oogenblik van inzicht, nu hij begrijpt, dat er voor hem geen uitkomst bestaat, moet hij benutten om er een eind aan te maken. Het is nutteloos dit bestaan voort te zetten, een noodelooze kwelling dit leven nog te verlengen. Hij heeft het springtouw ook niet voor niets zoo lang bewaard en verboden dat Martha het voor waschlijnen gebruiken zou. Dit springtouw is van het begin af een hangtouw geweest. Abel moet hangen, de gek moet er een eind aan maken. Hebben dieren een ziel? Zou een duif het van zichzelf kunnen begrijpen, als zij gek was? Als hij nu weet, dat hij krankzinnig is, dan heeft hij het toch ook zelf in zijn macht om anders te zijn en weer beter te worden?

Iedereen doet wel eens dingen, die anderen niet begrijpen. Maar van hem heeft men gezegd, dat hij zelf gek wil zijn, dat het een voorstelling van hem is. Niets begrijpen de ezels, want hij heeft zich juist steeds willen voorstellen niet gek, maar gezond te zijn.

Beter dan dit leven, is de dood. Maar ook dit begrijpen die anderen niet, omdat zij niet weten hoe ontzettend

zwaar het leven kan zijn of omdat zij de dood meer vreezen dan het leven. Maar voor hem heeft de dood niets afschrikwekkends meer; hij heeft zich verzoend met de zekerheid, dat hier geen plaats meer voor hem is.

Een man zoekt een geschikte plaats om te kunnen sterven. Hij sterft verticaal. Een van de haken, die Bertha vroeger voor haar schommel gebruikt heeft, zal hem gemakkelijk kunnen dragen. Hij is niet zwaar: een armzalig gehavend koffertje met een waardelooze inhoud. De uitvinder van het perpetuum mobiel hangt op zolder, aan een schommelhaak. En over vier dagen een begrafenis op het kale nieuwe kerkhof in het gele zand, dicht bij den ouden baas. Neen, daar niet, hij zal op een gedeelte begraven worden, dat goedkoop is. Begravenissen van uitvinders zijn nooit duur. Een flinke knoop in het touw, een dubbele mastworp en wat ruimte voor de val. Als hij dadelijk zijn nek breekt, zal het maar kort duren. En als de mensch een ziel heeft, zoals de duiven? Moeilijk is het, hij kan bijna niet bij de haak komen. Straks zal Martha hem vinden, dan zal zij gillen en dan zullen de burenen naar boven rennen. Of misschien niet eens, wellicht is zij blij dat zij van hem af is. Nummer drie wacht op zijn beurt. Onzin! En als het nummer drie niet is, dan is het een ander en als er geen ander is ... Zij moet haar gang maar gaan. Hij heeft er genoeg van.

Nu zijn de Abels alleen, staan zij op het punt er een

eind aan te maken, kijken zij elkander even aan en schudden het hoofd. De oude en de jonge Abel, de groote en de kleine, de tegenwoordige en de vroegere. Had jij dat kunnen denken? Ik niet. Ik eigenlijk wel. Maar je bent het toch wel met mij eens, dat het de moeite niet waard was? Ik weet het niet. Ik eigenlijk ook niet. Begrijpen wij elkaar, verstaat de gek den verstandige, begrijpt de wijze den dwaas? Wat denk je van Salmanak, van Wockxs en Voorzorg? Zij zullen wel op een of andere wijze bestaan, zij zullen wel ergens te vinden zijn. Wat is werkelijk? Die haak soms en dit touw? Straks zal dit er ook niet meer zijn. Zijn die anderen minder werkelijk dan Martha, die naast jou of die naast mij of die naast ons leeft, maar die toch ver weg is? Wie van die duizend Martha's is de onze? Geen grens bestaat er tusschen werkelijkheid en schijn, geen zekerheden zijn er, behalve deze eene: dat zij gek zijn. Maar staat dit dan vast? Wie zal het zeggen! Maar toch, of het vast staat of niet, het is beter er een eind aan te maken. Kom maar jongen, het is vlug voorbij.

- Dag Abel.

Nu op de stoel, het hoofd in de lus, even springen maar, meer niet. Donk Abel stapt uit in de eeuwigheid ..

Martha roept, zegt dat het eten op tafel staat. De gek moet aan tafel komen, het eten voor den doode is opgeschept. Hij is weer te laat, heeft te lang gewacht, hij is de man die het nooit doet. Als hij zich nu nog

opknoopt, zal zij boven komen, om te kijken waar hij blijft, dan zal door haar bemoeizucht weer eens een streep door zijn rekening worden gehaald, dan zal alles tevergeefs geweest zijn. Het komt meer voor dat men mensen, die zich opgehangen hebben, op het allerlaatste oogenblik afsnijdt. Altijd heeft zij de boel bedorven, zich bezig gehouden met zaken, die haar niet aangingen. Zelfs thans, nu hij op het uiterste randje staat, kan zij hem niet met rust laten, moet zij hem terugtrekken in het leven, waaruit hij verdwijnen wil. Begint het dus opnieuw, zal het altijd zoo moeten doorgaan en zal hij nooit van zichzelf en van die vrouw verlost worden? En waarom hij wel en zij niet? Zij is medeschuldig, heeft hem tot hier, onder het hangtouw, gebracht.

Bovenop het gereedschap ligt Inc., de zware machtige Inc., een onhandelbaar werktuig, dat maar voor één doel te gebruiken is.

Weer roept Martha. Haar brutale opdringerige stem klinkt als een alarmsirene. Eén klap en die stem zal voor altijd zwijgen. De oude Martha is toch al lang dood. Maar ook zij is ongelukkig, betreurt een verleden, dat al lang voorbij is, staart bedroefd in een leege toekomst. Arme Martha.

Hij gooit de sleutel in een hoek en verlaat de zolder, zonder het touw van de haak te nemen.

- Wat ben je lang weg gebleven, zegt zij.

Hij kijkt haar aan en glimlacht even. Zij moest het eens weten!

- Niet zoo erg lang. Kom maar, vervolgt hij, zijn hand op haar schouder leggend, wij probeeren het nog maar eens. Misschien valt het toch nog mee.

Vanavond eet hij bij de weduwe Donk, vanavond krijgt hij meer dan hem toekomt.

Als hij de kamer betreedt, zit Voorzorg reeds aan tafel en ontvangt hem glimlachend. Voor zijn bord ligt een verfrommeld papieren zakje, dat hij naar hem toe schuift.

- Wijnballen, zegt Voorzorg, de echte, van twee voor een cent.

Abel neemt het zakje niet aan, hij loopt thans niet in de val. Woedend kijkt hij Voorzorg aan, neemt dan met een plotselinge ruk de tafel op en gooit haar over den lachenden kerel heen. Rinkelend rolt het eetgerei over de grond en de pooten van de tafel kraken, als Abel er overheen valt. Maar Voorzorg, die vlugger is dan hij, ontkomt en zijn handen grijpen in de leegte. Toch zal de kerel hem nu niet ontgaan.

- De deuren dicht! schreeuwt hij.

Martha komt ontdaan naar hem toe en helpt hem bij het opstaan.

- Arme jongen, zegt zij en drukt zijn hoofd tegen haar borst. Ga maar mee naar de keuken, krijg je een boterham met kanen.

Zij is goed en zacht, zij is als een moeder voor hem, ouder en vertrouwder dan de oudste Martha. Misschien was het toch de moeite waard.

Dan maakt hij zich uit haar armen los en wijst met bevende vinger naar de deur.

In de opening staan twee mannen, 413 en Inc. Pius, wiens strakke wijsvinger roerloos naar boven, naar de zolder wijst. Eerst Voorzorg, nu 413 en Inc. Pius. Zij zullen terugkeeren, allemaal, de een na den ander. Hij is verloren.

Als een slaapwandelaar loopt hij de kamer uit.

- Wat ga je doen? vraagt Martha angstig.

Even nog blijft hij staan en wijst naar boven.

- Daarheen. Inc. Pius zegt het!